

Indarkeria matxisten aurrean memoria eraiki

Argitaratzailea:

 Mugarik Gabe

 @mugarikgabe

ARABA

"Itziar" Elkarteen Etxea - Zalburu Plaza z/g
01003 Vitoria-Gasteiz
945 277 385 – araba@mugarikgabe.org

BIZKAIA

Vicente Garamendi auzunea 5, behea
48006 Bilbo
94 415 43 07 – bilbao@mugarikgabe.org

GIPUZKOA

Katalina Elizegi 46, behea, 4.atea
20009 Donostia
943 445 977 – gipuzkoa@mugarikgabe.org

Finantzaketa:

2021eko Otsaila

Maketazioa: **Binari Comunicación**

Aitortu-EzKomertziala-LanEratorririkGabe 4.0 Internazionala (CC BY-NC-ND 4.0) Dokumentu hau Creative Commons lizentziapean dago. Edukia libreki zabaltzea, kopiatzea eta birbanatzea baimentzen da edozein bitarteko edo formatutan, beti ere, egiletasuna aitortzen bada. Ezin da erabili xede komertzialarekin, nahastu edo eraldatu egiten bada edo materiala oinarri hartuta sortu egiten bada, ezin da eraldatutako materialik hedatu, ezin da lizentziak baimentzen duena legalki burutzea mugatzen duen neurri teknologikorik edo legezko akaberarik erabili.

Lizentzia osatua: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es_

**Indarkeria matxisten
aurrean memoria
eraiki**

SARRERA	6
Mugarik Gabe	
MEMORIA SOZIALA, BERDINTASUNA ERAIKITZEA, INDARKERIA(K) EZABATZEA, ETA BESTE GIZA ESKUBIDE BATZUK EKITEA	9
Luz Maceira Ochoa	
EKITALDI SINBOLIKOAK, MEMORIAREN TXOKOAK ETA EMAKUMEAK HISTORIAN IKUSARAZTEA	33
NIK SINISTEN DIZUT. EMAKUMEEN EGIA AITORTU EKIMENA	34
Foro Sozial Iraunkorreko lantalde feminista. Olatz Dañobeitia eta Arantza Urkaregi	
BASAURIKO MEMORIAREN TXOKOA, PROZESU BATEN NONDIK NORAKOAK	44
Anabel Sanz. Basauriko Udaleko Berdintasun Teknikaria	
EMAKUMEEN PAPER A IKUSTARAZTEA	50
Intxorta 1937 Kultur Elkarte. Nerea Villa	
BIZITZA ISTORIOAK, JUSTIZIA EGITEN DUTEN JAIALDIAK ETA EMAKUMEEN AITORTZA	57
EMAKUMEEN MEMORIAREN LANKETA ARTEAREN IKUSPEGITIK	58
Art al Quadrat	
MEMORIAREN ALDEKO JAIALDIAK: ERREPARAZIORAKO, GEURE BURUARI JUSTIZIA EGITEKO ETA GURE HISTORIA ERALDATZEKO TXOKO BAT	62
Actoras de Cambio. Amandine Fulchiron	
MEMORIA EGITEKO NAHIZ EMAKUMEEI AITORPEN EGITEKO EKINTZA SINBOLIKOAK: AHIZPATASUNA EHUNTZEN	70
Corporación para la Vida Mujeres que Crean. Angélica Naranjo	
BIZIRAUN DUTEN EMAKUMEEN KOLEKTIBOEN LANA. ESPERIENTZIAK ETA ESKARIA	75
Bizitu Elkarte - Indarkeria matxistaren aurkako elkarte	76
Goizargi Emakumeak Elkarte	82
Guerreras Debagoienako emakume elkarte	88

Memoria beti da oroitzapen eta ahanztura.

Eduardo Galeanok honela esaten zuen: «*Kontsumoaren kulturak, loturarik sortzen ez duen kulturak, gauzak hargatik gertatzen direla sinesteko hezten gaitu. Bere jatorria ezagutzeko gauzaeza denez, orainaldiko denborak bere errepikapen gisa proiektatzen du etorkizuna; bihar gaur da, baina beste izen batekin: munduaren antolaketa desorekatua, giza izaera makurrarazten duena, betiereko ordenari dagokio, eta bidegabekeria zorigaitz bat da, halabeharrez onartu behar duguna. Zitalkeriak balentria bihur daitezzen, memoria hautsi beharra dago: iparraldeko memoria banandu egiten da hegoaldeko memoriatik, pilatzearen ekintza bereizi egiten da hustearen ekintzatik, oparotasunak ez du zerikusirik lumatzearekin».*

Memoria Eraikiz emakume biktimen eta biziraun dutenen ahotsa eta testigantzak bilduko dituen memoria kolektiboaren eraikuntza indarkeria matxisten aurkako estrategia gisa lantzeko apustua da. Emakume horiei sinesgarritasuna emateko, haien erresistentzia-estrategiak ikusarazteko, kontakizun horiek berresteko eta emakume horiek beren bizitzaren eta gizarte-aldaketaren protagonista diren diskurtsoetara igarotzeko beharretik sortutako ekimena da.

Historia eta, beraz, iruditeria kolektiboa eraikitzen dituzten kontakizun hegemonikoak zalantzan jartzen dituen memoria feminista; izan ere, memoria hori gabe, zaila egiten zaigu egia, justizia eta erreparazioa lortzeko prozesuetan aurrera egitea.

Ekimen hau kokatzen den indarkeria matxisten aurkako gure strategiaren lehen urteetatik, biziraun duten emakumeei ahotsa eta sinesgarritasuna emateko beharra ikusi genuen. Hala, 2013an, emakumeen eskubideen aldeko auzitegi sinboliko bat egin genuen, eta, han, beste behin ere ikusi ahal izan genuen zer-nolako garrantzia duten ahots horiek indarkeria matxistek emakumeen bizitzetan –bai maila indibidualen, bai komunitatean– dituzten eraginak ulertzeko eta erreparazioari ekintza sinboliko baten bidez mesede egiteko.

Aurrerago, Asfalto arteko Loreak ikerketa burutu genuen; horretan, munduko hainbat lekutatik indarkeria matxista anitzen biktimen eta biziraun duten 28 emakumek beren testigantzak eman zituzten. Eraikuntza kolektiboko prozesua izan zen, eta horren bidez, indarkeria matxisten kausak eta eraginak haien bizitzetan jorratu genituen.

Kontakizun horietako zazpi Memoria Eraikiz ekimenaren zentzumen-esperientziarako hautatu ziren, emakumeen ahotsarekin memoria eraikitzeke apustua indartuz, indarkeria matxisten aurkako borrokarako tresna gisa.

Luz Maceiraren hitzak jasotzen ditugu eremu honetan egin dugun lanari zentzua emateko: «Zinez garrantzitsua da ulertzea memoria soziala askotariko taldeek –bakoitzak bere egoera eta posizio berezitik abiatuta– parte hartzeko eta elkarri eragiteko baliatuko duten plaza dela, eta horretan, bakoitzak bere kontakizuna edo bertsioa daukala iragana azaltzeko eta interpretatzeko garaian, eta oroimen kolektibo horren funtzioa eta zergatia zehazteko moduak ere askotarikoak direla. Horrek, bada, talka egiten duten ikuspuntuak dakartza maiz, hala nola kolonialismoari, esklabotzari edo Argentinako diktaduraren izuak kontatzeko moduari dagokienez. Ikuspuntuok, beraz, legitimatuak eta defendatuak izan behar dute, forma eta indarra har dezaten, eta hala, zabal entzun eta transmititu daitezen».

Lan-ildo horri jarraituz, 2020ko urrian jardunaldi batzuk egin genituen memoriaren inguruko lanetan nahiz erreparaziorako ekimenetan sakontzeko. Jardunaldi horien emaitza da argitalpen hau; honen bidez, ekarpena egin nahi diegu memoriak indarkeria matxisten aurkako tresna gisa duen gaitasunaren gaineko ezagutzari, memoriari loturiko esperientzia zehatzen hedapenari eta erreparazioari, hainbat emakume-kolektiboren eskutik. Halaber, biziraun duten emakumeen erakundeek egiten duten ekarpen zehatza nabarmendu nahi dugu.

Lan honen abiapuntua uste oso hau da: hemen eta orain saiatu behar dugu ahots horiek kontuan hartzen, iraganeko ahotsak ekarriz eta indarkeria gaur egun bizi duten emakumeen ahotsak gehituz. Zeren indarkeria matxistak ez dira gertakari isolatuak. Zeren ez dira gizon «zoroek» eragindakoak. Zeren ez dira emakumeen erabaki txar baten ondorio. Zeren ez dira beste leku batzuetan gertatzen, eta beste emakume batzuei. Indarkeria matxistak giza eskubideen urraketa handienetako bat dira, eta lanean jarraitu behar dugu horiei aurre egiteko. Emakumeek pairatzen dituzten indarkeria matxistak jasotzen eta aitortzen dituen memoria nahi dugu, indarkeriarik gabeko etorkizunaren bidean aurrera egiteko.

Eskerrak ematen ditugu hainbat kolektibok eta pertsonak egindako lan guztiagatik eta beren bizipen eta jakintza aberasgarri eta inspiratzaileak gurekin partekatzeagatik. Horiei esker, batera eraikitzen jarraituko dugu.

Mugarik Gabe 2021eko otsaila

**Memoria soziala,
berdintasuna eraikitzea,
indarkeria(k) ezabatzea, eta
beste giza eskubide batzuk
ekitea**

Luz Maceira Ochoa

LUZ MACEIRA OCHOA

1998. urteaz geroztik lanean dihardu antolakunde zibilekin, gobernu-instantziekin eta erakunde akademikoekin, Guadalajaran eta Mexiko Hirian (Mexiko) eta Euskal Herrian. 2019an elkarlanean aritu zen Txileko Memoriaren eta Giza Eskubideen Museoko Memoria eta Feminismo ildoarekin, baita Txileko Unibertsitateko Filosofia eta Giza Zientzien Fakultateko Hezkuntza, Memoria eta Giza Eskubideen diplomaturan, eta Memoriaren eta Giza Eskubideen Museoarekin ere. Diziplinarteko prestakuntza du Hezkuntzaren eta Gizarte Zientzien arloetan; bereziki, Genero Ikasketetan, Museologian eta Memoria Soziala eta Giza Eskubideetan.

Berrogei argitalpenetik gora ditu, hala nola zientzia eta dibulgazio artikulak, liburu-kapituluak, liburuak, eta zenbait aldizkari eta libururen gaikako aleen koordinazioa; horietan, baita parte hartu duen ikerketa-proiektuetan, funtsezkoak dira genero berdintasuna, feminismoa, hezkuntza eta memoria soziala.

Ikusi argitalpenak hemen: <https://independent.academia.edu/LuzMaceira>

Gaur egun, Memory Studies Association-eko Latinoamerikako eskualde lantaldeko koordinatzaileetako bat da, eta Gizarte Zientzien Latinoamerikako Kontseiluaren (CLACSO) Generoa eta Memoriari buruzko lantaldeko kidea da.

Gaur egun ohikoa da «memoria berreraikitze» ekimenak sustatzen dituzten askotariko taldeak aurkitzea. Batzuen ustetan, ordea, «memoria berreskuratzeko» edo iragana «arakatu» eta nahasteak ez du zentzurik; are gehiago, «kaltegarria» izan daiteke. Askotan argudiatu izan den arren iragana dagoeneko atzean geratu dela, iraganean gertatutakoek badute eragina gure gaur egongo bizitzako alderdi askotan, eta etorkizunaren parte ere badira, «iraganeko gertakarietan orainerako lezioak argitzen baititugu» (Todorov, 2000: 37). Beste ikuspuntu horretatik, iraganaren efektuak ez dira atzean geratu, eta atzo bizitakoei gaur ematen dizkiegun zentzuek jarraitutasunak eta etenak eratzen dituzte gizarte bakoitzaren nortasunean, eta gizarte hori denaren, bere ustetan denaren, izan nahi duenaren edo izan nahi ez duenaren oinarria eratzen dute (Maceira, 2017b).

Horren adibide dira 2020ko ekainean tokiko egunkari batzuetan Bilbo hiriaren urteurren-ekitaldiari buruz argitaratu ziren albiste pare bat. Hona hemen lehen albistearen izenburua: «Bilbok tinko heltzen die bere sinboloei ziurgabetasunez beteriko urteurren honetan», eta honela jarraitzen du: «Bilboko Udalak solemnitaterik handiz ospatu zuen hiriaren sorreraren 720. urteurrena. Sinboloz jositako ekitaldia izan zen, koronabirusaren biktimen omenez». Albisteak, gainera, zera nabarmentzen du: «Bizkaiko hiriburuak ziurgabetasunez beteriko errealitate honetara egokitu behar izan du» (Izarrara, 2020). Bigarren berriak izenburu hau du: «Bilbo hiriaren 720. urteurrena ospatzen ari da aurten», eta aurreko albistearen ildoari eusten dio, azpimarratuz «sinboloz eta solemnitaterik jositako ekitaldia» izan zela. Jarraian, sinbolo horiek zerrendatzen ditu, eta horien artean, Bilboko bandera, «Beteluriko zin egiteko jesarlekuaren ondoan» altxatu zutela aipatzen du, txistularien bandak lagunduta, Udaletxearen aurrean (Euskadi Noticias, 2020/06/15). Ikur bakoitzak hiriaren historiarekin loturiko hainbat elementu ordezkatzeko ditu: data bat, tokiko ohitura edo tradizioak, euskal politikaren edo antolakuntzaren ezaugarriak (adib. foruak edo alderdi zibil, publiko, normatibo edo instituzionalak) esaterako, eta horiek guztiek memoria bat eratzen dute, bilbotar nortasuna berresteko baliatzen diren esanahiak batzen dituen memoria bat, alegia. Hala, ehunka urteko historiak ematen duen irmotasunari heltzen zaizkie agintariak, eta iradokitzen dute, nola hiriaren bide luzean hala egungo egoeran, zailtasunak zailtasun, hiria eraikitze, defendatzeko, kontserbatzeko eta aberasteko gaitasuna gailendu dela. Ekitaldi horrek ez du «iragana alferrik nahasten», baizik eta zenbait sinbolo baliatzen ditu jarraitutasuna eta egonkortasuna transmititzeko, eta, iragan luze horretan bermatuta, oraingo eta etorkizuneko aukerak aurkezten ditu.

Gobernu-ekitaldi horrek egiten duen bezalaxe, gizarte- eta familia-mailan, eguneroko bizitzan zein gizarte-antolakuntzakoan, norbanakoei eta taldeek istorioak, gertaera gogoangarriak, jazoerak eta abar oroitzen eta ahazten dituzte, eta horiek ardatz hartuta, kontakizunak osatzen. Gero, kontakizun horiei zentzua ematea lortzean, bestekin partekatzen dituzte. Memoria giza bizitzari eta bizitza sozialari ezinbestean lotuta dago. Elizabeth Jelin-ek honela azaltzen du: «Iraganak arrastoak uzten ditu, baina, zentzua emango dien esparru batean gogoratu eta kokatu ezean, arrasto horiek ez dute bere-berez "memoria" sortzen» (2001: 30). Hortaz, norbanakoen oroitzapenak usain, irudi, soinu eta abarrek bat-batean eta besterik gabe aktibatzen edo «piztu» di-

tzaketen arren, memoria kolektiboak sozialki eraikitako ingurune bat eskatzen du oroitzeko, hau da, oroitzen ari garen hori errepikatuko, oroitaraziko edo nabarmenduko diguten bitartekoak behar ditugu, baita esanahi-esparruak ere, gizarte batentzat oroitzapen hori ulergarria izan dadin eta gizarte horrek oroitzapena bere izaerarekin edo bere izaeraren inguruan duen ideiarekin lotzeko aukera izan dezan. Gizarte guztiek oroitzen eta ahazten dituzte iraganeko pertsonaiak, pasadizoak eta bizipenak. Gehienetan, horiek ordezkatzan dituzten balioengatik, hots, gaur egun «esaten» digutenagatik oroitzen ditugu, eta hainbat bide baliatzen ditugu haiek gogoan izateko. Hala, memoria soziala iraganetik –edo hari loturiko ideietatik– hautatu, (berr)eraiki eta berrinterpretatutako edukien multzoa edo aldarrikapena da, eta, horren bidez, iragan hori indarrean mantentzea bilatzen da, zentzu jakina duelakoan. Baina ez hori bakarrik, aldarrikapen hori osatzeko eta komunikatzeko baliatzen diren prozesu eta jardun sozialen multzoa ere bada memoria soziala, besteak beste, sinboloak, balioak, jakintzak, ideiak, errituak, tradizioak, lengoaiak eta komunikatzeko erak, lekuak, eta iraganeko arrastoak gogorarazteko balio duen «esparru» hori osatzen duten beste hainbeste objektu (Maceira, 2016: 5).

Beste edozein jardun sozialekin gertatzen den bezalaxe, memoriak (bir)sortzeko eta komunikatzeko prozesuen instituzionalizazio- edo erritualizazio-maila handiagoa edo txikiagoa izan daiteke, haien jarduna une batzuetan beste batzuetan baino biziagoa izango da, eta gizartearen edo talde jakin baten egunerokotasunean duten indarra eta presentzia ere aldakorrak izango dira. Horrez gain, posible da prozesu hori, egoera jakin batean, nahita sustatu edo indartzea; hala, gizarteak ohiko dituen jardun eta erritualez haratago joan, eta ekintza eta jardunbide berriak (bir)sortu edo kudeatuko dira, esanahi-esparru zabal horretan eduki berriak kokatzeko, edo esparru hori bera zabaldu edo «zentzua duen hori» aldatzeko. Hainbat faktorek eragiten dute memoriari esanahi berria ematean, beste memoria bat sortzean, eduki bat ala bestea balioes- tean, edo nortasuna eraikitzeke xedez memoria jakin bat egokitze hartzen denean. Faktore horiek, besteak beste, sozialak, kulturalak, politikoak, ekonomikoak, esteti- koak izan daitezke, edo belaunaldien arteko desberdintasunei lotuta egon.

MEMORIAREN FUNTZIOAK ETA ERABILERA: HAINBAT EKIMENETATIK ABIATUTA ERAIKITAKO IKUSPEGI BAT

Zentzu soziala duen «aldarrikapen» bat edo ondare bat komunikatzea, ezagutzea, go- goratzea, ospatzea etab. garrantzia handikoa izan daiteke zenbait arrazoiengatik eta hainbat helburutarako. Memoriaren esparruan helburu sozial edo politikoak indartze- ko edo lortzeko burutu diren lan eta politikei eta memorializazio-proiektuei begiratzen badiegu, ikusiko dugu memoriaren erabilera posibleak ugariak eta zabalak direla.

Memoriaren esparruko lanak aipatzen ditudanean, askotariko taldeek (sozialak, politi- koak, ekintzaileak, akademikoak, instituzionalak...) iragana edo haren arrastoak erre- gistratzeko, dokumentatzeko, ikertzeko, kontserbatzeko garatzen dituzten askotariko

ekintzez ari naiz. Horretarako, besteak beste, testigantzak bildu, artxibategiak sortu eta aztarna arkitektonikoak babesten dira, eta horiek abiapuntutzat hartuta, memoria osatuko duten edukiak identifikatu eta antolatzen dira. Eduki horiei esanahia emateko edo horiek eztabaidatzeko prozesua taldean egiten denean, eta agenda eta dinamika publikoan ezartzen direnean, memorializazio-ekimen bihurtzen dira. Ekimen horien adibide dira omenaldiak, *eskratxeak*, memorialak, erakusketak, oroimen-datak, museoak eta beste hainbat baliabide fisiko eta sinboliko; horiek dira memoria-edukiak aktibatzeke eta gizarteari transmititzeko euskarria, eduki horiei zentzua ematen dien esparrua, eta gizartea horiek gogoratzerara eta haien esanahien eta mezuen inguruan biltzera bultzatzen dute (Maceira, 2012). Era berean, memoria-politikak neurri edo ekintza publikoak dira –estatu-, gobernu- zein gizarte-mailakoak–, eta haien funtzioa iraganeko gertakizunen inguruko interpretazio edo kontakizun jakin bat transmititzea da (Aguilar, 2008; Closa, 2010). Horretarako, politika «berariazkoak» –hala nola izaera sinbolikoa daukaten edo kontzientziazioa helburu duten esku-hartzeak– edo «ez-berariazkoak» –esaterako, hezkuntzari loturikoak– burutu daitezke. Azken horien kasuan, iragana lantzea eta transmititzea ez da helburu nagusi edo bakarra, baina funtzio hori ere betetzen dute hein batean (Closa, 2010). Horrelako politikek hartzen dituzten formak eta instituzioek horiek sustatzeko adosten dituzten bideak askotarikoak dira. Era berean, politika horiek askotarikoak dimentsioak uki diezaiekete bizitza sozialean (legea, justizia, hezkuntza, kultura, artea, ondarea, zientzia, politika, ekonomia, etab.).

Hala, memoria mota askotako proiektu sozial eta politikoetan mamitzen da. Esaterako, kontzientziazio kritikoarekin eta ekintza sozialarekin loturiko alderdiak izan ditzake, proiektu, balio eta eragile politikoaren aldarrikapenetan ardatzen bada. Duela urte batzuk, Eibarren, proiektu bat burutu zuten emakumeek herriaren garapen industrialean egindako ekarpena nabarmentzeko (Fernández, Lafita eta Maceira, 2020). Proiektuaren bultzatzaileetako batek azpimarratu zuen ezinbestekoa zela duela zenbait hamarka lanean aritu ziren emakumezko langileen lekukotzak batzea eta haien bizipenaren eta lanaren kontakizuna eratzea. Bizipen horiek testuinguru jakin batean gertatu ziren: lan-prestazioetan murrizketak egiten hasiak ziren eta zenbait eskubide arriskuan zeuden; krisiaren arriskua bertan zen eta litekeena zen ekonomia birmoldatu behar izatea –herri industrial horretan lehenago ere gertatu bezala–. Hortaz, behar-beharrezkoa zen egungo eskubideak defendatu beharreko lorpenak direla ez ahaztea, eta, ildo horretan, Eibarren gertatutako borrokei eta eraldaketei begiratu behar zitzairen, erdiespen horiek ondo balioetsi eta babesteko.

Kontzientziazio kritiko horren ildo berean, UNESCOk 1994an abiarazi zuen eta egun oraindik indarrean dagoen proiektu bat aipa genezake: «Esklaboen libildidea: erresistentzia, askatasuna eta ondarea». Ekimen horren helburua munduko pertsonen salerosketaren eta esklabotzaren inguruko memoriak eraikitzea da, fenomeno horren historia eta ondorioak berreskuratzeko ez ezik, baita herrien arteko adiskidetzea eta lankidetzaz errazteko eta bakean, kulturartekotasunean, justizian eta giza eskubideekiko errespetuan oinarritutako kultura bat eraikitzeke ere (UNESCOren webgunea *The Slave Route*).

Memoriarekin loturiko proiektu eta politikak lekuan lekuko ondare historiko eta kulturaren erabilera eta kontserbazioa ere izan ditzakete ardatz. Hala, adibidez, eskualde edo sektore jakin batek berezkoak dituen lanbide edo jarduera ekonomikoak berreskuratu daitezke edo tokiko nortasunak edo lanbide-nortasunak indartu –horren adibide da Oibarko (Nafarroa) Lanbideen eta Oroimenaren museoa¹–, eta, bide batez, baita helburu turistiko, urbanistiko, artistiko, ekonomiko, soziokultural eta abarrei ere heldu.

Beste batzuetan, gizarteratzearekin eta gizarte-kohesioarekin loturiko prozesuetan jartzen da fokua. Horren adibide da duela urte batzuk ANEspacio kolektiboak Bilboko Iturrialde auzunea muintzat hartuta bultzatutako proiektua. Kaleetan zenbait esku-hartze antolatzearekin batera, hainbat topaketa abiarazi zituen auzoari buruzko eztabaida kolektiboa piztu, eta une hartan Iturrialden bizi ziren belaunaldi eta jatorri desberdinetako pertsonak kontuan hartuko zituen memoria bat eraikitzeko. Eztabaida horietan, auzoan bizitzeko moduak eta beren sentipenak parteka zituzten. Hala, besteek eraldaketa urbanoaren, sozialaren, ekonomikoaren eta demografikoaren inguruan kontatzeko zituzten istorio eta anekdoten berri izateak informazio-truke balio-tsua ahalbidetu zuen, baina batez ere, auzokideei elkar ezagutzeko aukera eman zien, proiektu batean elkarlanean aritzekoa, gaur duela hamarkada batzuk baino askoz ere pluralagoa den auzo horretan eta horrekin integratzekoa, bizilagun izateko modu berrietan pentsatzekoa eta auzoan bizitzeko erreferente berriak eraikitzekoa, hots, auzoan sustraitzeko, auzokideek elkarren arteko loturak sortzeko eta lekuarekin nahiz auzokideekin konpromisoa hartzeko erreferente berriak.

Memoriak justizia eta giza eskubideen loturiko alderdiak ere ukitzen ditu, aurrerago sakonduko dugunez. Horren adibide dira epaitegien ardurapean uztekoak diren eta erreparazioa eskatzen duten gertaera lazgarriak eta giza eskubideen urraketak, Hego Konoan diktadurek utzi dituzten milaka eta milaka biktimek jasandakoak kasu. Genozidioak, gerra eta gatazka armatuak, arrazaren araberrako bazterkeria-sistemak, esklabotza, erregimen diktatorial eta autoritarioak eta indarkeria handiko bestelako gertakari batzuk neurri handiago edo txikiagoan eta modu oso desberdinetan ekartzen dituzte gogora jazoera horiek bizi eta haien eraginak jasan zituzten –eta, zenbait kasutan, jasaten jarraitzen duten– pertsonak. Hala, kasu askotan, oroitzeak egia eta justizia lortzea ditu oinarri, horiek erdiestea helburu bakarra ez izan arren. Mundu osoan gero eta onartuago dago oroitzea eta partekatutako iraganaren –eta haren ondarearen– inguruko hausnarketa egitea tresna eraginkorra dela kontzientziazteko, aurreiritziak ezabatzeko eta bazterkeria desagerrarazteko. Horrexegatik, gero eta ohikoagoa da memoria sustatzeko politikak eta «iraganetik ikasteko» guneak sortzea, dela gatazka-osteko edo autoritarismo-osteko fasean dauden gizarteetan, dela justizia trantsizionaleko testuinguruetan daudenetan, dela balore demokratikoak indartu

1 Honela dio Nafarroako Turismo sailaren webguneak museoari buruz: «Nekazaritzako eraikin zaharberri bategan dago, Oibarren garai batean zegoen "Sociedad Trilladora" sozietatearen egoitza zenean; gaur egun eskualdeko kultura tradizionala, antzinako bizimoduak eta herriko ondare kultural immateriala biltzen ditu, ardatz gisa bertako labore tradizionalak erabiliz, hau da, ardoa, olioia eta zerealak». (<https://www.turismo.navarra.es/eus/organce-viaje/recurso.aspx?o=6419&>)

behar diren beste inguruabar batzuetan daudenetan (Human Rights Council, 2014 eta Shaheed, 2014), bitarteko horiek aldaketa sozialari bultzada emateko gai direla uste baita.

Horra hor memoriari loturiko proiektu eta politikek betetzen dituzten hainbat funtzio². Ikusi dugunez, ekimen horiek guztiek irakaspenen bat egin edo mezu bat adierazteko «erabiltzen» edo «aprobetxatzen» dute iragana, eta horretarako, iraganeko zenbait alderdi edo gertaera lantzen eta haien esanahia (ber)ezartzen da, helburu sozial edo politiko bat edo batzuk oinarri hartuta. Zerrendatutako adibideek iradoki egiten digute zer-nolako indarra izan dezakeen memoriak gizarte pluralago, demokratikoago edo bidezkoago bat eratzeko edo sustatzeko bidean, baina baita alderantzizko norabidean ere: «zitalkeriak balentria bihur daitezten, memoria hautsi beharra dago: iparraldeko memoria banandu egiten da hegoaldeko memoriatik, pilatzearen ekintza bereizi egiten da hustearen ekintzatik, oparotasunak ez du zerikusirik lumatzearekin», dio Eduardo Gleanok (2019 [1997]: 6-7); izan ere, Europako herrialde askoren kontakizun nazionalak ahaztu edo isildu egin dituzte besteen lurraldeetan baliatutako biolentzia eta umilazioak, eta haien heroitasuna goratuz, modu erabat partzialean oroitzen dituzte kolonietan egindakoak. Memoria beti da oroitzapen eta ahanztura.

KOKATUTAKO MEMORIAK, BOTEREAREN ERABILERA(K) ETA HERRITARRAK

Talde gailenen memoriak hedatuago eta finkatuago egon ohi dira, eta horrexegatik bereizi ohi ditugu «talde boteretsuen» edo «garaileen» memoria vs. «garaituena». Azken horienak bazterreko memoriak izan ohi dira, ikusgarritasunik ez duten taldeenak. Hala ere, kontuan hartu behar da, eraikuntza soziala den heinean, memoria hertsiki lotuta dagoela sortzen den une eta testuinguru historikoarekin. Azken hilabeteotan, 2020ko ekainean AEBetan sortu eta gero beste hiri eta kontinente batzuetara hedatutako *Black Lives Matter* mugimenduaren eskutik, agerian geratu da gizarte askok ez dutela gehiago onartuko esklabotzak eta arrazagatiko bereizketak eragindako bidegabekeriak ezkutuan geratzea, ezta horiekin loturiko pertsona historikoak go-raipatzea ere, pertsona horiek «entzute handikoak» izanagatik ere. Horren adibidea da Leopoldo erregearekin gertatutakoa: Belgikako hiri askotatik kendu dituzte haren estatuak³. Horrez gain, munduko hiri askotako biztanleak beren museoei erronka egiten, bildumak nahiz horien zuzendariak kuestionatzen eta horien joerak publikoki zein masiboki salatzen hasi dira. Halaxe lortu dute museo askotan aldaketak egitea, artelan ugari beren jatorriko herrialdeetara itzultzea, bildumak berraztertzea eta berragituratzea, etab.

2 Adibide gehiago eskuratzeko, ikus Maceira, 2016

3 2020ko udan gertatu ziren mobilizazioak eta haien zergatiak ondo laburbiltzen dituzten bi albiste argitaratu zituzten ABC-k (2020) eta Allen Greene-k (2020). Horietan, Leopoldo erregearen estatuen eraisketa eta Belgikaren iragan kolonialistaren inguruko eztabaida jorratzen dira.

Horrek argi adierazten du baldintza sozialek kontakizunen esanahia aldatzeko eta iraganaren zenbait bertsio kuestionatzeko eta arbuizatzeko ahalmena dutela, baita horiei loturiko balio eta sinboloak ezbaian jartzekoa ere; gaur egun, zenbait gai zalantzan jartzen eta eraldatzen ari badira, giza eskubideak (esaterako, berdintasuna eta bazterkeriarik eza) eta «bidezko/bidegabe» edo «zuzen/oker» kontzeptuak (esklabotza, arrazakeria, kolonialismoa, kultura bateko kide izatea) finkatu direlako da gehienbat. Horretarako, gainera, beharrezkoa izan da gertaera jakinen inguruko ezagutza historikoa zabaltzea eta haien ondorioak azpimarratzea, baita beste ahots eta azpi/bertsio edo sub/bertsio batzuk entzunez herritarrak sentsibilizatzea ere. Ildo horretan, feministek urteak daramatzate etengabe lanean.

Lanketa horren adibide argia da «Mujeres en la ESMA, testimonios para volver a mirar» (ESMAko emakumeak, berriz begiratzeko lekukotzak) erakusketa. Buenos Airesko ESMA (Armadaren Eskola Mekanikoa) atxiloteta gun e klandestino a izan zen Argentinako diktaduraren garaian; egun, aldiz, museo a eta memoriarako txokoa da. Eraikinaren zati batean zehar ibilbide bat egin daiteke Estatu terrorismoak nola funtzionatzen zuen jakiteko, eta, zehazki, bertan atxilotuta egon ziren pertson e zer-nolako errepresio-jarduketak eta giza eskubideen urraketak jasan zituzten ikusteko. Duela urte batzuk, ordea, hainbatek salatu zuten museoari genero-ikuspegia falta zitzaio la, eta, hala, 2019an, aipatutako aldi baterako erakusketa jarri zen martxan. Falta hori alderdi askotan zen agerikoa, besteak beste, ez zen gatibualdiaren inguruan genero-hausnarketarik egin, hizkuntza baztertzalea baliatu zen, eta kontakizunean ez zen apenas emakumeen ahotsik sartu. Gainera, erakusketak beste bi xede nagusi ere bazituen, sexu-indarkeria bistaratzea eta giza eskubideak sustatzea eta babes-tea (ESMA, 2019). Horretarako, kartel erraldoi bat kokatu zuten museoaren sarreran aldi baterako erakusketa haren garrantzia eta zioak azaltzeko: «Cuando el museo no habla» (Museoa mintzatzen ez denean)” zioen afixak. Horrez gain, aretoetako batean informazio-holtzak eta beira-arakak jarri zituzten, eraikin hartan bizitakoak dokumentatzen, salatzen eta aztertzen dituzten –edo gertatutakoen oroimena josteko balio duten– dokumentuak, txosten judizialak eta argitalpenak erakusteko. Kabina bat ere instalatu zuten ESMA n egondako emakumeen esperientziak eta gatibualdiarekin loturiko lekukotzak proiektatzeko, eta esku-hartze bat egin zuten museo ko karteletako edukiak kolore lilaz «zuzentzeko» edo emakumeekin loturiko datuak edo lekukotzak gehitzeko, testu horietako asko hizkuntza maskulinoan baitzeuden idatzita edo ez baitzituzten kontuan hartzen emakumezkoen esperientzia zehatza. Esku-hartze haren bidez, erakusketa iraunkorreko edukiak osatu eta orekatzea lortu zuten, eta, emakumeak eta haien esperientziak edukietan sartzeaz gain, kontakizuna aldatzeko beharra eta intenzioa nabarmendu zituzten.⁴

Halako ekimen, mugimendu eta esanahi-aldaketek iraganeko esperientziak beste modu batean interpretatzeko eta ulertzeko aukera ematen dute, baita esperientzia

4 Ikus: «La Visita de las Cinco» izeneko bisita gidatua, 2019ko martxoaren 30ekoa. Horretan, ESMAtik bizirik irten ziren hainbat emakumek –Graciela García Romero, Marta Álvarez, Liliana Pontoriero, Norma Suzal eta Ana Testa– eta Historian Doktorea eta ikertzailea den Ana Laura Martinek hartu zuten parte. Hemen eskuragarri: <https://www.youtube.com/watch?v=YaABYHZJm4o>.

horiek gizartearen egungo (eta etorkizuneko) dinamikan txertatzekoa ere, beste interpretazio-gako batzuk eta esanahi-esparru batzuk oinarri hartuta transmititzeko.

Gizarteak demokrazian eta giza eskubideetan ardaztuta eraiki nahi badira, ezinbestekoa da memoria sozialaren esparruari garrantzia ematea; izan ere, kontakizun horiek nortasun kolektiboentzako helduleku dira, eta, besteak beste, inspirazio iturri bihurtzen dira krisialdiak gainditzeko eta taldeen eta haien proiektu komunen norabidea berrezartzeko garaian. Gainera, bizitza soziala ulertzearen eta proiektatzearen bidez gizartea moldatzea helburu duten elkarreragin politikoen parte ere badira. Horregatik, Zinez garrantzitsua da ulertzea memoria soziala askotariko taldeek –bakoitzak bere egoera eta posizio berezitik abiatuta– parte hartzeko eta elkarri eragiteko baliatuko duten plaza dela, eta horretan, bakoitzak bere kontakizuna edo bertsioa daukala iragana azaltzeko eta interpretatzeko garaian, eta oroimen kolektibo horren funtzioa eta zergatia zehazteko moduak ere askotarikoak direla. Horrek, bada, talka egiten duten ikuspuntuak dakartza maiz, hala nola kolonialismoari, esklabotzari edo Argentinako diktaduraren izuak kontatzeko moduari dagokienez. Ikuspuntuok, beraz, legitimatuak eta defendatuak izan behar dute, forma eta indarra har dezaten, eta hala, zabal entzun eta transmititu daitezten.

Demokratikoa den eta zuzenbidezko estatuak antolatzen duen gizarte batean beharrezkoa da jendartearen parte-hartzea bermatuko duten mekanismoak martxan jarzea, elkarriketa indartuko duten guneak eta baliabideak sustatzea, aniztasunerantz eta inklusiorantz irekitzea, eta oinarritzko printzipioak, hala nola berdintasuna, babes-tea. Hori dela eta, baliabideak behar dira pertsona eta kolektibo guztiek gizartearen oroimen kolektibo horretan beren alea jar dezaten eta iraganaren ikaspenei eta eraginei buruzko eztabaida sor dadin, baita ikuspegi horiek prozesatu eta orainean txerta daitezten ere. Gainera, ezinbestekoa da bertsio horiei oroituak izateko aukera ematea eta nortasunaren edo erreferente kolektiboen parte diren iruditerietan sartzea.

Celia Amorósen esanetan, berdintasunak, gizartearen oinarri den printzipio politiko gisa ulertuta, pertsona edo talde sozial orok «homologazio-erlazioak ezartzeko aukera izatea» ekarriko du, edo, bestela esanda, «gaitasun-maila berean kokatzeko aukera izatea»; hala, subjektu edo talde guztiak mota berekoak izango dira, desberdinak baina baliokideak, eta ez desparekoak (2005: 87-88). Baliokidetasun edo balio berdin horrek –ezaugarri espezifikoak direnak direla ere– «ahoskide» eta «ahalmenkide» ere bihurtuko ditu pertsona eta talde horiek; hau da, sinesgarritzat eta baliotsutzat hartuko den ahots bat izateko eta entzunak izateko aukera izango dute, baita besteen baldintza berberetan jardutekoa ere. Aukera horiek izateak ez du inola ere esan nahi gauza bera esango edo egingo denik, berdintasuna ez baitatza ahots edo ekintza horien edukian, ahoskidetasun eta ahalmenkidetasun hori ahalbidetzean baizik, ahots eta ahalmen desberdinek «errespetu bera jasotzeko» baldintzak sortzean.

Funtsezkoa da hori kontuan izatea; izan ere, memoria talde eta gizarte batentzat giltzarri diren alderdiak eraikitzeko, izendatzeko eta hedatzeko balio duen baliabide sinbolikoa bada ere, gainerako baliabideekin gertatzen den antzera, haren kontrola eta

erabilera ez dira parekideak, eta emakumeek eta menpekotutako beste talde batzuek (dela etnia, arraza, baldintza sozial edo beste edozein arrazoirengatik) ez dute oroitzeke eta oroituak izateko aukera bera. Gizarte bakoitzeko botere-harremanek (generoa, klasea, etnia edo beste bestetasun-markatzaile bat dutela oinarrian) eragina dute oroitzen duten pertsonetan zein gizarte-taldeetan, baita oroituko diren edukiek izango duten prestigio-mailan, autoritatean eta balioan ere. Gainera, beren kontaktuzuna kokatzeko baliabide gehiago ere izango dituzte botere-harreman horretan gailentzen direnek, eta beren kontakizunek irisgarritasun, entzute eta inpaktu-maila handiagoa izango dute.

MEMORIA ETA GENERO-BERDINTASUNA

Gizarte bat patriarkala bada, hark eraikiko eta zabalduko dituen memoriek antolakuntza patriarkal hori indartuko dute hein handi batean, eta hortaz, ahanzturak nabariak egongo dira, bai eta mantendu nahi den bertsioa iraunaraziko duten mito eta zentsurak ere. Jakina da emakumeak eta haiek egindako lan, ekarpen eta abarrak historiatik eta gailentzen den memoriatik ezabatu direla hein batean, edota neurri oso txikian eta partzialean txertatu direla. Gainera, irudi estereotipatuen bidez aurkeztu izan dira –hau da, adin, etnia eta gaitasun fisiko jakin batzuk dituen «ama-emazte» irudiaren bidez–, hala nola zenbait hiri-monumentu edo plakatan (del Valle, 1997), postako zigilu-marketan edo testulibururen batean; edo, bestela, emakumeen eta haien bizitza eta esperientzien adierazgarri ez diren «ikonizazioak» baliatu dira (esaterako, aberriaren edo justiziaren emakume-alegoriak) (Seydel, 2007). Gainera, azterlanek erakutsi dute emakumeen bertsio, hautemate eta balioek ez dutela nahikoa presentzia gizartearen eta gizarteari memoria komunikatzeko euskarri desberdinetan, eta dagoen presentzia hori ez dela egokia (Maceira eta Rayas, 2011; Buján eta Maceira, 2015; de la Fuente, 2017; besteak beste).

Ezinbestekoa da zer bertsio eta memoria mota indartzen diren zaintzea; izan ere, giza eskubideetan oinarrituta dauden eta aurrerakoiak eta pluralak beharko luketen proiektuetan ere posible da gizarte patriarkaletako ideia estereotipatuak eta aurreiritziak errepikatzea; aipatu dugun ESMAREN adibidea ez da bakarra. Azterketa askotan salatu da egiaren batzordeetan edo horietatik sortutako instituzioetan ez dela genero ikuspegia aplikatzen (Guillerot, 2009; Jelin, 2017; Mendia, Guzmán eta Zirion, 2017). Txilen, Egiaren eta Adiskidetzearen Batzorde Nazionalak emakumeak/biktimak subjektu esplizitu gisa sartu zituen bere txostenean; hala ere, ikuspuntua mugatua da, lekukotza horiek historiaren «ikuspegi gehigarri» gisa sartu zituztelako, eta ideia binario eta heteronormatiboetatik abiatuta (Hiner, 2009; hemen aipatuta: Troncoso eta Piper, 2015: 83). Era berean, Txileko Memoriaren eta Giza Eskubideen Museoko –dik-taduraren biktimen erreparazioa eta giza eskubideetan hezteko helburu– erakusketak iraunkor bati egindako berrikusketan argi ikusi zen inguruan ohikoak diren este-

reotipoak errepikatzen direla⁵, eta zenbait elementuk agerian utzi zuten, kontakizun partziala egiteaz gain, genero ikuspegia falta dela museoaren diskurtsoan. Esaterako, gizon militantea aurkeztu ohi da, eta haren parean, beti gizonari edo gizonaren desagertari lotuta, emakume sufritzailea, familiaren euskarri emozional eta ekonomiko bihurtu dena (Maceira, 2019).

Akats eta joera horiek eta beste hainbatek agerian uzten dute giza eskubideen aldekoak eta demokratikoak izan nahi duten memorietan ere ideia sexistek indar handia dutela, eta beharrezkoa dela kontakizunak taxutzen dituzten ideiak eta edukiak era kritikoan aztertzea. Genero-joerek eta memorietako omisioek eta irudikapen desegokiak –baita memoriak biltzeko eta helarazteko erabiltzen diren produktu kultural edo euskarrietakoek ere– errepikatu egiten dituzte heterosexismoa eta generoari loturiko estereotipo, rol eta iruditeria kaltegarriak; kalte egiten diete emakumeen eta LGT-BIQ+ pertsonen aitortzari eta erreparazioari; eta bazterrean uzten dituzten gizateriaren erdiaren, edo gehiagoren, esperientziak eta eskakizunak. Gainera, eragin kaltegarria dute bai gizarteak bere buruari begiratu eta hausnartzeko duen gaitasunean, bai jakinduria esanguratsua ikasteko eta belaunaldien artean transmititzeko prozesuan, bai gizarte-harreman berriak (eta hobeak) eraikitzeko ezabatu behar diren desparekotasanak identifikatzeko eta kuestionatzeko ahaleginetan ere (Harris, 2020; Maceira, 2019). Besteen kontakizunak ukatzeak, talde osoak memoria ofizialetatik kanpo uzteak eta historia kontatzean zenbait komunitate era negatiboan irudikatzeak bazterkeria hauspotu dezake (Human Rights Council, 2014), edo aurreiritziak edo beste jardunbide kaltegarri batzuk errepika ditzake. Hori dela eta, geroraezina da memoriaren alorrean berdintasuna eta genero-ikuspegia txertatzeko beharra.

Horrez gain, azpimarratu nahiko nuke zinez garrantzitsua dela gogoan izatea bote-re-harremanak askotarikoak eta aldakorrek direla, eta egoera historiko bakoitzean desparekotasan-mota bereziak sortzen direla –bestetasun-markatzaile desberdinek eraginda–. Hori horrela izanik, lanketa feministek eta desparekotasanak ezabatzea helburu duen beste edozein ekimenek begirada interseksionala beharko dute izan. Begirada horrek, bada, arretaz azertu beharko du «prozesu sozialek duten izaera erlazonala eta, batez ere, nola eraikitzen eta berreraikitzen diren distantziak eta hierarkiak» testuinguru bakoitzean (Barbieri, 2002: 127), baita generoa horietan nola gurutzatzen den ere, «zapalkuntza eta pribilegio esperientzia bakarrak» eta hainbat bazterkeria eta desabantaila mota sortuz (Awid, 2004: 1). Memoriaren eta Giza Eskubideen Museoa aztertu zenean, gizarte-klaseari eta etniari loturiko elementuak ere falta zirela ikusi zen, eta horrek klase baxuetako herritarrek eta indigenek jasandako eskubide urraketa jakin batzuk aitortzea galarazten zuela, baita biktima horien erreparazioa –kasu honetan, sinbolikoa– ere. Gainera, omisio horrek Txileko gizartean dauden estereotipo arrazistak eta klasistak indartzen ditu, eta horrenbestez, kolektibo jakin batzuk ikusezin bihurtzen, gutxien eta baztertzen jarraitzeko bidea luzatzen du (Maceira, 2019).

5 Badira ondo zehaztuta dauden eta ia enblema bihurtu diren dikotomiak, adibidez, besteen bila dabilen emakumearen irudia, hots, desagertutako pertsonen bilaketan aritzen den emakumea, giza eskubideen aldeko talderen edo biktimen senideen elkarreterren baten barruan (Maillard eta Ochoa, 2014).

Menpekotutako talde horiek eta beste batzuek⁶, gizartean eta are politikan estimu txikiagoa izateaz gain, botere eta baliabide gutxiago dituzte memoriaren plazan lekua hartzeko, eta, horrenbestez, haien memoriak bazterrean geratzen dira, ezezagun, hutsal. Horregatik, ahoskidetasun eta ahalmenkidetasun falta hori ezabatu nahi bada, beharrezkoa da kideetasunak dauzkan angelu ugariari erreparatzea, eta talde batzuen eta besteen jarrera desberdinak –eta, ondorioz, aitortza eta legitimitate desberdinak– ulertzea eta kontuan hartzea.

Horretarako, memoriaren inguruko borroka eta politikak berdintasunean ardaztu behar dira, edo, bestela, bi borrokak artikulatu, honako baldintza hauek sortzeko: taldearen abiapuntua desabantaila ez bihurtzea; gizarteak oroituko dituen kontakizunak proposatzeko baliabideak modu bidezkoan banatzea; gizarte demokratikoak gizarte-taldeen askotariko aldarrikapenen eta ikuspuntuen inguruan deliberatzeko garaian parte hartzeko mekanismoak eskura izatea, etab. Horri guztiari esker, memoria lantzen duten prozesu eta jardunbideak pluralagoak izango dira.

Edukiak dira genero-berdintasunarekin lotura duen memoriaren beste dimentsio bat. Arestian aipatutako zenbait adibidek erakutsi diguten bezala, ospatzen edo oroitzen ditugun gertakizun eta pertsonen menderakuntzarekin eta gerrarekin loturiko balioak ordezkari ditzakete, edo kontrakoak, berdintasuna eta tolerantzia, esaterako. Hortaz, lantzen diren edukiek gizarte baten izaera plurala eta justizia indartzen lagun dezakete, ala ez, eta, horrenbestez, etika-, demokrazia- eta aniztasun-maila handiagoa edo txikiagoa izango duen «kontzientzia publikoa» eraikitzeko (Mesa-Bains, 2006) ahalmena ere badute.

Testuinguru askotan, berdintasunaren inguruko edukiak edo esanahiak jasotzen dituzten memoriak memoria nagusi eta ofizialen azpi/bertsioak edo sub/bertsioak dira, bertsio «txikiak», menpekoak edo pisu gutxiagokoak. Beste batzuetan, ordea, subertsioak dira; hau da, inposatutako ordena eta iruditeria asaldatzen eta astintzen, hitz egiten eta hausten duten kontakizunak, eta orduan, bertsio «txiki» (edo txikiagotu) horiek beren lekua hartzen dute eta askotariko interpretazio zein ahots horiek azaleratzen dira, berdintasunezko eta berdintasunerako iruditeriak mahaigaineratzen dituzte, eta horietan, menderatze-botereak ez du lekurik; horietan, ospea ez dator gerra bat zuzendu izanagatik, baizik eta jendearen eta munduaren biziraupena ahalbidetu izanagatik. Zenbat eta pluralagoa eta zabalagoa izan memoriaren plaza, orduan eta errazagoa izango da giza eskubideekin eta duintasunarekin begirunetsuak diren baloreak transmititzen dituzten bertsio, gertakizun gogoangarri, irudi eta adierazpenak egotea, baita erresistentzia, zaintza eta elkartasunari buruzko istorio gehiago azaltzea eta inklusio partzialak zein omisioak iraultzen eta desafiitzen dituzten ahots gehiago entzutea ere.

Berdintasuna finkatuko duten subertsioak egoteko, ordea, beharrezkoa da ikuspuntu kritiko eta orientatzailea. Ikuspuntu horrek, bada, nahitaez hartu beharko du kon-

6 LGTBIQ+ kolektiboen (des)memoria lan honetan landu dut: Maceira, 2017a.

tuan bertsoien, lekuen, lekukotzen eta abarren ugaritasuna ez dela, besterik gabe, «goraipatu beharreko zerbait», baizik eta desberdintasunak eta desparekotasunak sortzen dituen sistemaren (kapitalismoaren eta patriarkatuaren) ondorio dela; izan ere, desparekotasun horiek heterogeneotasuna elikatzen duten, bai «gure egoera es- trukturalen zein gure esperientzia eta oinazeei» dagokienean, bai gure ametsak egia bihurtzeko «eskura ditugun antolakuntza-eredu desberdinei» dagokienean ere [Cin- zia Arruzza, Tithi Bhattacharya eta Nancy Fraser (2019: 85-86)]. Bestalde, ezin ahaztu iraganera itzultzen garela «handik ikuspuntu berri batekin irteteko» (Jelin, 2002); hau da, «pertsonek arteko elkarriketari eusten dioten irizpide unibertsal eta arrazionaliz- baliatuz» (Todorov, 2000: 31-32) hura aztertu eta harengandik ikasteko. Horretara- ko, hausnarketa-prozesu kritikoak burutu behar dira, iragana edo haren kontakizuna berriz lantzearen edo hari esanahi berriak ematearen bidez, ikaspen erabilgarri edo eraikitzaileak lortzeko.

Laburbilduz, memoriak berdintasunez, berdintasunari buruz eta berdintasunerako eraiki nahi baditugu, honako alderdi hauek hartu beharko ditugu kontuan, gutxienez: 1) hor egon arren alboratu eta baztertu diren oroitzapen/esperientziak sartuko direla; 2) justizia egiteko eta adierazpen- eta agerpen-aukerak berrezartzeko tresnak direla; 3) aniztasuna; 4) pertsonak eta haien bizitzak hesitzen dituzten mugak apurtzeko au- kera ematen dutela, eskura dituzten erreferenteak, balioak eta iruditeriak zabaltzen direnez gero; 5) ikaskizun diren ezagutzak eta esperientziak errazago helarazteko gaitasuna dutela; 6) kritika zein itxaropen berriak sortzeko aukera ematen dutela; eta 7) pertsona orori historiaren agente izateko aukera bermatzen diotela, eta ahalmen hori baliatzea da, hain zuzen, herritar izatearen zati garrantzitsu bat.

MEMORIA, INDARKERIA(K) EZABATZEA ETA BESTE GIZA ESKUBIDE BATZUK ERABILTZEA

Berdintasuna eraikitzeko beharrezkoa da bazterkeria eta indarkeria ezabatzea, eta aldi berean, berdintasuna eraikitzeak bazterkeria eta indarkeria ezabatzen laguntzen du. Atal honetan, emakumeen aurkako indarkeriaren aurka egiteko baliatu diren me- moria jakin batzuk edo memoriaren erabilera zehatz batzuk nabarmenduko ditut.

Feminismoak behin eta berriz nabarmendu du izendatzen ez dena, ez dela existitzen. Emakumeok bide luzea egin behar izan dugu emakumeon aurkako indarkeriari ize- na jartzeko –eta indarkeria hori arbuia, horren inguruko legeak egin, zigortu eta prebenitzeko–, eta prozesu horretan, askotariko baldintzak eraiki eta baliatu ditugu genero-indarkeriak barne hartzen dituen bazterkeria, eskubide-urraketa, abusu eta beste hainbat bidegabekeria adierazi, entzun, oroitu, eta justizia egiteko. Indarkeria mota horrekin loturiko edukiak lantzea eta horiek gizartearen oroimenean kokatzea lortu dugu.

Prozesu hori prozesu zabalago baten parte da, mundu mailan giza eskubideen defentsa eta kontzeptualizazioa eraiki eta horretan aurrera egiteko prozesuaren parte, eta, zehatzago, emakumeen eskubideak giza eskubideak direla onartzeko borrokaren parte. Prozesu horretatik mamitu da, hain zuzen ere, egun «indarkeriarik gabe bizitzeko eskubidea» izenez ezagutzen duguna.

Aurrerapen horien eta horiek memoriarekin duten loturaren adierazgarri dira indarkeriari loturiko oroimen-egunak eta memoriaren txokoak. Esaterako, aipatzekoa da azaroaren 25a emakumeen aurkako indarkeriaren nazioarteko egun gisa finkatu izana, baita munduko hiri askotan eraiki diren plaza eta monumentuak ere, data hori, haren esanahia eta biktimak gogorarazteko. Hala, 2010ean Bizkaiko Emakumeen Asanbladak ahalegin itzela egin zuen eragin sozial eta politikoa baliatuz Bilbok emakumeentzako Azaroaren 25 plaza eduki zezan. Esfortzu haren helburu bakarra ez zen biktimak oroitzeko txoko bat sortzea; horrez gain, herritarrei indarkeria matxistaren aurka aktiboki parte hartzeko baliabide bat eskaini nahi zitzaien (ikus Pikara Magazine, 2011 eta Maceira, 2015).

Beste adibide batzuk Txilen aurki ditzakegu: Valparaisoko Buen Pastor espetxearen kanpoaldean eta Txileko beste hiri batzuetan plakak ezarri dituzte diktadura garaian emakumeen aurkako abusuak egin ziren lekuak seinaltatzeko. Halaber, «Camarín de mujeres» delakoan –Txileko estadio nazionalaren eraikin horretan egon ziren atxilotuta emakumeak 1973ko iraileko estatu-kolpearen ondorengo lehen egunetan–, han atxilotuta egon zirenen izenak jasotzen dituen plaka bat, argazki-erakusketa iraukor bat eta artelan bat (Gracia Barrios-en “Ellas llevaban vida”) instalatu dituzte. Barriosen artelanak haurdun zeuden presoak omentzen ditu bereziki (Estadio Nacional erakundearen webgunea), eta instalazioek, orokorrean, emakumezko preso politiko ohiek pairatu duten «ahantzura» gainditzea edo erreparazio eskasa konpentsatzea dute helburu, Estadio Nacional erakundeko zuzendari den Wally Kunstmann-en hitzetan. Horrez gain, genero-indarkeriaren aldaera politiko bat (kasu honetan, espetxea, tortura eta emakumeen aurkako abusuak) ikusaraziz egia eta justizia osatzeko bidean urratsak ematea eta giza eskubideak babestearen garrantzia azpimarratzea ere badute xede, Leslie Olivaresek Valparaisoko memorialaren inaugurazioan adierazi zuenez (hemen aipatuta: Correa, 2019).

Beste erreferentzia bat Lesvy Berlín Osorio biktima gaztearen omenezko memoria litzateke. Lesvy 2017an erail zuten Mexiko Hirian, eta memoria 2019ko azaroan jarri zuten Mexiko Hiriko Justizia Prokuradoretza Nagusian. Instalazioa, Lesvy eta feminizidioaren beste biktima batzuk omentzeko baino, instituzio publikoei beren egitekoa betetzeko obligazioa gogorarazteko jarri zuten; hau da, segurtasun eta justizia instituzioei zuzendutako «atzamar ohartarazlea» (Habermas, 1999) da, eta zehazki, Segurtasun Publikoko Idazkaritzari eta hiriko Justizia Auzitegi Gorenari zuzendutakoa, Lesvyren kasuan axolagabe jokatu izanagatik.⁷ Memorialaren inaugurazioan bar-

7 Hasieran bere buruaz beste egin zuela ebatzi zuten, eta «biktimaren irudia eta haren familiarena» kaltetu eta ikerketa oztopatu zuten hainbat ekintza burutu zituzten. Azkenean, prozesu mingarri haren ostean, ikerketaren

kamena eskatu zioten jendaurrean Lesvyren familiari, eta, adierazpen instituzional baten bidez, zuzen jokatzeko konpromisoa hartu zuten halako gertaera deitoragarriak saihestu daitezkeen ikerketak behar bezalako prestutasunez ez burutzeari, kasu-. Memoriala instalazio interaktiboa da, eta horretan, genero-indarkeria pairatu duten biktimen edo haien senideen lekukotzak entzun daitezke. Gainera, gerturazten direnek pertsona horientzako mezuak grabatzeko eta uzteko aukera dute, eta, horrez gain, prokuradoretzako langileei zuzenduriko testuak ere proiektatzen dira, haien akatsak, iruzkin desagokiak, sentsibilitate- eta erantzun-falta, eta instituzioek herritarrekin baliatzen duten indarkeria estrukturalari loturiko beste egoera batzuk seinaltatzeko (Nolasco, 2019).

Beste adibide bat «Art Focus on Human and Women's Rights: Nigeria» proiektua da, Krimen Publikoen Biktimen Omenezko Museoak kudeatzeko Nazioarteko Batzordeak (ICMEMO) eta beste zenbait instituzioek –tokiko zein nazioartekok– koordinatzen dutena. Proiektu horretan, ekitaldi publikoak eta erakusketa ibiltari bat uztartu dira Nigeriako gizartean egunerokoak diren edo eguneroko bilakatu diren jardunbide batzuei aurre egiteko: haurren kontrako abusuak –batez ere nesken aurkakoak–, haurren lana, sexu-esklabotza, haurren ezkontzak eta behartutako ezkontzak. Boko Haramek herrialde horretan, Chibok hirian, bahitu zituen 276 neskatoen kasuari begiratu baino ez dugu egin behar, eskualde horretan neskatala, neskato eta emakumeek jasaten duten indarkeriari eta haren forma zein dimentsioari tankera emateko. Proiektuaren helburu nagusia iragan urrun eta hurbileko gertaerak gogoratze eta testuinguruan jartzeko baldintzak sortzea da, betiere arestian aipatutako gaien inguruan, baina baita «esperantza izpi bat eskaintzea» ere, emakumeen bestelako eredu eta rol «positiboak» eta haiek gizarteari egindako ekarpenak bistaratuz: «lehengo eta oraingo abusuak zein lorpenak bistaratzeak pertsonak *estatus quoa* aldatzera ahaldundu eta motibatatu ditzake» (ICMEMO, 2018: 5).

Hainbat testuingurutatik ateratako esperientzia horiek erakusten digute zeinen ugariak, zabalak eta askotarikoak diren memoriak genero-indarkeriaren biktimak gogoratze eta indarkeriari mota horri aurre egiteko garaian eskaintzen dizkigun erabilera. Oso modu eskematikoan adierazita, esan genezake genero-indarkeria gizarte-oroimenean txertatzen denean, honako erabilera edo zentzu hauekin egiten dela:

A) BIKTIMAK BISTARATZEA ETA GOGORATZEA

Oroimenezko dimentsioa da honakoa, dolua, katarsia eta iraganaren lanketa ezaugarri dituena, eta biktimei eta haien senideei laguntza eta enpatia helarazteko baliatzen da, sendatzeko. Funtzio horren erakusgarria da 2011an Guatemalako Chimaltenango hirian egin zen Memoriaren Festibala –jatorrizko izena «Festival de la Memoria, resistencias de las mujeres frente a la violación sexual durante el conflicto armado»

norabidea aldatu zuten, eta Lesvy bere bikotekideak erail zuela ondorioztatu zen (Nolasco, 2019).

zuen –. Horretan, emakume indigenek gerran pairatutako bortxaketen inguruko «isiltasuna hautsi» zuten, bizitzari eutsi dioten emakume guztiei omenaldia egin zitzaizen, zeremoniak antolatu ziren, etab.⁸ Munduko gero eta hiri gehiagok dituzte biktimak gogoratzeko eta doluaren lanketa soziala sustatzeko memorialak zein monumentuak, erritu kolektiboak eta beste bide batzuk. Adibidez, ROSE plataforma (*Remember Our Sisters Everywhere*) birtualean hainbat informazio biltzen da genero indarkeriak bul-tzatuta desagerrarazi edo erail dituzten neskato edo emakumei eskainitako mundu osoko oroimenezko leku zein ekintzen inguruan.⁹

Biktimak protagonista bihurtzea. Biktima estatusak leku jakin bat –kaltetuarena-ematen dio norbanakoari, eta leku horretatik –eta horregatik– dagozkion zenbait eskubide aldarrika ditzake. Zentzu horretan, estatus hori ezinbestekoa da eskubideak (hala nola justizia eta erreparazioa) baliatu ahal izateko. Hala ere, ezin da ahaztu tes-tuinguru batzuetan estatus hori nolabaiteko nortasunarekin nahasteko joera dagoela: rol pasibo edo betiereko estatus moduan ulertzen da, non, biktimen ahalmen eragile-a aintzat ez hartzeaz gain, era estigmatizatzailean etiketatzen diren. Gainera, Lesvy Berlín Osorioren kasuan argi ikusi zenez, ohikoa da genero-indarkeriaren biktimak berbiktimizatzea, bai aurreiritzien eta zerbitzu judizial eta juridikoen arreta eskasaren bidez, bai biktimei ahalmen eragilea zein duintasuna kentzen dizkieten irudi es-tereotipatuak esleituz. Horri aurre egiteko, «No estamos solas» (Ez gaude bakarrik) izeneko ilustratzaileen kolektiboak proiektu bat jarri du martxan bortxatu edota erail dituzten neskato, neskatila eta emakumeak izendatzeko eta «gizatiartzeko». Horretarako, beren irudia berrezartzen dute, familiaren eta gizartearen iruditerian pertsona «normal» gisa oroituak izan daitezen, hots, hezur-haragizko gizakiak, zaletasunak, askotariko jarduerak, ametsak, rolak etab. zituztenak. Azken finean, biktima horiek komunikabideek eta txosten ofizialek baino modu «duinagoan» oroitzea da helburua, kanal ofizialetan nagusi den «asteko xgarren biktima» formula eta antzekoak hautsi eta beren bizitza eta banakotasuna nabarmenduko dituzten kontakizun eta irudiak eskaintzeko (Coppel, 2018; Zamora, 2019; Coronado, 2020)

Ildo horretan, indarkeria pairatu duten emakumeen mundu osoko taldeek azpimarratu dute zenbait memorial eta kontakizunetan biktimak oroitzeko erabiltzen den modua aldatu egin behar dela, beren bizitzako beste alderdi batzuk (abileziak, lana...) azpimarratzeko. Gainera, hainbat azterlan feministak nabarmentzen dute ezinbestekoa dela «azaltzea, dialektika konplexua izan arren, emakumeen aurkako indarkeria jasan dutenak biktimak direla, baina aldi berean, baita» historiako gertakizun garrantzitsuetako «eragile politikotik protagonista ere» (Guzmán eta Mendia: 2013: 13). Perun, gatazka armatuaren memoriarako museoa –gaur egun Lugar de la Memoria la Tolerancia y la Inclusión Social (LUM) deritzona– proiektatzen hasi zirenean herritarrek parte hartzeko prozesu bat jarri zen abian. Hainbat kolektibo eta taldetako emakumeek nabarmendu zuten funtsezkoa zela museoko edukietan gatazkaren biktima

8 Informazio gehiago hemen eskuragarri: <https://www.radiofeminista.net/noticias-todas/acciones-movilizacion-logros-desafios/328-chimaltenango-guatemala--sp-720964153.html>

9 Munduko memorialeko mapa hemen dago eskuragarri: <https://www.communitywalk.com/womensmemorials>

izandako emakumeen «zaugarritasuna eta kuraia» uztartuta aurkeztea, eta emakumeak, haien komunitateetan –eta gizartean– dituzten rolei lotuta aurkeztea. Horretarako, jasandako urraketez gain, beren eta besteen bizitzen inguruko ekintzetan eta borroketan zer partaidetza izan duten nabarmendu behar da, irudi estereotipatuak, paternalistak eta biktimistak ekiditeko (del Pino eta Agüero, 2014: 43, 141).

B) SALATZEA

Asko dira iraganeko gertakarien ber-ikusketa eta memorializazioa abiapuntutzat hartuta egin daitezkeen aldarrikapenak. Salaketak indarkeriaren aurkako jarrera-hartze kolektiboa izan dezake ardatz (Emakumeen Azaroaren 25eko plazaren kasuan bezala), edo zenbait jardunbide soziali aurre egitea (Nigeriako erakusketaren kasuan legez), baita giza eskubideak babesteko deia ere (Valparaisoko espetxe zaharrean atxilotuta egondako emakumeek adierazi bezala).

Salaketaren bitartez gizartean eragina izango duten ekintzak egin daitezke. Besteak beste, eztabaida publikoa eta sensibilizazioa sustatu daitezke, Errenteriako Memorandra kolektiboak egin zuen moduan. Taldeak helburu zehatz bat ezarri zion bere buruari: 70eko eta 80ko hamarkadetako borroka feminista aldarrikatzailea jendarean eta kolektiboki gogoratzea. Bereziki, abortatzeko eskubidearen aldeko borroka gogorarazi nahi zuten, esperientzia hori belaunaldi berriei helarazteko eta une hartan Espainiako estatuan «Gallardón Legearen» aurreproiektuaren ondorioz abortatzeko eskubidearen inguruan sortutako eztabaida nahiz borroka hauspotzeko, Kontzebituaren Bizia eta Haurdunaren Eskubideak Babesteko Lege Organikoa izenekoaren aurreproiektuak orduko abortuaren legea mugatzea baitzuen helburu (Memorandra, 2016).¹⁰ Ildo berean, ROSE webguneak genero-indarkeriaren inguruko ziberaktibismoa bultzatzen du, bai neskato eta emakumeen erailketa eta desagertpenek uzten duten arrasto izugarria bistaratzuz, bai emakumeen aurkako indarkeria prebenitzeko estrategiak zabalduz (ROSE webgunea).

Bestalde, politikan eragiteko ekintzak ere eraiki daitezke. Horien helburua justizia-instituzioen axolagabetasunarekin bukatzea izan daiteke, arestian aipaturiko Mexikoko kasuan bezala; edo armen salerosketarako eta kontrol zorrotza ezartzeko lege-dia exijitzea, Montrealeko Eskola Politeknikoko sarraskian (1989) gizonetzko batek 14 ikasle emakumezko erail eta gero gertatu zen bezala; edo «indarkeria sexual politikoa» torturaz aparteko krimen gisa tipifikatzea exijitzea, Txileko kolektibo feministek eta giza eskubideen taldeak egun eskatzen ari diren bezala. Azken kasu horretan, diktaduran eta haren ostean gertatutako mota horretako delituak ikertzeko, epaitzeko eta erreparatzeko eskakizun gisa planteatzen da.

10 Ikus ere: <https://www.noticiasdegipuzkoa.eus/gipuzkoa/oarsoaldea/2015/05/02/movimiento-feminista-tuvo-incidencia/380869.html>

C) JUSTIZIA ETA ERREPARAZIOA EXIJITZEA

Justizia «mota» bat baino gehiago dago: ordainarazlea edo penala eta errestituzioa (Beristain, 2005; Burt, 2010), eta bi horien inguruan hainbat ikuspuntu daude iraganean egindakoak nola kitatu eta bortxa baliatzen dutenekin zer egin erabakitze-ko garaian. Memoria funtsezkoa da horrelako prozesuetan, eta horren erakusgarri da Txileko emakumeen arestiko adibidea: diktaduran sexu-indarkeria pairatu zutenek espetzeak, legez kanpoko atxilotetageak eta tankerako izulekuak memorializatzen dituzte, eta omenaldiak, erakusketak eta justizia eta erreparazioa bultzatzen dituzten beste ekintza batzuk antolatzen dituzte.

Azpimarratzeko moduko beste adibide bat dira Perun 90eko hamarkadan gogoz kontra antzutu zituzten emakumeen inguruan egin diren memoria-ekimenak. Alberto Fujimoriaren agintaldian milaka pertsona antzutu zituzten, baina kasu horiek ikerketatik eta Egiaren eta Adiskidetzearen Batzordearen azken txostenetik kanpo geratu ziren, batzorde haren helburua 1980tik 2000ra bitartean Perun jazotako barne-gatazka armatuko gertaerak eta prozesua argitzea bazen ere.¹¹ Testuinguru horretan, eta gertakari eta memoria horien inguruan lanketa bat egitea ahalbidetuko luketen kontakizun bat eta artxibategi bat eratzeko asmoz, biktimek lekukotzak dokumentatu dira, helburu hauekin: a) kasuaren dimentsioa ezagutzeko –eta ezagutarazteko– (oraindik ez dakigu zehazki zenbat biktima izan zituen antzute masiboak, baina kalkuluek diote 300.000 emakume eta 21.000 gizon inguru izan zirela); b) gizarteak pertsona horiek esateko dutena entzutea, eta horretarako, lekukotzak kitxuaraz, espainiaraz eta ingelesaz itzuli dira; c) geografikoki aldentuta dauden biktime horien arteko loturak sortu eta artikulatzea; d) biktimek beren esanizkiak, salaketak eta espero dituzten erreparazio-neurriak zehaztea; e) dokumentutako materialak eta artxibategiak justizia eskuratzeko bidean erabili ahal izatea; eta f) justizia eta erreparazioa eskuratzeko; hau da, alde batetik, gertatutakoa argitzeko ikerketa egitea eta arduradunei zigorrak ezartzea, eta, bestetik, biktimei laguntza legala, psikologikoa, osasun-arreta osoa, programa sozialetan sartzeko aukera eta kalte-ordainak eskaintzea (Amnistia Internazionala, 2015; Artishock, 2017; Schuster, 2017; OHCHR, 2019, eta The Quipu Project-en webgunea).

Askotariko esperientzia horiek erakusten digute memoria erreparatzeko bide bat edo erreparazioa bera izan daitekeela. Erreparazioen gaia zinez konplexua da, baina lan honetan ez daukagunez gai horri sakon heltzeko lekurik, soilik nabarmenduko dugu erreparatzeko bideak hamaika direla –bai materialak bai sinbolikoak–, eta bide horiek erreparazioa jasoko duten pertsonen testuinguru soziokulturalari eta bakoitzaren subjektibitateari estuki lotuta daudela –edo egon beharko luketela, bederen–.

11 Peruko gizarteak gertatutakoaren jabe zen, eta egia jakin nahi zuen 90eko hamarkadaren amaieran, justu Fujimori kargua utzi baino lehen, jazotako gertakari horien inguruan justizia egin zedin. Hain zen hala, ezen trantsizioa baino lehen ere Peruko Herriaren Defendatzaileak hasiak baitzituen ikerketak, eta afera Giza Eskubideen Amerikarteko Auzitegira bidalita zegoen. Hala ere, Batzordeak ondorioztatu zuen delitu horiek ez zirela bere eskuduntzakoak, eta ez zuen ahaleginik egin horiek ikertzeko (Getgen, 2009).

Pertsona edo kolektibo bakoitzak behar, onartzen eta egokitzen jotzen duenari erreparatu gero, itzelezko desberdintasunak ikusiko ditugu, Maiatzaren Plazako Amen kasuak erakusten digunez. Maiatzaren Plazako Amak, 1986an, bi taldetan banatu ziren, ikuspegi politiko kontrajarriak zituztelako erreparazio ekonomikoen eta memorialen inguruan, beste kontu batzuen artean (ikus Marcos 2008; Madres de Plaza de Mayo Línea Fundadora, 2014; Maceira, 2017, besteak beste). Kulturaren alorreko desberdintasunak ere esanguratsuak dira; izan ere, maien kulturaren, adibidez, lotura estu-estu dago bizirik daudenen eta hildakoen artean, baita arbasoen, familien eta komunitatearen artean ere, eta horrenbestez, sendatzeko eta erreparatzeko prozesuetan ezinbestekoa da munduen arteko loturak eta oreka berrezarriko dituzten zeremoniak eta beste ekitaldi batzuk sartzea (Beristain, 2005). Kanadako lehen nazio batzuentzat, aldiz, begirune falta handia da hildakoak izendatzea pertsona hil denetik urtebete igaro denean, eta hortaz, kultura horietako biktimak oroitzeko ez litzateke egokia izango, oroimen-zeremonietan maiz egiten den legez, haien izenak esatea, Kanadako Guelph hirian talde feministek antolatutako gaubeiletan ikusi zen legez (Bold, Knowles eta Leach, 2002). Horrenbestez, memoriari eta justizia trantsizionalari loturiko politiketan biktimen parte-hartzeak elementu giltzarria beharko du izan erreparazio-neurriak – oroimenezkoak barne– diseinatzeko eta zehazteko garaian (Brett, Bickford, Ševcenko eta Ríos, 2007); eta funtsezkoa da ikuspuntu feministadun erreparazioak sustatzea (ikus Mendia, Guzmán eta Zirion, 2017, besteak beste).

Ikusi dituzun kasuak eta mahai gaineratu ditugun gakoek agerian uzten dute memoriak, baliabide sinboliko gisa, zehaztapen eta eragin sozialak, juridikoak, judizialak, politikoak, ekonomikoak, kulturalak, hezkuntzakoak, etab. izan ditzakeela. Hau da, bizitzako eta gizarte-harremanetako beste dimentsio batzuekin uztartuta dagoela. Halaber, emakumeei indarkeriarik gabeko bizitza baterako eskubidea –eta egia, justizia eta erreparazioa lortzekoa (edo memoriarako eskubidea, zenbait herrialdetan izendatu bezala)– exijitzeko, finkatzeko eta horretan sakontzeko balio dieten memoriaren erabilera eta zentzu horiek guztiek beste giza eskubide batzuk eta oinarriko jardunbide sozial batzuk defendatzen eta baliatzean ere laguntzen dute.

Memoriaren ahalmena memoriak dakarren boterean datza; izan ere, «besteak beste, izendatzeko, adierazteko, komunikatzeko, legitimatzeko, sinbolizatzeo eta salatzeo boterea dakar, eta botere horiek beharrezkoak dira gizarteko talde ugariarentzat eta talde horien ikuspegi eta interesak gizartean presente egon daitezen» (Maceira, 2015: 185). Era berean, memoriari loturiko ekimenetan parte hartzen denean, ikaskuntza, artikulazioa, ahalduzko indibidual eta kolektiboa, parte-hartzea eta eragin soziala hauspotu dituzten prozesu baliotsuak sustatzen dira (Maceira, 2015). Hori dela eta, demokraziaren eta demokraziarako baliabidea da memoria, Horrexegatik, gero eta antolakunde feminista gehiagok baliatzen dituzte memorializazio-ekimenak eta gero eta antolakunde feminista gehiago engaiatzen dira memoriaren aldeko borroketan edo memoriari loturiko politiketan eragiteko proiektuetan. Ildo horretan, baliabide honen garrantzia, irismena eta probetxua handitzeko apustuaren aldeko deia egin nahiko nuke, memoria subertsiboak, erresistenteak eta parekideak mugiaraziko dituzten jardunbideak, zeremoniak eta lekuak eraiki eta mantentzeko daitezela.

ITURRIAK

ABC (2020). "Belgium removes statue of King Leopold II in wake of Black Lives Matter movement". *News*. Australia Broadcasting Corporation. Uztailaren 7a. Eskuragarri hemen: <https://www.abc.net.au/news/2020-07-01/belgium-removes-king-leopold-congo-independence-black-lives/12408672>

Aguilar, Paloma (2008). "Memoria histórica". In: Fernández, Javier eta Juan Francisco Fuentes (zuz.). *Diccionario político y social del siglo XX español*. Alianza Editorial. Madril. 768-774 or.

Allen Greene, Richard (2020). "King Leopold II statues are being removed in Belgium. Who was he?". *CNN*. Ekainaren 11a. Hemen eskuragarri: <https://edition.cnn.com/2020/06/10/europe/belgium-king-leopold-ii-statue-intl/index.html>

Amnistia Internazionala (2015). *Contra su voluntad: Esterilizaciones forzadas en Perú - Amnistía Internacional Perú*. Hemen eskuragarri: https://www.youtube.com/watch?v=BfKRwOPLLoQ&feature=emb_logo

Amorós, Cèlia (2005). *La gran diferencia y sus pequeñas consecuencias... para las luchas de las mujeres*. Cátedra – Universitat de Valencia. Madril.

Artishock (2017). "Proyecto Quipu: Archivo y memoria frente al programa de esterilización de Fujimori". *Artishock Revista de Arte Contemporáneo*. Hemen eskuragarri: <https://artishockrevista.com/2017/08/11/proyecto-quipu-archivo-memoria-frente-al-programa-esterilizacion-fujimori/>

Arruzza, Cinzia, Tithi Bhattacharya eta Nancy Fraser (2019). *Feminismo para el 99%. Un manifiesto*. Rara Avis Editorial. Buenos Aires.

Awid (Association for Women's Rights in Development) (2004). "Interseccionalidad: una herramienta para la justicia de género y la justicia económica". *Derechos de las mujeres y cambio económico*. 9. zk. Hemen eskuragarri: https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/nterseccionalidad_-_una_herramienta_para_la_justicia_de_genero_y_la_justicia_economica.pdf

Beristain, Carlos (2005). "Reconciliación luego de conflictos violentos: un marco teórico" eta "Reconciliación y democratización en América Latina: un análisis regional". In: Pacheco, Gilda, Lorena Acevedo eta Guido Galli (arg.). *Verdad, justicia y reparación: desafíos para la democracia y la convivencia social*. IIDH & IDEA. San José. 15-84 or.

Bold, Christine, Ric Knoles eta Belinda Leach (2002). "National Counter-memories: Feminist Memorializing and Cultural Counter-memory: The Case of Marianne's Park". *Signs*. 28. lib. 1. zk. 125-148 or.

Brett, Sebastian, Louis Bickford, Liz Ševcenko eta Marcela Ríos (2007). *Memorialización y Democracia: Políticas de Estado y Acción civil*. FLACSO, ICTJ eta Coalición Internacional de Sitios de Conciencia. Santiago (Txile).

Buján, Karmele eta Luz Maceira (koord.) (2015). *Educación, memoria e historia de las mujeres vascas. Lecturas feministas*. Intxorta Kultur Elkarte. Oñati.

Burt, Jo-Marie (2010). "Promesas y riesgos de los juicios de derechos humanos en América Latina". *Aportes DPLF*. 13. zk. 3. urtea. 12-15 or.

Closa, Carlos (2010). *Negotiating the past: Claims for recognition and policies of memory in the EU*. Instituto de Política y Bienes Públicos. Madril.

Coppel, Eugenia (2018). "'No estamos todas': un colectivo ilustra a las víctimas de feminicidio para no olvidarlas". *Verne. El País*. Urtarrilaren 16a. Hemen eskuragarri: https://verne.elpais.com/verne/2018/01/15/mexico/1516056673_045922.html

Coronado Téllez, Gabriela (2020). "No estamos todas. Ilustrando memorias". *Iberoamérica Social*. XIV. lib.173-201 or. Hemen eskuragarri: <https://iberoamericasocial.com/wp-content/uploads/2020/06/Coronado-G.-2020.-No-Estamos-Todas-ilustrando-memorias.-Iberoam%C3%A9rica-Social-XIV-pp.-173-201.pdf>

Correa, Guillermo (2019). "Inauguran memorial en la ex cárcel de mujeres El Buen Pastor de Valparaíso", *Resumen*. Maiatzaren 14a.

de Barbieri, Teresita (2002). "Acerca de las propuestas metodológicas feministas". En Bartra, Eli (konp.). *Debates en torno a una metodología feminista*. Bigarren edizioa. PUEG-UAM. México. 103-139 or.

de la Fuente, Maria (koord.) (2017). *Polítiques de memòria, gènere i ciutat*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Bartzelona. Hemen eskuragarri: <https://www.icps.cat/archivos/CiPdigital/cip-g35delafuente.pdf?noga=1>

del Pino, Ponciano eta José Carlos Agüero (2014). *Cada uno, Un lugar de memoria. Fundamentos conceptuales del Lugar de la Memoria, la Tolerancia y la Inclusión Social*. LUM. Lima.

del Valle, Teresa (1997). *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología*. Cátedra. Madril.

ESMA (2019). "Ser Mujeres en la ESMA declarada de interés para la promoción y defensa de los DDHH por la Legislatura porteña". Ekainaren 14a. Hemen eskuragarri: <https://www.argentina.gob.ar/noticias/ser-mujeres-en-la-esma-declarada-de-interes-para-la-promocion-y-defensa-de-los-ddhh-por-la>

Euskadi Noticias (2020). "Bilbao conmemora este año el 720 Aniversario de la Villa". *Euskadi Noticias*. Ekainaren 15a. Hemen eskuragarri: <https://euskadinoticias.es/bilbao-conmemora-este-ano-el-720-aniversario-de-la-villa/>

Fernández Pérez, Zaida, Savina Lafita eta Luz Maceira Ochoa (2020). "Sin las mujeres, Eibar no sería lo que es". *Huellas de las mujeres en el proceso de industrialización de Eibar*. Eibarko Udala-Andretxea. Eibar.

Galeano, Eduardo (2019 [©1997]). "Memorias y desmemorias". In: *Selección de artículos de Le Monde Diplomatique, Episodios Históricos*. Editorial Aún creemos en los sueños. Santiago (Txile).

Getgen, Jocelyn (2009). *Verdades no contadas: La exclusión de las esterilizaciones forzadas del informe final de la Comisión de la verdad peruana*. Ricardo Alvarado (itzul.). Hemen eskuragarri: <http://www.verdadyreconciliacionperu.com>

Guillerot, Julie (2009). *Reparaciones con perspectiva de género*. Oficina en México del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos. Mexiko, D.F.

Guzmán, Gloria eta Irantzu Mendiá (2013). *Mujeres con memoria. Activistas del movimiento de derechos humanos en El Salvador*. Hegoa. Bilbo.

Habermas, Jürgen (1999). "Un dedo admonitorio. Los alemanes y sus monumentos". *Pasajes*. 1 zk. 27-35 or.

Harris, Laurelle (2020). "Phase one Report. Rebuilding the foundation. External review into systemic racism and oppression at the Canadian Museum for Human Rights". Harris Law Solutions. Manitoba.

Human Rights Council (2014). Summary of panel discussion on history teaching and memorialization processes. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights" (A/HRC/28/36). Human Rights Council.

ICMEMO –Art Focus on Human Rights and Women Rights (Nigeria): <http://icmemo.mini.icom.museum/art-focus-on-human-rights-and-womens-rights-nigeria-2018-2021/>

Izarra, Josean (2020). "Bilbao se aferra a sus símbolos en un aniversario cargado de incertidumbres". *El Mundo*. Ekainaren 15a. Hemen eskuragarri: <https://www.elmundo.es/pais-vasco/2020/06/15/5ee7ccd1fdddffb6aa8b4580.html>

Jelin, Elizabeth (2017). *La lucha por el pasado. Cómo construimos la memoria social*. Siglo XXI. Buenos Aires.

----- (2002). *Los trabajos de la Memoria*. Siglo XXI. Buenos Aires.

Maceira Ochoa, Luz (2019). *Memoria y feminismo: notas para una relectura de la exposición permanente del Museo de la Memoria y los Derechos Humanos*. MMDH. Santiago (Txile).

----- (2017a). "Género y memoria en las ciudades". In: de la Fuente, Maria (koord.); *Polítiques de memòria, gènere. i ciutat*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona. 105-156 or.

----- (2017b). "Zergaitik oroitu?". *Begitu*. 274 zk. 3 or.

----- (2016). "Pensar la memoria social desde la educación. Pensar la educación de personas jóvenes y adultas desde la memoria". *Decisio*. 43-44 zk. Urtarrila-abuz-

tua. 3-15 or. Hemen eskuragarri: https://www.crefal.org/decisio/index.php?option=com_content&view=article&id=196&Itemid=157

----- (2015). "La memoria de las mujeres en la vida y en la vía públicas vascas: lecciones contemporáneas". In: Buján, Karmele eta Luz Maceira (koord.); *Educación, memoria e historia de las mujeres vascas. Lecturas feministas*. Intxorta Kultur Elkarte. Oñati. 181-216 or.

----- (2012). *Museos, memoria y derechos humanos: itinerarios para su visita*. Giza Eskubideen Pedro Arrupe Institutua – Deustuko Unibertsitatea. Bilbo.

Maceira Ochoa, Luz eta Lucía Rayas (arg.) (2011). *Subversiones. Memoria social y género. Ataduras y reflexiones*. Juan Pablos, ENAH eta FONCA. Mexiko.

Madres de Plaza de Mayo Línea Fundadora (2014). *Las viejas. Madres de Plaza de Mayo Línea Fundadora cuentan una historia*. Marea Editorial. Buenos Aires.

Maillard Mancilla, Carolina eta Gloria Ochoa Sotomayor (2014). *Yo soy... Mujeres familiares de detenidos desaparecidos y ejecutados de Paine*. Germina, Conocimiento para la Acción. Santiago (Txile).

Marcos, Natalia (2008). "La memoria insurgente de las Madres de Plaza de Mayo en las luchas por los derechos humanos". *Anuario de Acción Humanitaria y Derechos Humanos 2008*. Deustuko Unibertsitatea. Bilbo. 87-100 or.

Medrano, Claudio (2014). "Este martes se inaugura Memorial a prisioneros políticos en Estadio Nacional". *Diario Uchile*. Martxoaren 3a.

Memorandra (2016). "Memorandra. Proyecto feminista de investigación militante". In: *Decisio. Saberes para la educación de adultos*, 43-44 zk. Urtarrila-abuztua. 69-73 or. Hemen eskuragarri: https://www.crefal.org/decisio/index.php?option=com_content&view=article&id=196&Itemid=157

Mendia, Irantzu, Gloria Guzmán eta Iker Zirion (arg.) (2017). *Género y justicia transicional. Movimientos de mujeres contra la impunidad*. Hegoa-UPV/EHU. Bilbo.

Mesa-Bains, Amalia (2006). In: Hooks, Bell eta Amalia Mesa Bains. *Homegrown: Engaged Cultural Criticism*. South End Press. Cambridge.

Nolasco, Samantha (2019). "Inauguran Memorial para Lesvy y víctimas de feminicidio". *El Economista*. Azaroaren 25a. Hemen eskuragarri: <https://www.economista.com.mx/arteseideas/Inauguran-Memorial-para-Lesvy-y-victimas-de-feminicidio-20191125-0084.htm>

OHCHR (Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioaren Bulegoak) (2019). "Esterilización forzosa en Perú: la lucha de una mujer que pide justicia y reparación". OHCHR. Ekainaren 26a. Hemen eskuragarri: <https://www.ohchr.org/SP/NewsEvents/Pages/MariaElenaCarbajal.aspx>

Pikara Magazine. "Promesas incumplidas". 2011ko azaroa. Hemen eskuragarri: <https://www.pikaramagazine.com/2011/11/promesas-incumplidas-bizkaiko-emakume-asanbladak-bilboko-udalari-indarkeria-sexistaren-biktimen-oromenaren-leku-bat-ezartu-ez-izana-leporatzen-dio/>

Schuster, Mariano (2017). "'Las víctimas de las esterilizaciones forzosas han sido marginadas y maltratadas'. Entrevista a Tania Pariona Tarqui". *Nueva Sociedad*. Hemen eskuragarri: <https://nuso.org/articulo/las-victimas-de-las-esterilizaciones-forzosas-en-peru-han-sido-marginadas-y-maltratadas/>

Seydel, Ute (2007). *Narrar historia(s). La ficcionalización de temas históricos por las escritoras mexicanas Elena Garro, Rosa Beltrán y Carmen Boullosa (un acercamiento transdisciplinario a la ficción histórica)*. Editorial Iberoamericana y Vervuert. Madril.

Shaheed, Faride (2014). Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights. Memorialization processes (A/HRC/25/49), Human Rights Council.

Todorov, Tzvetan (2000). *Los abusos de la memoria*. Paidós. Bartzelona.

Troncoso Pérez, Lelya Elena eta Isabel Piper Shafir (2015). "Género y memoria: articulaciones críticas y feministas". *Athenea Digital*. 5. zk. 1 lib. 65-90 or.

Zamora Mendieta, Hazel (2019). "México: Proyecto gráfico 'No estamos todas': Memorial para las víctimas de feminicidio". *Informativo Mesoamericano Voces Nuestras*, núm 571. Hemen eskuragarri: <https://www.vocesnuestras.org/2019-01-18/mexico/mexico-proyecto-grafico-no-estamos-todas-memorial-victimas-feminicidio>

WEBGUNEAK

Corporación Estadio Nacional, Memoria Nacional Ex Prisioneros Políticos: <https://www.estadionacionalmemorianacional.cl/>

ROSE (Remember Our Sisters Everywhere): <http://www.rememberoursisterseverywhere.com/>

The Quipu Project: <https://interactive.quipu-project.com/#/es/quipu/listen/intronode?currentTime=0&view=thread>

Nafarroako Turismoa <https://www.turismo.navarra.es/esp/organice-viaje/recurso/Ocioycultura/6419/Casamuseo-de-los-Oficios-y-la-Memoria.htm>

UNESCO The Slave Route: <https://es.unesco.org/themes/promocion-derechos-inclusion/ruta-esclavo>

**Ekitaldi sinbolikoak,
memoriaren txokoak eta
emakumeak historian
ikusaraztea**

FORO SOZIAL IRAUNKORREKO LANTALDE FEMINISTA

2013. urtean Bakearen aldeko Foro Sozial iraunkorra osatu zen. Hau, gizarte zibileko hainbat entitatek osatzen duten espazio dinamizatzailea da, zeinak "gatazkaren ondorioen" inguruan lanketa zeharkakoa eta inklusiboa sustatu nahi duen. Foro hau lan taldeka dihardu eta 2017. urtean, feminista batzuk lan taldea osatzera animatu ginen. Hastapen batean *Gatazkaren ondorioak emakumeengan eta hauen ekarpena bake prozesuari* deitu zitzaion gure lan taldeari, gerora, Genero lan taldea eta egun *Lan talde feminista* deitzen diogu. Izenak izen, gure taldeak, bi norabidetan egiten du lan: alde batetik, Foro barruan, ikuspegi feminista txertatzeari begira; eta bestetik, Mugimendu feministarekin zubiak eraikitzen, euskal gatazkaren konponketa agenda feministan kokatzeari begira. Honek esan nahi du, gatazkaren ondorioak eta bere konponketa saiakerak genero ikuspegiak, emakumeen parte hartzearen aitortza eta bultzadaz zein mugimendu feministaren ekarpenaz gauzatzearekin amets egiten dugula.

NIK SINISTEN DIZUT. EMAKUMEEN EGIA AITORTU EKIMENA

Foro Sozial Iraunkorreko lantalde feministako kideak

Olatz Dañobeitia Ceballos eta Arantza Urkaregi Etxepare

1. SARRERA

“Nik sinisten dizut. Emakumeen egia aitortu.” 2017ko ekimenaren esperientzia azaldu baino lehen, Foroa -eta gure lan taldea- aurkeztuko dizuegu, ondoren ekimenaren berri emateko¹².

Denok gogoratuko dugun moduan, 2011ko urrian ETAk bere jarduera armatuaren amaiera iragarri zuen, 2017. urtean armagabetu egin zen eta 2018. urtean desegin. Erabaki hau alde bakarrekoa izanenez gero, Euskal Herriko bakegintza prozesuko ezaugarririk behinena horixe da: ETAREN erabakia ez dela gatazkaren arrazoi eta ondorioen inguruko inolako akordio, negoziazio edo adostasunen emaitza izan. Honek esan nahi du gatazka armatuaren ondorioen konponbide antolatu baterako akordiorik ere ez dagoela. Are gehiago, Estatu Espainiar eta Frantsesak gatazka armatu garaian abiatutako abiatutako jarrera eta errepresioari eusten diote, besteak beste, preso politikoen dispertsio politika eta salbuespen legedia, torturaren ukapena eta disidentzia politikoaren kriminalizatzea.

Horren ondorioz, 2013. urtean Bakearen aldeko Foro Sozial Iraunkorra sortu zen. Bakearen eraikuntza kolektiboa helburu, gizarte zibileko eta herri mugimenduetako antolakunde ezberdinak biltzen dira bertan. Funtsean euskal gizartea antolatu eta gatazkaren ondorio ezberdinak konpontzeko prozesuak erraztu nahi ditu. Orain arteko lan ildoak armagabetzea, desmobilizazioa eta birgizarteratzea; bizikidetzeta eta memoria; presoak, iheslariak eta deportatuak; nazioarteko beste esperientzia batzuk ikastea; eta emakumeek bake-prozesuan parte hartzea izan dira. Egun, aldiz, Bizikidetzeta demokratikorako Hitzarmen Soziala eraikitzeko prozesu zabal eta parte hartzailea abiatzen ari da.

2017an sortu zen lan talde feministako kide gara gu. Gure asmoak ondoko bi hauek dira:

- (1) Gatazkaren ondorioen eta bakegintza prozesuaren irakurketa feminista egitea. Beraz, Foroak bere jarduera osoan. begirada hori izan dezan saiatzen gara, nahiz eta beti ez den erreza.

12 Ekimenaren bideoa eta informazio osoa, helbide honetan aurkituko duzue: <https://justiziafeminista.eus/nik-sinisten-dizut/>

- (2) Emakumeak eta bereziki Mugimendu Feminista prozesu honetan parte hartzea animatzea eta bere agendan txertatzea da. Guretzat bake prozesu hau, gizartea demokratizatze eta justizia eraikitze prozesuak dira eta beraz ikuspegi feministatik aukera handia izan daitekeela iruditzen zaigu.

2. 2017KO TESTUINGURUA

Ekimenaren berri eman baino lehen, ekimena abiatu zen testuingurua azalduko dugu, ekimena hobeto ulertze aldera.

- Baziren 6 urte ETAk bere jarduera armatua utzi zuenetik, eta hilabete batzuk armagabetzetik, baina Estatu espainiar eta frantsesaren aldetik, ez zen inolako pausurik somatzen. Are gehiago, dispertsioa areagotu egin zen.
- Bake prozesuko genero ikuspegia ahula zen oso, Eusko Jaurlaritzak berak bere Bake Planean ez zuen ezta aipatzen.
- Torturaren inguruko ikerketa burutzen ari ziren baina oraindik emaitzak zabaldu gabeak zeuden.
- Sandra Barrenetxeak, bere lau torturatzaileen aurkako epaiketa izan zuen urte horretako udaberri-udan, "kolpe eta tratu txar sexualak" akusaziopean. Epaiketa horretan ondoko hauek ikusi genituen:
 - Guardia zibilak absolbituak izan ziren.
 - Sandra irainak egin izanagatik akusatua izan zen.
 - Tortura sexualaren deskribapenak, biolentzia politikoak eta matxistak eskua eman eta elkar elikatzen dutenaren ebidentzia agerian utzi zuen.
 - Emakumeen hitza ezbaian ipini zen.
- Garai horretan, "la manada" bezala ezagutarazi zuten kasuko epaiketa ospatu gabe bazegoen ere, emakumeen aurkako biolentzia erdigunean zuten justizia prozesuetan beti gauza berbera errepikatzen zela ikusten genuen, eta torturako kasuetan beste horrenbeste: "esaten duguna ez dela egia", "esajeratzen ari garela", "ez dela horrenbesterako", "txarto ulertu dugula" edo "manual bat dela".
- Ordurako, Emagunek gatazka politikoko biolentziak beste biolentziekin harremanetan ipintzen zituen dokumentua kaleratua zuen. Lan honetan hamabi biolentzia mota ezberdin aztertu zituzten: generokoa/patriarkala; gizarte- eta lan-arlokoa; hizkuntzen artekoa; identitateen artekoa; kulturala/arrazakoa; botere-harremanena; politiko-armatua; euskal gizartearen eta Espainiako Estatuaren artekoa; euskal gizartea eta ETaren artekoa; hiriko/landakoen artekoa; erlijioarena;

denborak/belaunaldien artekoa. Beraien esanetan, "euskal gizartean dauden gatazka-dimentsio horiek guztiak bakerako oztopo dira"¹³.

3. GURE UNE HORRETAKO KEZKAK

- a) Euskal gatazkan jazo ziren biolentzia matxistak ikus-araztea eta salatzea: Indarkeria matxista ia beti oharkabean igaro izan da euskal gatazkaren testuinguruan. Guk agerian utzi eta kolektiboki landu nahi genuen. Ostantzean, inoiz egia osorik jakin gabe geratu gintezkeelakoan geunden, eta beraz euskal gatazkak eragindako giza eskubideen urraketei buruzko ezagutza osoa izan gabe.
- Alegia, sentsazioa geneukan euskal gatazkako indarkeria matxistak ikusgarritasun eta protagonismorik ez zuela jasotzen, ez biolentzia matxisten aurkako jardueran ezta Foroaren edo bakegintza jardueran. Eta ez soilik ikusgarritasuna, horren inguruko irakurketa edo gogoeta feministaren beharra zegoela eritzi genion.
- b) Euskal gatazkako biolentzia matxista hauek beste biolentzia matxistekin harremanetan ipintzea: Biolentzia matxista ASKOTARIKO (fisiko, sexual, psikologiko, sinboliko, ... denak egiturazkoak) eta ASKOTARIKO TESTUINGURUETAN jazotzen da (etxean, enpleguan, komisaldegian, kalean, kartzelan, telebistan, gerran, bakean, krisi ekonomikoan edo oparotasun ekonomiko garaian), eta baita ASKOTARIKO AKTOREEN eskutik ere (bikotea, polizia, nagusia, etxe jabea, irakaslea, laguna, epailea, ...). Gure gizartean, indarkeria politikoarekin batera, egiturazkoak diren emakumeen aurkako beste indarkeria batzuk ere izan direla eta badirela adierazi nahi genuen. Bereziki indarkeria matxistak hori ez dela amaitu, eta gaur egun bizi-bizi jarraitzen duela. Biolentzia matxista, arrazarekin, klase sozialarekin, ideologiarekin, jatorriarekin eta beste hainbat ezaugarri sozialekin elkar gurutzatuta ematen baita.
- c) Erakunde ezberdinen aldetik bizi genuen mespretxu/ezikusia/kuestionamendua aintzat hartuta, herritarrak eta komunitatea ardatz izango duten aitortza herritarrak abiatzeko beharra sentitu genuen. Estatuaren (bere gorpuzte orotan) aitortzaren zain egon beharrean, komunitatea eta herritarrak aktibatzea. Gutxitan jartzen dira emakumeen esperientziak analisiaren lehen lerroan, eta gertatzen denean, ohikoena da gure testigantzaren sinesgarritasuna zalantzan jartzea (epaitegietan, komunikabideetan, kalean, sareetan, ...). Beste alde batera begiratzeko ariketa horretan, gizarteak ukatu, estali edo garrantzia kentzen dio emakumeei gertatutakoari. Gure hitzek, kontakizunek, esperientziek balio gutxiago balute bezala.

13 Dokumentua helbide honetan duzue: <https://justiziafeminista.eus/beste-esperientzia-batzuk/>

Justiziaren eta erreparazioaren bidean, lehen urratsa, gertatutakoa zalantzan ez jartzea, sinestea eta aitortzea zela iruditu zitzaigun. Hori egiten ez bagenuen gure herriak ez zuela pertsona guztiek gozatu ahal izango duten bakerik izango. Ekin-tza honen bidez, gure nahia emakumeen egiaren aitortzen sozial eta politikoa sus-tatzea izan zen beraz. Emakumeen egiari sinesgarritasuna eman eta legitimatu.

4. EKIMENAREN HELBURUAK

Olatzek aipatu duen moduan, ekimen honekin:

- Biolentzia matxisten askotariko forma eta testuinguruak agerrarazi nahi genituen.
- Justizia eta erreparaziorako lehen urrats gisa, emakumeen egiaren aitortza herritarra.

Baina, horiekin batera, baita:

- emakumeen arteko elkar ezagutza eta elkartasuna bultzatu nahi genuen.
- *“Nik sinesten dizut”* leloa, era zabal eta inklusiboan, Euskal Herriko txoko guztietara zabaldu nahi genuen, eta, horren bidez, bakearen eraikuntzaren eta mugimendu feministaren arteko bateratzea gero eta gehiago indartzea. Leku ezberdinetan aitortza herritara hedatzea eta agendan sartzea.

5. NOLA LANDU GENUEN EKIMENA?

Lehenengo urratsa zen Indarkeria matxistaren askotariko esperientziak bizi izan di-tuzten emakumeak identifikatzea. Horretarako erabili genituen irizpideak hauek izan ziren: a) Inoiz jadanik publikoki kontatu izana. b) Inoiz kontatu gabeak baina horretara-ko gogotsu daudela jakitea. c) Agerian utzi nahi dugun aniztasuna islatzea (testuin-guru eta indarkeria motagatik).

Bigarren urratsa, identifikatutako emakumeekin kontaktatzea: Ekitaldi bateratuan hitza hartzeko proposamena egin genien. Ahal izan genuen gehienetan aurrez aurre elkartzen saiatu ginen, gure ekimenaren berri emanez (zergatik, nola, zertarako, nor-tzuk).

Mikrofono librea eskaini genien: Hitzartzearen eskaera librea izan zen. Beraiek bizi izandakotik, 5 minututan publikoki konpartitu nahi zutena hausnartzeko eskatu ge-nien, guk inolako irizpide gehiago eman gabe. Ez genien biolentzia horren testigantza ematerik eskatu, baizik eta hortik abiatuta nahi zutena esateko. Gertatutakoa baino, horren ondorioz izandako mina, jasotako kritikak ere, zer ikasi duten, beraien ha-

serrea, lortutako indarra, egindako salaketa,... azaltzea nahi genuen. Muga bakarra, denbora.

Behin, ekitaldian parte-hartzea onartuta, gure kezka nagusia izan zen emakume hauekiko zaintza jarrera sustatzea: Proposamenari baiezkoa esatekotan, prozesuan zehar, egunean bertan zein ostean, gure esku zegoen akonpainamendua egiteko prest agertu genuen geure burua: gaiaz hitz egin, ekimeneko hitzartzearen kontrastea egin, urduritasunak pasatzen elkar lagundu, eskaerak aditu, aldaketak egiteko prest egon eta abar. Guretzat ekitaldiak bezain besteko garrantzia baitzuen aurre prozesuak eta ostekoak. Eta nola ez, bereziki emakume hauek zaindu nahi genituen, prozesua indar iturri izan zedin eta ez indarrak galtzeko bide.

Garrantzitsua iruditu zitzaigun beraien arteko elkar ezagutza bultzatzea. Emakume parte-hartzaileek beraien artean alde zurretik elkar ezagutzeko aukera izan zezaten saiatu ginen, nahiz eta atal hau ahulena izan zen. Gure asmoa beraien arteko ezagutza, ulermena, konplizitatea, aitortza edo saretzea erraztea zen. Sinesgarritasuna eta egia aitortza, emakumeen artean egiten hasiz, oinarrizko elkartasuna garatuz. Ez genuen lortu, aurretik biltzea, egun berean, ekitaldi baino pixka bat lehenago ezagutu ziren elkar.

Kontu handiz landu genuen Komunikabideekiko ikusgarritasuna. Beraiekin adostu genuen ea agertu nahi zuten ala ez, edota nola agertu nahi zuten.

Azkenik, ekitaldia egiteko lekua hautatzea garrantzitsua zen. Ekimena egiteko leku sinboliko eta esanguratsua hautatzen saiatu ginen. Kasu honetan, Bilboko Solokoetxe auzoan, emakumeen galera etxe bat zegoen -gerora gerra garaian espetxe funtzioak egin zituen-, emakumeentzako magisteritza eskola, baliabide ekonomiko gabeko edota ama bakarrak zirentzako egoitza, kaxako ume edo abandonatutako umeentzako zentroa zein Larrinagako espetxe famatua. Alegia, emakumeon aurkako askotariko indarkeriekin lotura zuen espazio fisiko eta sinbolikoa hautatzeari garrantzia eman genion.

6. EKIMENAREN DESKRIBAPENA

Azkenean, 7 emakumek eman zuten haien testigantza:

- ANTONI TELLERIA – Gerra zibilean bortxatua izan zen emakumeari grabaturiko bideo zati eman genuen. 14 urte zituen garai hartan. Intxorta elkarteak egindako lanari esker izan zen posible.
- NEREA DEL CAMPO – Bere bikote-ohiak erasotua, haurdun zegoenean. Berak esan zuen moduan genero-biolentziaren biziraulea da. Ahalduzko-eskolaren papera eta beste emakume erasotuekin egoteak ematen dion indarra azpimarratu zituen. Torturaren biziraulea.

- IXONE FERNANDEZ – Emakumea, euskalduna, abertzalea, abeslaria, bizitzaren maitalea, militantea. Polizia Nazionalak atxilotuta, 5 egunetan umiliatua, txikitua, kolpatua, iraindua, abusatua, mehatxatua, kuestionatua, zapaldua. Torturaren biktima bikoitza, militante izateagatik eta emakumea izateagatik. Egia, aitortza eta ez errepikatzeko bermea.
- MADDI LASA – Bortxatua. Errudun sentimendua: ez defenditzeagatik, familiari egindako kaltea, emakumea izateagatik. Ondorioak: biktima izan zintzen baina jadanik ez naiz biktima. Biktima etiketa bat da, ezin duzula ezer egin adierazten duen etiketa. Gaur emakume feminista naiz, biolentziak jasan dituen, aurre egin diena,
- KATYA GIMBERG – Kartzelaratua izan den emakume migrantea. Kartzela, giza-eskubideak urratzen dituen erakundea dela salatu zuen.
- LOLITA CHAVEZ – Guatemalako errefuxiatua eta aktibista. Hilketa-saioak, bortxaketa-saioak, mehatxuak jasan dituen, bere lurra defendatzeagatik multinazionalen erasoetatik. Hemen sinesten gaituzte, ni bizitzaren defendatzailea naizela. Indarkeria klandestinitatea da. Isiltasuna, derrigorrezkoa.
- EMAKUME ANONIMOA – Lesbiana baten testigantza. Indarkeria fisikoa baino harago doana. Indarkeria armairu txiki bat da, zure burua babesteko irekitako leku itogarria,

Emakume ezberdinak, biolentzia ezberdinak, elkar-gurutzatuta.

Eta elementu komunekin: biktima ala biziraulea, errudun sentimendua, mina, amorrua,... eta aurre egiteko indarra beste emakumeekin batera.

Ez ziren egon biolentzia guztiak. Ezinezkoa litzateke. Baina biolentzia ezberdinen erakusleho txiki bat osatu genuen Bilboko Solokoetxen. Gure aldetik, ahalegin berezia egin genuen ETAREN biolentziaren biktimaren batek parte har zezan, baina ez genuen lortu. Esan behar da, emakumeen aurka erabilitako motibazio politikoko indarkeriari buruz dagoen ikerketa orokor bakarrak¹⁴ talde parapolizialek edo eskuin muturrekoek eragindako emakumeen aurkako sexu-indarkeria kalkulatu eta planifikatu izan dela dioen bitartean¹⁵, ETAREN kasuan ez omen da horrelako zantzurik nabarmentzen. ETAK hildako emakumeen %70 bereizi gabeko atentatuetan gertatu direla dio, alegia, erasoaren zuzeneko helburu ez zirela. Eta horietan ez du sexu-indarkeriaren zantzurik aipatzen. Hala ere, gomendioen artean, jasotzen du *“ezagutu behar dela giza eskubideen zer urraketa jasan duten emakumeek bizitzarako eskubidearen zuzeneko*

14 “Motibazio politikoko indarkeria emakumeen aurka, euskal kasuan” (2016). ARGITUZ, Giza Eskubideen Aldeko Elkarte. Dokumentua helbide honetan duzue: <https://justiziafeminista.eus/beste-esperientzia-batzuk/>

15 Zehazki emakumeen gorputzaren abusa “gerrako arma” gisa erabiltzea aipatzen du.. Poliziaren eskutik ere Tortura sexistaren hainbat kasu bildu ditu txostenak, nahiz eta aitortu “ez dugula ezagutzen sexu-torturen norainokoa”.

biktima gizonetza izan den familietan. Jakin beharko litzakete zenbateko karga hartu behar izan duten emakumeek beren gain (harremanei, emozioei, ekonomiari, justizia eskatzeari eta abarri dagokienez), eta zer neurritan eragin dien karga horrek beste eskubide batzuk gauzatzeko garaian, baita emakume horiek erreparaziorik jaso duten eta horrek nola lagundu dien ere". Beraz gurea horrelako bizipenen batetara hurbiltzeko saiakera izan zen, baina ez genuen lortu.

Testigantzen ostean, gure taldekide bik manifestua irakurtzen zuen, ekimenaren helburuak azpimarratzeko.

Gure helburua zen emakume horiei aitortza egitea, ez zen bakarrik bere hitzak entzutea, geuk nahi genuen aitortza egitea, sinesten geniola adieraztea. Eta hori egin genuen dantzaren bidez, emakumeen aurrekuaren bidez, guztiak, taldekideak, parte hartu zuten emakumeek eta aurkezlea, guztiok zapien bidez lotuz lerro luze batean dantza egiten, eskenatokira igo arte.

Amaieran, guztiok abestu genuen "Konplize ditut eta ..." abestu eta guztiok besarkatuta amaitu genuen.

7. EKIMENAREN BALORAZIOA

Ekitaldia oso hunkigarria izan zen eta guztiok oso pozik atera ginen.

Esan behar da, hasieran, alderdi politiko batzuek (ezkerrekoek barne) ez zutela ulertzen zergatik "nahastu" (beraiantzat "nahastu" zen, guretzat "elkar uztatuta zirela nabarmendu") genituen biolentzia sexista eta biolentzia politikoa edo beste biolentziak.

Ekimenaren ondoren, ulertu zuten eta oso balorazio positiboa egin zen.

Gure ustez, bakegintza ariketa kolektibo honetan, guk, emakumeok bizi izan dugun eta bizi dugun egiturazko biolentzia prozesu orokor horren baitan kokatu behar da. Bestela nekez eraikiko baitugu guztion ongizatea zutabe izango duen bakea, nornahi asetuko duen bakea.

Konbentzituta gaude, horretarako, emakumeok geure arteko elkartasuna sustatzea, zabaltzea eta ildo horretan sakontzea bide emankorra izan daitekeela, emakumeok bakearen eragile aktibo bihurtuz eta emakumeon parte hartzeari ateak zabalduz.

2017ko urriaren 8an antolatu genuen "Nik sinesten dizut. Emakumeen egia aitortu" ekimena, bide horretako ekarpen bat izan zen, bertan egon ziren sektore ezberdinekin egin nahi duguna: mugimendu feministako, herri mugimenduetako, erakundeetako eta komunikabideetako ordezkariak, baina baita auzokideak eta herritarrak ere.

Gure nahia da, eta horretan gaude ere, emakumeen egiaren aitortza herritarra abian ezartzea. “*Nik sinisten dizut*” erraldoia pixkanaka Euskal Herriko txoko guztietara hedatzea eta bakegintzaren eta feminismoaren arteko uztarketa gero eta gehiago sendotzea.

Gure taldearentzat, ekimenak galdera berriak planteatzeko baliagarria izan zen. Egia aitortzetik, zein motatako justizia nahi dugun hausnartzera eraman gaitu ekimen horrek. Eta horretan gaude, justizia feminista lantzen.

ANABEL SANZ DEL POZO

Basauriko berdintasun teknikaria da aktibista feminista izateaz gain. Basauriko udalak 2016an indarkeria matxistaren kontrako 4 urteko plana martxan jarri zuten. Bertan landu duten ildo estrategikoetako bat "salaketa publikoa, memoria eta erreparazioa" da eta hau lantzeko herrian prozesu parte hartzailea bultzatu dute, indarkeria matxista pairatu duten emakumeen omenezko Memoriaren Txokoa identifikatzeko eta biktima izan diren emakumeen memoria biltzeko.

BASAURIKO MEMORIAREN TXOKOA, PROZESU BATEN NONDIK NORAKOAK

Anabel Sanz. Basauriko Udaleko Berdintasun Teknikaria

Basaurin memoriaren txoko bat bilatzeko prozesua jarraian azalduko dudan esparru jakinean diseinatu eta abiarazi da:

- *Basaurin Matxismoari PLANTo!* indarkeria matxistaren kontrako Basauriko tokiko I. planari erantzuten dio; planak 4 urte beteko ditu azaroan. Planaren III. ildo estrategikoaren barruan jasotzen da, «salaketa publikoa, memoria eta erreparazioa» izeneko ildoan, hain zuzen [jarraian azalduko dut xehetasun gehiagorekin].
- Oraintxe bertan, planaren sistematizazioan gaude murgilduta. Prozesu horretan, hiru aholkularitza-enpresaren laguntza dugu; hirurak elkarren osagarri dira, eta, hala, aukerarik hoberena eskaintzen digute aurretik dugun lana egiteko. Prozesuari «Ikusi makusi, mirar nuestra experiencia... para orientar nuestro futuro» deitu diogu, eta aholkularitza-enpresak hauek dira: Incide, XXX eta Equipare.
- Plana proposamen tekniko moduan sortu da, Basauriko Udalak indarkeria matxistaren arloan dituen politika publikoak ordenatzeko helburuarekin. Berdinsarearen barruan Maria Naredok dinamizatzen duen Indarkeria Matxistaren Aurkako Batzordean abiarazi zen hausnarketa-prozesuan du jatorria planak. Batzorde horretan, sakon eztabaidatu genuen, bi urtean zehar, memoriaren eta erreparazioaren inguruan, giza eskubideen eta ikuspegi feministaren esparrutik.
- Ia-ia baliabide ekonomikorik gabe sortu da, eta udalbatzaren konpromisoa bilatzea nahiz udalerrian indarkeriaren lanketan aurrera egitea da helburua.
- Prozesuak ikaskuntza garrantzitsua ekarri du, eta aurkezpen-jardunaldiekin eman zitzaion amaiera. Jardunaldi horietan, proposamen oso interesgarriak planteatu ziren, eta Marienea Elkartearen Youtubeko kanalean ikus daitezke, BASAURIN MATXISMOARI PLANTO jardunaldien hitzaldi guztiak igo baitira bertara.

PLANA ESPARRU GISA

Planaren lanketan, uste oso hauek izan ditugu abiapuntu: planak eta protokoloak zaharkituta gera daitezke horiek onetsi eta biharamunean; planak eta protokoloak helburuak lortzeko baliabideak dira; eta planak eta protokoloak ez dira xedeekin nahasi behar. Plana xede bilakatzen da maiz, eta, xedea bete bezain laster, ahaztu egiten gara plana txertatzeaz, edota, adibidez, plana abiarazteko nahiz ebaluatzeko baliabideez.

Planaren ildoak azalduko dizkizuet gainera, gaurkoan mintzagai dugun memoriaren txokoa identifikatzeko prozesuaren jatorrira heltzeko. Hausnarketa zabala egin ondoren, jarraian azaltzen den moduan definitu genituen ildoak:

1. Sentiberatzea, prebentzioa eta kontzientzia harraraztea. Planak indarkeria-egoerei aurrea hartzeko tresna bat izan behar du. Ildo honetan, kontzientzia harraraztea sartu dugu; izan ere, sentiberatzearen ondoren datorren continuum logikoa da, eta beharrezkoa den gizarte-eraldaketan aurrera egiten uzten digu.
2. Arreta integrala, suspertzea eta ahalduntzea. Lagun-egitean oinarritzen den arreta-eredua osatzen dute.
3. Salaketa publikoa, memoria eta erreparazioa. Ildo hau sakonago jorratuko dut.

Salaketa publikoa. Berez, ekintza kolektiboa da, eta, horren bidez, erreparazioa nahiz erreparazioa lortzen dira. Eraginkorra izan dadin, beharrezkoa da herritarrekin elkarrizketa etengabea egotea, kasu honetan, mugimendu feministarekin eta emakume-elkarteen sarearekin. Gainera, ezin dugu ahaztu instituzioei entzuteko eta erantzuteko gaitasuna eskatu behar zaiela, eta horiek hainbat arduraren bete behar dituztela.

Memoria. Indarkeria matxistaren biktimak ahanzturan erori ohi dira, eta askotan, gainera, ez dira ezta biktimatzat ere hartzen. Biktima izandako edo egun biktima diren emakumeen memoria kolektiboa eta eraildakoen memoria historikoa berreskuratzea justizia sozialeko ekintza bat da, baita aitorten-ekintza bat ere.

Erreparazioa. Indarkeria matxista pairatu duten edo pairatzen ari diren emakumeekin prozesu pertsonalak piztean datza, beren bizi-proiektuak berreraiki ditzaten. Erreparazioarekin zerikusi handia du gizarteak biktimaren estatusa jorratzeko duen modua; izan ere, biktimak, oraindik ere, hainbat estigmaren mende daude: beldurra, pasibotasuna, biktimismoa, lotsa edo errua. Prozesuok sendatu eta erreparatu egin behar dute, eta helburu horiek betetzeko tresnez lagunduta joan behar dute.

PROZESUA

Oinarri horiekin, beraz, prozesu parte-hartzaile bat hasi zen 2018an, eta ia urtebete iraun zuen, Basaurin indarkeria matxista pairatu duten emakumeen omenezko memoriaren txokoa identifikatzeko helburuarekin.

Identifikazio-prozesua Basauriko Berdintasun Atalak azken 20 urteetan izan duen filosofiarri jarraituz egin zen: «laborategi» moduan lan egitea; prozesuetan laguntza ematea estrategia nagusi gisa; eta parte-hartzea helburu nahiz estrategia gisa ulertzea. Identifikazio-prozesuak, era berean, hainbat fase izan zituen: a) informazioa bil-

tzea eta hemeroteka; b) elkarrizketak informazio garrantzitsua duten pertsonekin; c) elkarrizketak eraildako emakumeen senideekin; d) talde-prozesuak.

2000. urteaz geroztik eraildako emakumeen informazioa baino ez genuen lortu, urte hartan jarri baitzen abian Berdintasun Atala, eta orduan hasi zen kasuak erregistratzen instituziotik. Kasu guztietan egin genuen huts familiekin harremanetan jartzean, hainbat arrazoi direla medio: kasuetako batean, emakumearen familia ez delako jada udalerrian bizi, eta beste batean, ezinezkoa izan zelako senideekin harremanetan jartzea. Kasu bakarrean lortu genuen biktimaren seme-alabekin harremanetan jartzea, eta ezinegon handia adierazi ziguten instituzioek ez zitelako behar besteko laguntzarik eman gertakariak jazo zirenean.

Egin dugun prozesuak agerian uzten ditu honako hauek:

- Laguntza emateko tresnak falta dira.
- Gurekin harremanetan egon zen familiak egindako kritikek bat egiten dute bizirik irten diren emakumeek kontatzen dituzten balorazio eta ezinegonekin.
- Memoriaren inguruan egiten dugun lan guztiak *memoria bizia* delakoaren ideian oinarritu behar du, indarkeria oraindik ere egon badagoelako.
- Erreparazioak, aitorpenak eta memoriak baliabide eta bitartekoekin lagunduta joan behar dute.
- Ez errepikatzeke bermeak ihes egiten digu.
- Memoriarako ekintzak erraz instrumentalizatu daitezke.

Indarkeria matxistaren biktimen memoria berreskuratzeko beste prozesu batzuetan, bere garaian aitortu ez ziren kasuak daude. Batzuk, gainera, ez ziren indarkeria matxistaren kasutzat jo ere egin, bide motza egin baita oraindik zentzu horretan. Senideek eta gertuko pertsonak, ziur aski, gaur egun aldarrikatzen ditugun lekuekin zerikusitxi duten lekuetatik egin zituzten doluak sarri. Horrenbestez, prozesu hauek hasten ditugunean, garrantzitsua da nola hurbildu kontuan hartzea. Gainera, gogoan izan behar dugu prozesua, kasu batzuetan, sendagarria izan daitekeela, baina beste batzuetan, agian, ez.

TALDE-PROZESUA

Eratu diren taldeetan, Berdintasun Atalak eta hainbat emakumek hartu dute parte; emakume horiek ez dira elkarte zehatzetakoak, baina militantziaz nahiz Berdintasun Ataletik udalerrian bultzatzen den lan feministan jarduten dute. Taldean adin guztietako emakumeek hartu dute parte, indarkeria matxista pairatu duten emaku-

meak tartean; emakumeok antolatuta daude. Emakume migratzaileen parte-hartzea, ordea, txikia izan da.

Egoerarekin enpatia sentitzea eta biktima nahiz senideengana emozionalki gerturaztea da taldeen helburua.

Ideia nagusi hauek ondorioztatu dira:

- Egoera emozional oso bizia sortu zen, eta partaideren batek taldea utzi ere egin zuen.
- Gehien errepikatu diren zirrarak hiru taldetan sailka daitezke: a) beldurra, tristura, bakardadea eta mina; b) amorrua, sumina, haserrea eta ezintasuna; c) borroka, indarra eta elkartasuna. Garrantzitsua da nork bere zirrarak ezagutzea eta horiek salaketara eta antolaketara bideratzeko gai izatea.
- Memoriarako txokoak hirigunetik gertu dagoen gunetik ikusgarri batean egon behar du.
- Guneak hausnartzeko eta pentsatzeko aukera eman behar digu.
- Topaketarako gunetik bat izan behar da, atsegina eta minarekin bat egiteko egokia.
- Mugimendu feministarako leku erreferentea, mobilizazioak eta ekitaldiak bertan egiteko.
- Basauriko Mugimendu Feministak txoko bat proposatu zuen, eta erraz lortu zen hori. Gainera, denek agertu zuten adostasuna txokoaren egokitasunarekin. Funtszekotzat jotzen da mugimendu feministak eta emakumeek beren txokoa dela sentitzea.

Une hauetan, prozesua geldirik dago COVIDaren ondorioz, eta, ziurgabetasun-egoera honetan, ez dakigu noiz ekingo zaion berriz. Hala ere, zalantza batzuk sortu zaizkigu, eta jardunaldi hauetan partekatu nahiko nituzke zuekin. Kontu horiek I. tokiko planaren sistematizazioan –horretan gaude murgilduta– eta II. planaren orientazio-fasean hartu nahi ditugu aintzat.

Interesgarria da indarkeria matxistari nola aurre egin sakonago hausnartzea, indarkeria horrek forma berriak hartzen dituelako eta, gainera, patriarkatu metaegonkorrera moldatzen delako, Celia Amorósek azaldu bezala. Izan ere, patriarkatu metaegonkorraren formak ekonomiaren eta gizartearen antolamendu-egituretara, emakumeen aldarrikapenetara eta gizartearen aurrerapenetara moldatuz doaz, baina sistema zapaltzailea izaten jarraitzen dute. Indarkeriaren legeak 14 urte eta berdintasun-politikek 30 urte bete dituzten honetan, nola gaude? Ez hemen bakarrik, baizik eta berdintasun-tasa handiagoak dituzten herrialdeetan ere, hala nola Europa iparraldean.

Nola errestituratu daiteke EGIA, JUSTIZIA ETA ERREPARAZIOA terminoekin definitzen dugun eta ez ERREPIKATZEKO bermeak dituen memoria hori testuinguru honetan?

Nola eraiki daiteke memoriaren txoko bat instituzioetatik, indarkeria matxistaren erreallitateak bizi-bizirik jarraitzen badu?

Memoriaren txokoa, berez, sinbolikoa da, baina egungo indarkeriaren erreallitatea eta memoria biziaren ideia hartu behar ditugu kontuan. Era berean, konpromisoak sendoa izan behar du, eta baliabide nahiz bitarteko egokiak eduki behar ditu biktimei laguntza emateko. Bestela, arrisku bat dago: ezer erreparatu edo errestituratuko ez duen txoko bat sortzea, are frustrazio handiagoa ekarriko duena.

Biktimen eta bizirik irten diren emakumeen memoriaren erabilerak badu benetako arrisku bat, kontu oso «erakargarria» baita; horrenbestez, prozesuak emakume guztiak eta biktima izan direnak izan behar ditu protagonistatzat, eta haien ahots eta kontakizunak hartu behar ditu kontuan. Oso garrantzitsua da, besteak beste, honako kontu hauek adostea: justizia eta erreparazioa nola planteatu politika publikoen egunerokoan, baita justizia feministatik ere; ekimenak nondik sortzen diren; zer prozesu bultzatzen diren, etab.

Erreparazioa, gainera, eremu askotatik landu daiteke, eta, amaitzeko, nahiko ohikoa den kasu bat jarriko dut adibide gisa, gero eztabaidan hainbat galdera edukitzeko. Institutuetan erasoak gertatzen direnean, nola jorratzen dugu erreparazioa? Zer gertatzen da erasotzailearekin? Etxera bidaltzen da hiru egunetarako, eta ikastetxera itzultzen denean, txalo egiten zaio norbaiti eskua sartzen ausartu delako. Eta biktima-ekin? Era guztietako presioa jasan behar izaten du; «ez da hainbesterako izan» eta antzeko iruzkinak entzun behar izaten ditu... Eta, azkenean, ikastetxez aldatu behar izaten du. Kasu horiek uste baino askoz ohikoagoak dira.

Garrantzitsua da hausnartzen jarraitzea eta arlo honetako politika publikoak pentsatzeko eta ezartzeko orduan gainditu behar ditugun hainbat blokeo haustea.

NEREA VILLA ARANZETA

Intxorta 1937 Kultur elkarteko kidea dugu. Elkartea 1986. urtean hasi zen kolpisten aurrean erresistentzia jarri zuten pertsonen memoria berreskuratzen, liburu, dokumental, hitzaldi, erakusketa eta gehiegikeria hau pairatu zutenei omenaldiak eginez.

Gain honi lotuta emakumeen ekarpenak ikertzen dituzten lan zehatzak egin dituzte, hauen ahotsak eta bizipenak ikusarazteko. Lan hauen artean aipagarrienak honako hauek ditugu:

- *Arrasate 1936. Emakumea, gerra eta errepresioa* ikusentzunezkoa.
- Teresa García maistraren izena Arrasateko kale bati gehitzearen proposamena bultzatu.
- *Educación, memoria e historia de las mujeres vascas* liburua.
- Emeek Eman erakusketa: non 63 emakumeren aurpegiak, testigantzak eta biografiak jasotzen diren.
- Emakumeon memoria lantzen duen “*Intxortatik Artxandara 1937*” komikiaren proiektuaren aurkezpen liburua.

EMAKUMEEN PAPERA IKUSTARAZTEA

Intxorta kultur elkarte 1937

Nerea Villa

Elkarte hau sortu aurretik Debagoienean martxan zegoen Oktubre Taldea Arrasaten, Bergaran Ondo Bihurtu taldea sortu zen eta Eibarren, Oñatin eta Aretxabaletan memoria historikoa landu nahi zuten pertsonak zeuden, talde zehatz gabe.

Oktubre taldeak 1987ean «*Arrasate 1936 Belaunaldi Etena*» liburua argitaratu zuen, urtebete lehenago hasitako ikerketaren ondoren, bertan historiako ikasle batek, beste hiru pertsonak eta elkarteko gaur egungo lehendakariak, J.R. Garaik, ordurarte ukitu gabeko gai bat atera zuten ilunpetatik. 40 urteko errepresio garai baten ondoren, beharrezkoa zen Egia argitaratzea, justizia, erreparazioa eta berriz ez errepikatzeko bermea aldarrikatzeko.

Liburu honetan gizonen testigantzak dira liburuaren ardatza eta **denuntziatuak izan ziren emakumeen aipamen bat egiten zen**. Kontutan izan beharra dugu, garaian gaia bera zaila zela eta kolektibo hauen lehen ekintzetan miliziano eta gudarietan zentratzen zirela .

Memoria historikoa landu nahi zuten kolektibo desberdin hauek garatuz joan ziren eta 2003. urtean – Debagoieneko fusilatuen senitarteko eta lagunuen Elkartearekin batera bailaran desagertu guztien izenekin monolitoa jarri zen Arrasaten omenaldi erraldoi baten barruan. **2004an** kolektibo hauek, Aranzadi Taldekoekin batera, bi hobitako hildakoak lurpetik atera zituzten , Arrasaten eta Elgetan.

Era honetan 2005ean - Eibar, Arrasate, Bergara, Elgeta, Oñati, Aretxabaletako Memoria Historikoan ziharduten kideekin, Intxorta 1937 kultur elkarte sortu zen,.Taldearen Izena Intxorta mendietan eman zen faxismoaren aurkako erresistentziaren oroimenez jarri zen.

Intxorta talde memorialistak sail ezberdinak jorratzen ditu bere barne egituran:

Argitaletxe, liburuak eta dokumentalak saila: 2010. urtean argitaletxe bezala lehen liburua argitaratzen genuen, gaur egun 24 liburu eta 6 ikus-entzunezko ditugu, ixa denak Memoriaren berreskurapenarekin lotuta, bertan geneukan informazio guztia ateratzeko aukera izateko. Julia Monje eta J.R. Garaik izango genituen, beraiek jartzen dira harremanetan idazleekin, zuzenketetan Manolo Cainzos eta Jon Etkezarraga ere ibiltzen dira, beraien lana itzultzaileak eta inprentako kontaktuak aurkitzea da. Atal honetan sartzen da diru laguntzen gestioa.

Dokumentazio eta artxibotako ikertzaileak: Jesus Gutierrez, J.R. Garaik, Jose Ramon Intxauspe eta Manolo Cainzos

Erakusketak: Beste erakusketa batzuk egin ziren Josuren Murgizurekin batera, batez ere Elgetako interpretazio zentroaren eraketa eta antolamenduaren hasieran. Bertako pieza asko Jon Etxezarragaren laguntzarekin ekarri ziren eta beste talde batzuetako lankidetzari esker.

Argazki erakusketetan Mauro Saraviarekin lankidetzan aritu gara. 2015.ean, bizirik zeuden 30 gudari eta milizianoei omenaldia egin zitzairen, Elgetan, Mauro Saraviarekin elkar lanean egindako "Azken Batailoia" erakusketan. 2017an Mauro Saraviarekin lankidetzan "Emeek Eman" argazki eta bideo erakusketa antolatu genuen. Bizirik zeuden 53 emakume elkarrizketatu genituen. Horietatik 32 ziren 1936 baino lehenago jaiotakoak. Beste 11 emakume ordurako ez zeudenen, biografiak eta ausentziak aurkeztu genituen. Lana burutzeko memoria historikoan diharduten 17 talderen laguntza izan genuen.

Hurrengoetan ere parte hartzen dugu:

Kartelerian: Alberto Encinas urtero errekreazioarako ekitaldi desberdinetarako aurkezpen karteletan eta liburutako portadak.

Aste memorialista eta hitzaldiak: Hauek Elgetako Udaletxearekin batera antolatzen dira, bertako fronteko ibilbideko teknikaria eta beste talde memorialistetako lankidetzarekin gaiaren arabera, Jesus Gutierrez, J.R. Garai, Julia Monje eta Manolo hitzaldietarako eta prentsa aurrekoetako komodinak izaten dira.

Errekreazioak: Jon Etxezarraga eta Nerea Villa ibiltzen dira beste talde errekreazioakile batzuen laguntzarekin honen antolaketa.

Omenaldiak: 2006.ean Arrasaten, omenaldi bat monolitoen aurrean egin zen. Frontetan ibilitako asko bizirik zeuden. Historiak isildu dituen emakume guztiei aipamen berezia egin zen. Celestino Uriarteri buruzko liburua argitaratu zen, Paco Etxeberriaren laguntzari esker.

2007an Eusko Jaurlaritzak eta Elgetako Udalak, Intxorta mendien magalean, burutu zuten "Intxortako Atea"ren proiektuan parte hartu genuen.

2010ean Elgetako Udalarekin batera Memoria Historikoaren Interpretazio zentroa, Elgetako Espaloian, eta Intxortako lubakien ibilbidea, zabaldu zen. Aste memorialistekin hasi ginen.

2013tik 2020ra 1937ko Intxortako borrokaldien errekreazio herrikoia eta Erresistentzia Eguna antolatu genituen (Elgetako Udalarekin batera).

2016an Apirilaren 24an, Elgetan, kolpe militar faxistaren aurkako borrokan erresistentziako kide izan ziren eta honen ondorengo diktaduraren aurkako erresistentzian parte hartu izanagatik errepresaliatuak izan ziren 40 emakumeak omendu genituen.

Exhumazioak: Jon Etkezarraga eta Nerea Villa, Aranzadiren gidaritzapean eta prospekzio talde desberdinekin aritzen dira arlo honetan.

Landa azterketa eta gauza desberdinen bilaketa: Jon Etkezarraga, Arrasateko Oroimen Prospekzio Taldearekin eta prospekzio talde desberdinekin aritzen dira.

Kereiletan: Kereilante gisa aurkeztu da taldea Argentinan, Arrasate, Bergarako keirelan testigantzak jaso zituen, Elgetakoan ere lagundu zuen. 2012an, Frankismoaren Krimenen Aurkako Kereilaren Euskal Plataformako kide egin ginen. (2015ko Giza Eskubideen René Cassin Saria)

EMAKUMEEN EKARPENAK IKERTZEN DITUEN LANEN ARTEAN DITUGU:

- 2012an, **Arrasate 1936. Emakumea, gerra eta errepresioa.** (2012) Ikus-entzunezkoa. 12 emakume dira protagonistak, (XXXV. Lekeitioko Euskal Zine Bilera 2. Saria)
- 2013ko ekainaren 6an **Teresa García** maistra gogoratuz, bere izena gehitzen da Arrasateko kale bati. Ordurarte Teresaren senarra, Félix Arano maisuak soilik baitzeukan, aho batez, Arrasateko Udalak, Intxortak egindako proposamena onartzen du.
- 2015ean: **Educación, memoria e historia de las mujeres vascas. Lecturas feministas** Liburuak argitaratzen dugu Honetan lantzen diren gai nagusiak Euskadin, politika arloan, bizirik dauden gaiak dira, eta ekarpen bat egin dezakete hainbat gairen inguruko politketan, azterlanetan eta gizarte eztabaidan: emakumeen bazterketa, emakumeen lorpenak eta sormena, memoria, ahanztura, gizarte mugimenduak eta hezkuntza proiektuak, besteak beste. Liburuak diziplina anitz biltzen ditu bere baitan. Saiakeren analisi xedeak askotarikoak diren arren, genero ikuspegiak eta hezkuntzarekiko keinuak egituratzen dituzte. Bere originaltasuna elkargune honetan datza, eta, horri esker, bere ekarpena egiten die berdintasunari, hezkuntzari, gizarteratzeari eta gizarte zientzien garapenari buruzko hausnarketei.
- 2016. urtean Elgetan “**Emakume erresistenteen Plaza**” inauguratu genuen aste memorialistari bukaera ematen zion omenaldi egitarauaren ekintzen barnean.
- 2017an **Emeek Emana argazki erakusketa**, 63 emakumeen esperientziak, ibilbideak eta bizitza-istorioak jaso genituen. Euren aurpegiak, testigantzak eta biografiak Emeek Emana proiektuan agertzen dira. Gipuzkoako 13 herrietan, Nafarroako, bitan (Lodosan eta Azkoienen) eta Gasteizen jarri zen.

- 2018. Urtean **“3M: Memoria”** liburua argitaratu genuen. Liburu honetan kontatzen da 1976ko martxoaren 3ean Gasteizen San Frantziskoren elizan eman zen erailketen aurretik, bertan eta ondoren jasandako 20 emakumeen bizipenak. Emakume langile hauek arlo desberdinetan egiten zuten lan, erizain, etxeko andre, politikari eta aktibistak, parte hartu zuten martxoa hartako lanuzteetan eta egun hartan eman ziren ekintzetan. Emakume hauek asanbladetan parte hartu zuten, antolatu egin ziren, lanuzte haietan jaten eman, beharrei aurre egin, zauzariuak zaindu eta langileen eskubideak defendatuz. Ahotsa ematen die, galtzear zeuden bizipen eta oroitzapenei, berdintasunerako bide bat zabalduz.
- 2020 Urtean **“Emakumeon Memoria. Intxortatik Artxandara”** Aiert Zubigaraiaren komikiaren aurrelana argitaratu dugu, artistaren hitzetan ekimenaren asmoa “emakumeek zer bizi izan zuten aditzera ematea da”, bertan besteak, komikian agertuko den Elgetako pasarteak ageri da. Protagonistak fikziozkoak diren arren, garai hartako emakumeen bizipenetan daude oinarrituta. Guzti hau ikuspegi feminista baten oinarrituta.

EMAKUMEEN AZTARNAREN BILA HISTORIAN

Gure lana, emakumeak lehenengo planora ekartzean datza. “Guk ez dugu ezer egin!”, zenbat aldiz entzun behar izaten ote dugu. Besteetan, beste inoren testigantza ematen dute, beraiek jasan zutena kontatu gabe, edo garrantzia eman gabe. Egia da batzuek aita edota anaia galdu zutela gerran, fronteko borrokan, baina haien heriotzaren ondorioak eurek jaso zituzten, bizirik geratu zirenek. Hala ere, besterena baloratzen dute, norberarena barik.

1936ko kolpe militarri eta ondorioz ezarritako Frankoren Diktadurari erresistentzian, emakumeen borrokak eta jasandako bortxaketa eta biolentzia mota desberdinak salatzea da gure helburuetako bat, emakumearen memoria historikoa berreskuratzearekin batera:

Gure lan honetan hauek dira landutako gaiak:

Eremu desberdinak lantzen ditugu; gerrako frontea, bonbardaketaren lekukoak, gerran zaurituak, erail zituzten emakumeen alabak, kartzela, erbesteratuak, herritik kanporatuak, errepresaliatuak, elkartasun sareak, emakume aitzindariak, torturatuak eta parapoliak hildakoa. “Biktimak bai, protagonistak, erresistenteak eta eragileak”.

Helburuak:

- Euskal emakumeen esperientziak, ekintzak, oroitzapenak, jakituria eta ikasgaiak aztertzea, plurala eta guztiontzako izango den proiektu baten barnean.
- Historia, banakako pasarte txikietatik idazten dituzten emakumezkoen ahotsa plazaratzea.
- Emakumeen historiaren eta feminismo globalaren arteko lotura sortu. Esparru zabal bat eraiki non emakumeen egoerak, lorpenak eta euren borrokak aztertu eta ulertuko diren.
- Gatazka larrien emaitzek jasan zituzten emakume erbesteratuak, torturatuak, bortxatuak ..., agerian jarri, norberari gertatutakoa aipatuz.

**Bizitza istorioak, justizia
egiten duten jaialdiak eta
emakumeen aitortza**

ART AL QUADRAT

2002an sortu zen Art al Quadrat, Monica eta Gema Del Rey Jordà (Valentzia, 1982ko abuztuaren 2a) artistek osatutako talde artistikoa. 2005ean Arte Ederretan lizentziatuak dira, eta 2008an Arte Ekoizpeneko Masterra egin zuten Valentziako San Carlos Arte Ederretako Fakultatean (UPV). Horrez gain, 2013az geroztik, Monica, Arte Ederretan doktorea da unibertsitate berean, eta UPVko Aparteko Saria lortu zuen 2014an.

Gaur egun, bere lana nabarmen markatu du Espainiako Gerra Zibileko belaunaldiz belaunaldiko trauma gainditzeak; bere lanak emakumeen istorioetan oinarritzen dira, senide eta historialariek eskuz esku lan eginez, hala nola *Las Jotas de las Silenciadas*, 2016; *Al refugio*, 2016; *Yo soy. Memoria de las rapadas*, 2018 (Museo Valenciano de la Ilustración y la Modernidad) eta *De coros y danzas y desmemoria*, 2020 (Centro del Carmen Kultura Garaikidearen Zentroa, Valentzia).

Art al Quadrat-en sormen prozesuek artisten inplikazio pertsonala eta herritarren parte-hartzea nahasten dituzte, trauma kolektiboak genero ikuspegitik gainditzeko. Horrela, memoriari buruzko kontakizun berriak sortzen dira, kolektiboki osatzen eta gaur egun zer garen ulertzen laguntzen dutenak.

Bi artistak, sinbologia eta ikonografia berriaren sortzaileak izateaz gain, historialariak ere badira, baina historia sortu ordez, memoria berria sortzen dute, kolektiboki erakia eta erabakia.

EMAKUMEEN MEMORIAREN LANKETA ARTEAREN IKUSPEGITIK

Art al Quadrat

Art al Quadrat-en lanean garatzen ditugun sorkuntza-prozesuek gure partaidetza – artista garen aldetik– eta herritarrena nahasten dituzte, genero-ikuspegiko trauma kolektiboak gainditzeko. Hartara, memoriaren inguruko kontakizun berriak sortzen ditugu, modu kolektiboan sendatzen laguntzeko eta gaur egun zer garen ulertzeko.

Yo Soy. Homenaje a las mujeres rapadas del franquismo (Ni naiz. Omenaldia frankis-moko emakume kaskamotzei) izeneko performancean, oroimenerako beharra lotzen da proiektuan aktiboki parte hartzen duen publikoarekin. Publikoa bertan da, parte hartu egiten du, eta hunkitu egiten da. Horretarako, baina, bilakaera bat gertatzen da: aurreikusitako ibilbidea desbideratuz eta aldatuz doa, istorio, senide, ukapen eta bestelakoekin topo egiten den heinean. Zehaztasun falta horretan egiaztatzen da, hain zuzen, proposatutako ekintzen erabilgarritasuna, herritarrei konpromisoa eskatzeko modua, familien isiltasunarekiko errespetua eta askorentzat mingarria den eta iraganean beste batzuentzat mingarria izan zen gai bat jorratzeko modua.

Artista gisa, bi zereginen artean mugitzen gara: alde batetik, sinbologia eta ikonografia berriaren sortzaile gara, eta bestetik, historialari ere bagara, baina historia sortu beharrean, memoria berria sortzen dugu, modu kolektiboan eraikitako eta erabakitako memoria, alegia. Horretarako, performance hau nola garatu zen partekatu nahi dugu, lehen pertsona egindako filmaketa-egunkari baten bidez. Egunkari horretan, bada, aipatutako kontu guztiak islatzen dira.

YO SOY. HOMENAJE A LAS MUJERES RAPADAS DEL FRANQUISMO.

FILMAKETA-EGUNKARIA

2017/11/5

09:30 Igande goiza da, eta kaleak hutsik daude ia. Furgonetatik deskargatu ditugu lau mahai, mahai-zapiak, ontzi bat, plastikozko kutxa gardenak, guraizeak, erratzak, ilea mozteko makina bat eta izen-zerrenda bat A3 orri batean. Zerrenda horretan, emakume kaskamotzen izenak daude; izenok biltzeko, ikerketa bat egin dugu Sagunton. Jende askok lagundu digu ikerketan, eta, horretarako, familia-oroitzapenak nahasi behar izan ditu. Heldu da eguna azkenean. Iraina gertatu zen lekuan bertan eta jendaurrean, ez gara elkartu emakume horiek mespretxatzeko, baizik eta emakumeek pairatu zuten bidegabekeria eta sufrimendua aitortzeko.

09:40 SAGEko garbitzaileek utzi dizkiguten erratzak ere hartu ditugu, lan egin ondoren udaletxean utzi baitituzte ekitaldirako. Atrezzo eta materiala prestatzen ari garen bitartean, norbaitek «Gora Franco» oihukatu du udaletxearen inguruetatik. Jakin badakigu zer dagoen: sentsibiltate gutxi, gaiaren inguruko isiltasuna eta gaiaz hitz egiteko zailtasunak.

10:00 Laguntzaileak etorri dira: kamerariak, argazkilariak, boluntarioa eta, azkenik, emakumeak oroitu nahi dituzten senideak, bizilagunak, lagunak eta ezezagunak.

10:30 Egin beharrekoak berrikusi ditugu: mugimenduak, denbora, ekintzak, etab. Prest dago dena.

10:45 Omenaldia hasi da. Ekitaldirako idatzitako testu bat irakurri dugu, baita emakumeen izenak ere. Jarraian, ilea mozteari ekin diogu, elkarri kaskamotz utzi arte. Lehen Gema, ondoren Mónica.

11:00 Publikoari begiratu diogunean, bertaratutakoen aurpegi hunkituak ikusi ditugu. Guk uste genuena baino energia handiagoa mugitzen ari da. Performancearen erdia baino ez dugu egin, kaskamotz gaude jada, baina jendeak eskerrak eta besarkadak ematen dizkigu. Denak hartu du bere forma eta zentzua.

MARIA PÉREZ LACRUZ, FELICIDAD DOÑATE BAU, MARIANA TORRES ESQUER, DOLORES PALANCA SARIÓ, MATILDE PALANCA SARIÓ, TERESA PALANCA SARIÓ, AMPARO, LOLA, AMELIA, FINA eta MARÍA izendatu berri ditugu, guztiak ere Saguntoko herritarrek ziren, eta kaskamotz utzi, umiliatu eta (gure) hiriko Errege bidetik eramaten zituzten, hainbestetan egin dugun bide horretatik. Emakume horiek gutxi batzuk baino ez dira, beste asko egon baitziren isilpean gordeta.

Dokumentazio-prozesua nekeza izan da. Esan dezakegu atez-ate joan behar izan dugula kasik, historialariek, senideek eta herritarrek eman diguten informazioaren bila.

Zoritxarrez, emakume horiek jada ez daude bizipen triste hori lehen eskutik kontatzeko, ezta pairatutako min hori erreparatzeko ere. Hala ere, hemen gaude gu, bertaratutako jendeari ile apur bat mozten, beren ilea gustu handiz eman baitigute emakume horien omenezko artelan bat egiteko. Ilea moztu bitartean, pertsonen kolektiboak zer-nolako boterea dugun ulertu dugu; izan ere, orainaldiko ekintzekin iragana eraldatu dezakegu. Gaur egun, askatasun osoz eszenaratzen dugu enpatia hori; iraganean, ordea, beldurraren eta tristuraren atzean ezkututzen zen.

«Futbol-jokalariek negar egiten zuten emakumeak futbol-zelaietatik nola eramaten zituzten ikustean», esaten digu bizilagun batek.

11:20 Errege bidera joan, eta aurrera egin dugu jendetzan barrena. Kamioi batera igo gara, eta orduan egin zuten bide bera egin dugu gris koloreko mantala soinean. Norbaitek egiaztatu berri digu orduan hala janzten zitzutela.

11:35 Jendeak bidean zehar jarraitzen gaitu. Ibilera pasibo hori ekintza bihurtu da ibilbidearen erdira iritsi garenean eta erratzak banatu ditugunean. Energia berritzaile batekin, bertaratutakoek, gure atzetik, oroimen horiek ekortzen dituzte, enpatiaz, taldean eta itxaropenez. Oroimen horiek, gainera, bizirik daude; ekintza sinbolikoaren bidez antzesten ari dira.

11:50 Prestatu dugun ontzia zaborrez eta oroimenez bete da. Bertan geratuko dira, 2017ko azaroaren 5ean Sagunton gertatutakoaren oroimenez. Egun horretan dozenaka pertsona bildu ziren emakume horien inguruan genuen memoria aldatzeko. Eskerrik asko guztioi hori posible egiteagatik.

AMANDINE FULCHIRON

Feminista, sendatzailea, sorgina, idazlea eta biodantzaria; baita politologoa eta latinoamerikanista ere. Hangoa eta hemengoa. 2004an, Actoras de Cambio izeneko kolektibo feministaren sortzaileetako bat izan zen. Kolektibo honek prozesu komunitario, sozial eta politikoak bultzatzen ditu, isiltasuna hausteko, krimen sexuak, gerrak eta kolonizazioak utzitako zauriak osatzeko, bizirik atera zirenen ahotsetatik memoria egiteko eta ez errepikatzeko baldintzak eraikitzeko. Hiru urteko osatze-prozesuen ondoren, mam, chuj, eta q'eqchi emakumeek lotsa desartikulatu zuten, eta euren istorioak ezagutzera emateko beharra adierazi zuten, beren "alaba eta bilobei" berriro ez gertatzeko. Frantzia izandako bizipenak mugituta, non memoria historikoa funtsezkoa izan zen holokaustotik bizirik atera zirenak osatzeko, eta Frantzia eta Alemaniaren arteko gerra ez errepikatzeko, memoria historikoaren lanketa sustatzen du bizirik iraun zutenekin batera ahotsaren, memoriaren eta bizitzaren aldeko ospakizunen bidez.

Argitalpenen artean, nabarmentzekoa da *Tejidos que lleva el alma, Memoria de las mujeres mayas sobrevivientes de violación sexual durante el conflicto armado*. Liburu hau Angélica López eta Olga Alicia Pazekin batera idatzi du, abiapuntutzat hartuta gerran bortxaketa sexualak pairatu zituzten eta Actoras-ek lagundu zituen 54 emakume mam, chuj, q'eqchi eta kaqchikele-ren bizi-istorioak. 2009an argitaratu zen lan hau, eta Guatemalako armadak maia emakumeen aurka masiboki eta sistematikoki egindako sexu-krimenei buruzko egiaren txostena da; ordura arte isilarazitako historia da, eta bizirik iraun dutenei beren gorputz-memoria osatzeko, bizitzara itzultzeko eta "aldaketaren eragile" izateko aukera eman dieten prozesuak ere bildu eta ospatzen ditu.

MEMORIAREN ALDEKO JAIALDIAK: ERREPARAZIO- RAKO, GEURE BURUARI JUSTIZIA EGITEKO ETA GURE HISTORIA ERALDATZEKO TXOKO BAT

Amandine Fulchiron. *Actoras de Cambio*

*Mila esker beren ahotsaren bidez historiari ekarpena egin dioten emakume guztiei.
Bizitarako historiari. Askatasunerako eta herriak adiskidetzeko historiari.
Emakume bat dagoen lekuan, hamar daude, ehun daude, mila daude, askatasunaren
bidean. Dena da posible!*

Rosalina Tuyuc,
CONAVIGUA (Guatemalako Emakume Alargunen Koordinakunde Nazionala),
Memoriaren Aldeko II. Jaialdiaren irekiera. Chimaltenango, 2011

Guatemalan torturak eta sexu-esklabutza pairatu dituzten emakume maien ahots eta bizipenetik abiatuta memoria eraikitzea izan da *Actoras de Cambio*¹⁶ taldeak erabili duen tresna soziala sexu-krimenek gizartearen aitortzea lortzeko eta halakorik berriro ez gertatzeko helburuarekin. Aipatutako emakumeen aurkako sexu-krimenak, hain zuzen, politika genozidaren esparruan egin ziren. Memoriaren aldeko jaialdiak dira *Actoras de Cambio* taldeak chuj eta mam etnietako emakume-sareekin batera memoria historikoaren arloan egin duen lanaren emaitza. Jaialdi horiek justizia-ekimenak dira; izan ere, gune publikoak sortzen dituzte gizarteak emakume maien ahotsa, egia eta izatea aitortuz, baita krimenek emakumeen bizitzetara eragindako kalteak ere. Reyes Matek honela planteatzen du, Auschwitz-eko sarraski-esparruei aipamen eginez: kalte moralak konponezinak direnean, memoria eraikiz eta zerbait berria sortuz egiten da justizia (Mate, 2015: 45).

Lau urtean zehar sendatze-, autoafirmazio- eta antolakuntza-prozesu kolektiboetan murgilduta egon ondoren, mam eta chuj etnietako emakume maiek bere historiaren berri eman behar zutela erabaki zuten, sekula ez errepikatzeko, «ez alabei, ez ilobei». Lotsa galdua zuten jada, eta gogoz zebiltzan berriz ere irribarre egiteko, dantzatzeko, sentitzeko eta bizitzeko. Indartsu eta seguru sentitzen ziren. «Handiak» zirela sentitzen zuten, eta bere buruaz harro zeuden. Asko balioesten zituzten bizitzeko indarra, ausardia, askatasun- eta justizia-grina eta arbasoetatik jasotako botereak; horiek bizitzan zehar garatu zituzten. Beren komunitateetan sexu-bortxaketaren inguruko isiltasuna hautsi behar zela uste zuten, «egunen batean, handik gutxira, neskak eta emakumeek ez zezaten kalte gehiagorik jasan». Gune komunitarioak sortzea erabaki zuten, beste emakume batzuei babesa emateko, erasotzaileak seinaltatzeko ekintzak sustatzeko eta sexu-bortxaketa krimen onartezina dela ulertarazteko. Ahalmen eta botere horiek berreskuratuta, emakumeek esparru publikoan sartzea erabaki zuten, bai komunitatekoan, bai herrialdekoan. Memoriaren aldeko jaialdien bidez, bizirik irten ziren emakume horiek, talde-indarraren laguntzaz, beren burua «agerian uzten»

16 2004an Guatemalan sortu zen *Actoras de Cambio* talde feministaren historiaren, prozesuen, ekintzen eta metodologiaren inguruan informazio gehiago eskuratzeko, ikus: <www.actorasdecambio.org.gt>.

eta komunitatean beren lekua hartzen hasi ziren. Leku berria zen hori, beraiek eta beraientzat diseinatua hain justu.

Actoras de Cambio taldeak memoriaren aldeko festibalak antolatzeko duen moldeak ongi islatzen du taldeak azken 16 urte hauetan eraiki duen proposamen politiko eta metodologikoa zein den, hots, gerrako sexu-bortxaketak pairatu dituzten emakumeei laguntza ematea. Jaialdien antolamenduak erdian jartzen ditu bizirik irten diren emakume horien ahotsa, gorputza eta bizitza eta emakume guztientzako bidezkoa izango den txoko sozial baten berreraikuntza. Proposamenaren arabera, justizia-prozesuen bidez berreskuratu eta sendatu behar da memoria historikoa. Justizia horrek, baina, ezin du egon agintari edo lege patriarkalen mende; aitzitik, gure bizitzaren, duintasunaren, askatasunaren eta ongizatearen neurriko justizia izan behar du.

GURE EGIA ETA IZATEA AITORTZEKO ETA LEGITIMATZEKO TXOKO SOZIALA

Pertsona batzuen ustez, emakumeok erabaki genuen hala jokatzea, baina ez da egia, eta jakin badakigu gu ez ginela prest agertu, delitua beraiek egin zutela baizik. Ez dezagun lotsarik izan zergatik gertatu zen kontatzeko. Esan egin behar dugu, zeren armadek gobernuaren agindupean jarduten dute: emakumeak bortxatzen, haurrak hiltzen eta gizonak torturatzen dituzte. Gobernuak egin zuen. Orain badakit ez zela nire errua izan eta behartu egin nindutela. Ez dezagun lotsarik izan hitz egiteko. Egia hori gure bizitzaren zati da.

Sexu-bortxaketaren eta gerraren inguruko memoria historikoa egitea abiapuntu izan zen emakume maien egia memoria kolektiboan txertatzeko. Matxinaden kontrako gizarte patriarkal eta arrazistak sexu-krimenak isiltzen ditu emakumeen aurkako estigmatizazioaren eta indarkeriaren bidez, emakumeek beraiek eragiten eta gozaten dituzten susmoa hedatuz. Egoera horren aurrean, memoriaren aldeko jaialdiek justizia-gune bat sortu dute emakumeen egia entzun eta ontzat emateko, pairatu zuten sufrimendua aitortzeko eta haien bizitzari garrantzia emateko. Beren aurkako krimena legitimitate osoz izendatu, eta horrek zer-nolako kaltea eragin zien aipatzen dute. Hala, beren egia berresten dute. Dagoeneko ez dute behar «besteen» ahotsak, autoritate maskulinoak edo epaileak haien ahotsa baliozkoa dela egiaztaterik, ezta haien egia aitortzerik ere: emakumeek beren balioa eta autoritatea eraiki dituzte emakume-taldearen aitorpenetik abiatuz. «Bai, bortxatu egin gintuzten», baieztatzen dute. «Ez genuen nahi, eta ez ginen prest agertu». «Sufrimendu handia izan zen», azpimarratzen dute susmo guztiak isiltzeko.

Norberaren ahotsak indarra hartzen du, eta taldearen ahots bilakatzen da. Izendatu ezin den hori edo besteek izendatzen duten hori izendatzen da. Lotsa lekuz aldatzen da. Erasotzaileak seinalatzen dituzte gizartearen lotsa eta egindakoa arduraren haien bizkarrean jartzeko. Armadak sexu-esklabo bihurtu zituen; militar-mandatariek eta autodefentsa zibileko patruilariak bortxatu egin zituzten. Min handia eragin zieten.

Komunitateak, ordea, ez zien elkartasunik adierazi emakumeei, eta ez zituen babes-tu, emakumeek beren mina sendatu ahal izateko. Aitzitik, estigmatizatu eta baztertu egin zituen, eta horrek mina areagotu zuen. Modu honetan, bada, emakumeek aldatu egiten dute gizartearen aldetik jasan zuten estigmatizazio bidegabe hura, eta, horren ordeztan, bere buruari egiten diote justizia. «Besteen» begiradak ez die jada beldurrik ematen. Emakumeak ez dira errudunak: «Lotsa gizon haiena da!».

Bizirik irten diren emakumeek, errurik gabe, egia jendaurrean berresten dutenean, sexu-bortxaketak gai tabu eta lotsagarria izateari uzten dio. Sexu-bortxaketa politizatu egiten dute. Emakumeen arazo pertsonala izateari uzten dio, gizateria osoari eragiten dion gai larri bilakatzeko. Arazoa izendatu eta aitortu egiten dute: gerra-politika bat, genozidio-politika bat eta gizateriaren aurkako krimen bat izan zen. Modu horretan, sexu-bortxaketa patriarkatuak esleitu dion tokitik ateratzen dugu, hots, desagerarazi egiten gaituen erruaren, ito egiten gaituen isiltasunaren edo suntsitu egiten gaituen izuaren tokitik. Izan ere, bide horiek guztiek heriotzara garamatzate. Azalpen sozial eta politikoa ematen diogu: gizarte patriarkal eta kolonialetan bizi gara; gizarte horien antolaketa eta oinarria emakumeen lurraldea/gorputza eskuratzean, bere egitean, esplotatzean eta suntsitzean datza, batez ere gorputz arrazializatuen kasuan. Gure historiako bizipen mingarri hori aitortu egiten dugu, eufemismorik eta gutxiespenik gabe. Gure ahotsa eta gure memoria berreskuratzen ditugu, beste emakume batzuek horietatik edan dezaten errua baztertu eta arima berreskuratzeko.

Memoriaren aldeko jaialdiak emakume maien hitza legitimatzeko eta hitz horri balio soziala emateko gunea dira. Emakumeekin bat egiteko eta elkartasuna sortzeko gunea dira, eta umiliatu, isolatu eta lotsatu dituen estigmatizazio soziala deuseztatzen dute. Mam eta chuj emakumeek Actoras de Cambio taldearekin batera izan duten bizipenak agerian uzten du zer garrantzitsua den emakumeek beraiek –gizonen eta instituzioen bitartekaritzarik gabe– beren egia jendaurrean berrestea, egia sozial gisa finkatzeko; hala, kontzientzia kolektiboek sexu-bortxaketa ekintza onartezintzat jotzea lortzen da. Duin bihurtzeko prozesua bizirik irten diren emakumeek beren lekua hartzen dutenean hasten da; leku hori, bada, errurik eta lotsarik sentitu gabe, beren ahotsarekin eta emakumeen botere kolektiboaren babesarekin hartu behar dute. Emakumeen ahots propioaren eta kolektiboaren bidez harreman publikoan jar daiteke ahots patriarkal eta kolonialarekin, hari aurre egiteko. Orduan, emakumeen inguruko sinboloak eta irudikapen mentalak aldatu egiten dira; ingurua emakumeek pertsona gisa ikusten hasten da, baita haiek errespetatzen ere. «Emakume bortxatua», «emagaldua» edo «senar-lapurra» izateari uzten diote, eta komunitateko erreferente eta «autoritate» bilakatzen dira.

Komunitatearekin publikoki biltzen direnean, emakumeak beren autoritatea finkatuz joaten dira. Inguruko aitorpena, balioespina eta errespetua sentitzen hasten dira. Erbesteratuak izan eta paria gisa bizi ondoren, gizartearen zati direla sentitzen dute. Garrantzitsuak direla sentitzen dute. «Jaialdietan nire bizitza jendaurrean kontatzeak asko lagundu zidan emakume berri gisa jaiotzeko. Lotsa handia ematen zidan hitz egiteak; nire ahoa estaltzen nuen, dar-dar egiten nuen. Orain boteretsu sentitzen naiz; garrantzitsua naiz». Emakumeak nola mintzo diren ikustean –ahots irmoarekin, gora

begira, eroso eta beren buruaz seguru-, beste emakume batzuek orduan ulertzen dute sexu-bortxaketa ez dela normala eta ez dela beraien patua, besterik gabe emakume izateagatik. Ez dute halakorik zertan pairatu eta isildu. Krimen bat da, nagusitasun maskulinoaren ekintza bat; emakumeei kalte egiten die, eta dagoeneko ez daude prest halakorik onartzeko. Emakume askok, jaialdien ondoren, emakume-sareekin egiten dute bat isiltasunarekin amaitzeko, beren zauriak sendatzeko eta antolaketa komunitarioan parte hartzeko, jarduketa arrunt hori desagerrarazteko helburuarekin.

MINA ERREPARATZEKO TXOKO SEGURU BAT

Jaialdi honek gune bat sortu du emakumeok seguru sentitzeko, pozik egoteko, elkarri babesteko eta gure mina taldean arintzeko. Ezinbestekoa da sendatu ahal izateko. Eta bai: guretzat, hori da justizia. Gune kolektiboak behar ditugu errepresio militarrek gure gorputzean eragin dituen minak eta traumak arintzeko.

Lepa Mladjenovic (Memoriaren aldeko II. Jaialdia, Chimaltenango, 2011)

Ahotsa askatzeko eta gure sakonenean min ematen digunaz hitz egiteko, beharrezkoa da konfiantzarako baldintzak sortzea, hau da, entzuten eta balioesten gaituztela eta epaituak ez garela sentitzea, denborari garrantzirik eman gabe eta zirrarei lekua utziz. Memoriaren aldeko jaialdiak emakume guztien erreparazio kolektiborako gunea dira; emakume guztion artean, arindu egiten dugu hainbat egoera eta testuingurutan gure gorputzen aurka erabili den krudelkeriak eragindako mina. Memoria sozialaren inguruko lanak, gertakariak ez errepikatzea bilatzen duenak, ezin du oinarritu gertakarietan, datetan eta hitzetan soilik. Horrez gain, oroitzeak dakartzan zirrarak askatzeko gune bat sortu behar. Modu horretan soilik bihurtuko da memoria oroitzeak dakarren mina gainditzeko prozesu pedagogiko. Zirrarak gabeko kontaktuzuna eginez gero, halabeharrez errepikatuko da memoria traumatikoa. Funtsezkoa da, beraz, min eta haserre horiek adierazteko, askatzeko eta nabarmentzeko gunea eta metodoak sortzea. Hartara, memoriaren lanak sendaketa-prozesu bat ahalbidetzen du; horren bidez, sexu-krimenek, gerrak eta genozidioak emakumeen bizitzetan eragin dituzten min eta haustura sakonak sendatzen dira. Oroitzeak dakarren minak ez du orainaldia gainezkatuko, eta, hala, munduarekin harremanetan egoteko modu berriak sortzeko gai izango dira. Jaialdietan, testigantzak nahasten dira erritu publikoekin, mina aitortu eta hari negar egiteko, gure amorru bizia oihukatzeke eta errua erretzeko. Hala, suaren berotasunean eta elkarri besotik helduta, emakumeek gure bizitzak axola duela sentitzen dugu, eta gertatu zitzaiguna garrantzitsua dela. Gizartearen zati garen aldetik axola digu. Gizateriaren zati garen aldetik axola digu.

Gorputza da gerrako krudelkeria jasan zuen gune materiala; gune inbaditua, torturatua, umiliatua eta sarraskitua izan zen; gorputzak gertakari traumatikoa dakar gogora. Sexu-krimenen memoria gorputzean dago lehenik. Zirraren, sentsazioen, ezin-egonean eta gaixotasunen bidez agertzen da. Memoria egiteko, gorputzari ere entzun behar zaio; hala, gorputza zaindu eta sendatu ahal izango dugu, eta atzean utziko dugu gorputzari loturiko susmo- eta arrisku-sentsazioa, «gorputzaren erruz gertatu

zitzaigulako gertatutakoa». Azalean finkatutako inbasioaren, krudelkeriaren eta izua-
ren memoria konfiantzaren, ongizatearen eta gozamenaren memoriarekin ordeztan
datza. Horrexegatik, jaialdietan gorputza mugimenduan jartzen dugu dantzaren bidez,
eta nor bere gorputzarekin nahiz beste emakumeekin bat egin dezala sustatzen
dugu ukimenaren, laztanen eta besarkaden bidez. Chuj emakume batek esan bezala:
«Elkarri laztantzen diogunean, lasaitasuna sentitzen dut. Konfiantza sentitzen dut.
Pozik sentitzen naiz bihotzaren barren-barrenetik».

Sexu-tortura pairatu zuten emakumeekin hamahiru urtez memoriaren inguruan la-
nean eman ondoren, ikasi egin dugu, oroitzeak dakarren mina gainditzeko, bizitzaz
beteriko memoria ehundu behar dela. Memoria kolektiboa batera berreraikitzen du-
gunean, hainbat kontakizun berreskuratzen ditugu indarrari, poztasunari, betetasun-
-uneei, antolaketa politikoari eta elkartasun- nahiz adiskidetasun-sareei loturik. Kon-
takizun horiei esker, gai izan gara aurrera egiteko, zapalkuntza eta indarkeria ugari
aurka egiteko eta bihotza pozik izateko. Itxaropena eta bizipoza berreskuratzeko lan-
tzen dugu memoria. Inspirazio-iturri izan dadin, memoriak bizitzari abestu behar dio,
eta ez ditu sufrimendua edo heriotza omendu behar. Arrazoi hori dela eta, jaialdiek
poztasunari egiten diote dei, dantzen, batukaden eta irribarreen bidez; horiei esker,
bizitza ospatu, gure historia ondratu eta gure indarrekin eta bizirik egoteko gogoare-
kin bat egiten dugu.

Mundu guztiak dakiela, jasan genuena egia dela eta orain ongi gaudela ematen du,
zere antolatzea lortu dugu. Pozik gaudelako egiten dugu dantza; dagoeneko ez gau-
de triste. Gure bizitza eta gure kultura ospatzen ditugu besteekin batera. Jaialdiak,
hortaz, poztasun handia eragiten dit, eta nire bihotzak ospatu egiten du.

GERTAKARIAK EZ ERREPIKATZEKO TXOKO KOMUNITARIOA

*Kontatu egiten dut, beste emakume batzuei nik jasandakoa ez gertatzeko. Neska bat
bortxatu dutela entzuten dudanean, min handia eragiten dit. [...] Lehen ezin genuen ha-
lakorik kontatu; lehen, soldaduen garaian, inork ez zigun galdetzen. Orain bai, hitz egin
dezakegu.*

Historia aldatzeko, hori ezagutzeaz gain, horretatik ikasi behar dugu. Actoras de
Cambio taldean bi arrazoik bultzatu gintuzten memoria soziala eta komunitarioa lan-
tzera: lehena, isiltasuna haustea eta emakume maiei gerran gertatu zitzaiena zabal-
tzea; eta bigarrena, «sekula ez errepikatzea, ez alabei, ez ilobei». «Sekula ez» hi-
tzek kontzientzia hartu beharra eskatzen dute: gaur egun indarrean jarraitzen duten
botere-egituren, ideologiaren, sinesmenen eta praktika sozialen inguruko kontzientzia,
sexu-indarkeria, arrazakeria eta emakume-gorputzaren aurkako gerra sustatzen eta
sostengatzen baitute horiek. Memoriaren aldeko jaialdietan, komunitateari eta gi-
zarteari egiten diegu dei egungo boterearen logiken eta jarduketa sozialen inguruan
hausnar dezaten eta ohartu daitezen nola horiek emakume maiei aurkako sexu-kri-
menen alde egin zuten gerra garaian eta nola gaur egun indarrean jarraitzen duten.

Helburua, beraz, horiek kolektiboki desegitea da. Mahai-inguruetan, hainbat galdera egiten ditugu. Nola bereiz dezakegu maskulinitatea nagusitasunetik, indarkeriatik, indarraren gorespenetik eta emakumeen jabetzatik? Nola desegin dezakegu feminitate otzanaren, esanekoaren eta mendekoaren ideia, eta etxeko lanak egiteko nahiz gizonen sexu-plazera asetzeko funtzioa duen feminitatearena? Nola amaitu dezakegu desberdintasun eta gerra oro eragiten dituen nagusitasun- eta gutxiagotasun-logikarekin? Nola deuseztatu ditzakegu «beste emakumeen» eta «beste gizonen» inguruko estereotipo arrazista, sexista eta klasistak, kontuan hartuta estereotipo horiek direla populazioaren zati handi bati gizatasuna kendu zioten eta bortxaketa, tortura eta sarraskia arrazoitu zituzten sistema ideologikoen oinarria? Nola desegin dezakegu militarizazioa emakumeentzako eta gizarte osoarentzako segurtasunarekin lotzen duen ideia, kontuan hartuta sexu-bortxaketa dagoela zin egin duen gizon-talde horren eraketaren eta kohesioaren erdian? Irudikatu ditzakegu gatazkak konponduko dituzten bideak indarkeriarik eta indar armaturik gabe?

Memoriaren aldeko jaialdien ekarpen garrantzitsuetako bat zera da: atzoko gerraren eta egungo feminizidioaren arteko lotura ikusaraztea, hau da, sexu-indarkeriaren eta emakumeen gorputzaren aurkako gerraren *continuum*a. Modu didaktiko, ludiko eta artistikoan, kontzientzia hartzea eta balioak, irudikapenak eta praktika sozialak aldatzea sustatzen dugu, gertakariak ez errepikatzeko baldintzak sortzeko. Antzerkia, musika, poesia, pintura, dantza... Tresna horiek guztiak baliatzen dira bihotzei eta kontzientziei galde egiteko, duintasuna lortzeko eta historia eraldatzeko.

Historia aldatzeko, beharrezkoa da transformaziorako borondate indibidual eta kolektiboa izatea. Horregatik, gertakariak ez errepikatzeko baldintza gure baitan hasten da. Memoria historikoaren inguruko lanak gu emantzipatzeko balio dezan, orainaldian izan behar du eragina; hau da, ezin dugu sufrimenduaren eta betirako biktimaren lekuan geratu. Gure historiaren inguruko kontzientzia hartuz gero, hainbat ikaskuntza egin dezakegu horretatik, eta gure bizitzan zer nahi dugun eta zer ez jakin. Ez da nahikoa bakean bizi den gizarte batekin amestearekin; aitzitik, egunero-egunero jarri behar zaio muga sendo bat indarkeriaren edozein adierazpeni, eta indarkeriarik gabe jardun behar da. Ez da nahikoa aske izateko nahiarekin; aitzitik, askatasunez jokatu behar da, egunerokotasunean. Memoriaren aldeko jaialdiek gutariko bakoitzari egiten diote dei nork geure buruari hainbat galdera egiteko. Sexu-bortxaketa eta emakumeen gorputzaren aurkako gerra sustatzen duten iruditeria, sinesmen eta praktika sozial horietako zein errepikatzen dut nire egunerokotasunean? Noren aurka erabiltzen dut indarkeria? Nola? Zer pertsona jasaten ditut eta zer pertsonari ez diet mugarik jartzen ez nazaten utzi, maite nazaten eta pertsona horien zati izateko? Nola has naiteke eraso, indarkeria eta mendekotasuna deuseztatzen nire eguneroko harremanetan, eskolan, familian, lagunen artean eta komunitatean? Jaialdiek gonbita luzatzen digute bizimodu eta harreman berriak asmatzeko eta frogatzeko, betiere emakumeen autonomia, askatasuna eta osotasuna eta dagoeneko existitzen den guztia errespetatuz.

Memoriaren aldeko jaialdietan, emakumeen ahotsek eta bizipenek eremu publiko, maskulino eta patriarkala okupatzen dute. Emakumeek ausardia, iraunkortasuna eta

antolaketa kolektiboa dutela adierazi dute azken hamar urteetan, eta horri esker lortu dute sexu-bortxaketa krimen bat dela ikusaraztea, sexu-erasotzaileak agerian uztea eta, hala, komunitatean ohikoa den jarduketa horri muga irmoa jartzea. Mam eta chuj etnietako emakume-sareek komunitatearen irudikapen eta jarduketetan arrakala bat irekitzea lortu dute, komunitateko kideak sexu-bortxaketa onartezina dela ulertzen has daitezten. Hala, komunitatean erreferente sinboliko berriak sortzen ari dira bizitzaren legitimitatearen eta emakumeen askatasunaren inguruan, baita lege berri bat ere: bortxaketa krimen bat da, eta emakume-talde bat dago bortxaketa gehiagorik egon ez dadin bermatzeko prest. Aurretik azaldutakoak indarkeria maskulinoari muga jartzeko balio izan du. Indarkeria horretatik bizirik irten den emakume batek honela planteatzen du:

Garrantzitsua da gure komunitateetan jaialdiak egitea; izan ere, boterea izaten jarraitzen dugula erakusteko balio dute. Gainera, jaialdien bidez, gure komunitatean sexu-bortxaketarik ez egoteko borrokatzen duen talde bat badagoela ere ulertzen du jendeak.

Mam eta chuj emakume-sareak, Actoras de Cambio taldearekin batera, emakumeen eta gizonen arteko boterea orekatzea lortzen ari dira, baita haien lurraldean indarrean dagoen sexu-kontratua eraldatzea ere. Horregatik, hala dio indarkeria pairatu duen mam emakume buruzagi batek: «Justizia emakume-taldea da. Gure indarrak babestu egiten gaitu». Hala, hainbat lorpen egin dituzte: pozik bizitzeko bizi-baldintzak sortzea, indarkeria uztea eta behar besteko botere kolektibo eta sinbolikoa sortzea matxinadaren aurkako indarkeria patriarkalari etxean nahiz komunitatean mugak jartzeko. Halaber, indigenen indar komunitarioa sendotzea lortu dute enpresa estraktibisten, estatuaren eta haren armadaren suminaldi predatzailearen aurrean. Gertakariak ez errepikatzen baldintzak sortzen ari dira.

ANGÉLICA NARANJO. CORPORACIÓN PARA LA VIDA MUJERES QUE CREAN

Gizarte-langilea, Hezkuntza eta Giza Garapeneko masterra, Genero Berdintasuneko Tokiko Politiketan eta Unibertsitateko Irakaskuntzan diplomaduna, besteak beste. Bere lana, esparru instituzionalean zein akademikoan, eta antolakunde sozialetatik, gizarte-lan komunitarioan oinarritu da batez ere, bereziki genero ikuspegia duten eskubide-prozesuetan, indarkerien biktimei eta indarkeria soziopolitikoak kaltetutako komunitateei laguntza psikosoziala emateko prozesuetan.

Corporación para la Vida Mujeres que Crean. 1990ean Medellin-en sortutako antolakunde feminista bat da, gizarte zibil antolatuaren parte da, eta parte hartzen du Emakumeen Gizarte Mugimenduko eta beste gizarte-mugimendu batzuetako hainbat adierazpenetan. Antolakundearen helburua da ekarpena egitea kultura patriarkalaren eraldaketari, eta jendarte demokratikoa eta inklusiboa eraikitzeari, zeinak emakumeen giza eskubideak defendatu, egikaritu eta babestuko direla bermatuko dituen, herritar oso diren neurrian; zeinak gatazkak izapidetzeko alternatiba bakezaleak bultzatuko dituen; zeinak garapen jasangarria eta bidezkoa sustatuko duen, emakumeentzako aukera ekitatiboekin.

Bereziki interesgarria da aztertzea gerrak emakumeen bizitza eta gorputzetan dituen ondorioak, hala, emakumeentzat zentzua duten esanahi berriak emateko egia, justizia eta erreparaziorako eskubideei, emakumeen memoria kolektiboa berreskuratzeko ekarpena eginez.

MEMORIA EGITEKO NAHIZ EMAKUMEEI AITORPEN EGITEKO EKINTZA SINBOLIKOAK: AHIZPATASUNA EHUNTZEN

Mujeres que Crean. Angélica Naranjo

Hasteko, aipatu beharra daukat nire ahotsaren bidez bat egiten dudala Corporación para la Vida Mujeres Que Creanen esperientzia eratzailan parte hartu duten ahots ulerberen sarearekin. Ohoratu egiten ditut erakundearen sortzaileak eta gaur egun sortzen jarraitzen duen lantaldea. Hauxe da esku-hartze honen lehen ekitaldi sinbolikoa, memoria eta aitorpenerako.

Alor sinbolikoak uzten duen arrastoari bisita eginez, memoria egiteko aukera balioesten dugu, zeharkatu gaituzten eta oraindik ere gure bidean dauden ideiak irudikatu eta eraldatzeko.

SARRERA

Ruta Pacífica mugimenduaren webguneko testu batekin hasi nahi dut, oso egokia baita eguneroko alor sinbolikoak zer irudikatzen duen azaltzeko:

«letren, kantuen eta ehunleen artean ehundu da, kultur aniztasunetik eta koloniar emakumeen jakintza ugarietatik; emakume bakoitzak bere hariarekin ehundu du, eta horretan, alor publikoa korapilatu da pribatuarekin, bihotza eta intuizioa arrazoiarekin, norbanakoa taldearekin, eta alderdi sakratua ordaindutakoarekin».

Corporación para la Vida Mujeres Que Crean 30 urtetik gora eman ditu ehun sinbolikoen, estetikoaren, artistikoen eta politikoen artean jarduten. Alor sinbolikoa ulertzeko moduari zentzu berria emateko lehen saiakera izenaren beraren aldaketarekin egin zen: «Emakume Langilearen Herri Institutua» izatetik bizitzaren alde eta kulturaren nahiz emakumeen eraldaketaren alde apustu egiten duen «korporazio» izatera igaro zen. Hala, alor sinbolikoa ezinbesteko bilakatu zen bitartekaritzan, eredu sozial eta politiko, neoliberal eta kapitalista, baztertzaila eta patriarkala zalantzan jartzeko. Izan ere, eredu horrek emakumeek beren gorputzarekin duten harremana nahiz emakumeen sexualitatea eta harremanak kaltetzen ditu, oraindik ere gatazkan dagoen herrialde baten erdian. Eredu horrek, bada, bizitza kentzen eta eszeptizismoa ereiten du, baina guk aurre egiten diogu poztasunetik, konfiantzatik, kolektiboki pentsatuz eta sentituz, argi-ilunetan barrena.

Corporación Mujeres que Creanen¹⁷ heziketa-estrategiak¹⁸ alor sinbolikoa hartzen du kontuan. Arrazoi hori dela-eta, den-denak du garrantzia: giroak, espazioaren antolae-

17 Izen hori 1992tik aurrera sartu zen instituzioetan; urte horretan, izen berri bat bilatzearen garrantziari buruz hausnartzen eta eztabaidatzen hasi zen, izenak emakume guztiak –eta ez langileak soilik– barne hartu behar zituelakoan.

18 Bost Urteko Plan Estrategikoa 2011-2015

rak, zirkuluan kokatzeak, bideratzaileen jarrerek, tratu onak, elikagaiek, erritualtasunak. Hartara, hautsi egiten dugu sumisioaren, nagusitasun maskulinoaren, gogortasunaren eta hierarkiaren ordena sinboliko patriarkala. Asmo horretarako, hizkuntza, balioak eta beste elementu batzuk hartzen dira kontuan, bertaratzen direnak eroso sentitzeko eta gizarte-harremanetan jardunbide berriak sustatzeko.

Victoria Sendónen hitzei jarraituz, ordena sinbolikoa honela sortzen dela ulertzen dugu: «ordena sinbolikoa sortzeko, beharrezkoa da bizitzeko, hitz egiteko, maitatzeko, harremanak izateko, lan egiteko, boterea erabiltzeko edo sortzeko moduak esanahi bat hartzea; hau da, beharrezkoa da gainerakotik nolabait nabarmentzea eta, beraz, bestelako esanahi bat emateko gai izan behar dugu. Hala ere, zaila izaten da esanahi hori ematea. Ikusezina dena ikusgarri bilakatzea bezain zaila da, eta horretarako, beraz, gure aldetik, politika kontzientea egin behar dugu».

KORPORAZIOAREN JOAN-ETORRIAN EGITEN DIREN HIRU EKINTZA GARRANTZITSUREN BERRI EMANGO DUT: LEHENA, HITZ ETIKOTIK; BIGARRENA, EKINTZA POLITIKO ETA KOLEKTIBOTIK; ETA HIRUGARRENA, SENDATZE-EKINTZATIK

Aitorpenerako edo elkarri aitorpen egiteko lehen ekintza sinbolikoa hitz poetikotik egiten dugu: «gurearteko» guneetan jorratzen den hitz baliodunetik. Hala, hizkuntzaren, isiltasunaren eta entzuteko gaitasunaren bidez, mundu sinboliko androzentrikoak emakumeei oinordetzan ematen dizkigun desadostasunak uxatzen ditugu, arao eginez. Iritzi desberdinak ikuspegi- eta ekintza-aniztasunaren barruan ulertzen ditugu, tentsioei, atsedinari eta zirrarei denbora ematen diegun bitartean, feminismoa modu kolektiboan eraikitzeko, desakordioak eta adostasunak barne hartuz.

Bigarren ekintza, memoriarako eta ekintza politiko kolektiborako ekintza da. Marta Cecilia Vélez Saldarriaga irakasleak hau aipatu zuen, emakumeentzat zentzua duen egiaren auzitegi sinbolikoan, Vamos Mujer eta Ruta Pacifica erakundeekin batera 2007ko azaroan egindako «Deletrear la Piel» kanpaina, emakumeentzat zentzua duten egiaren, memoriaren, justiziaren eta erreparazioaren aldekoan: «Maitasuneko egiaren eta eraginkortasun sinboliko nahiz errearen balioa ematen zaie amen munduak edo aginte ginekokratikoak agintzen duen printzipioa soilik kontuan hartzen duten asanbladari eta hausnarketa zein ondorioei. Bizitza babestea da printzipio hori, inolako desberdintasunik gabe, gizaki guztiok baikara bizitzaren edo ama handiaren seme-alaba, eta, beraz, guztiok gara anai-arreba».

Eta «bizirik irten diren emakumeen asanblada honetatik eta herrialde honetatik –bizitza bat erailtzen den, hobi bat ezkututzen den eta emakume nahiz neska baten azken hantsa lurrez estaltzen den bakoitzean doluan dagoen eta itxaropen eta ametsak zapuzten zaizkion herrialde honetatik–, zaindu gaitzatela erregutzen diegu lurraren,

uraren, airearen eta suaren indarrei eta bizitza babesten duten jainkosa guztiei, ez ditzaugun patriarkatuaren balioak onartu eta errepikatu. Arren eskatzen diegu bizitzaren argiarekin erauz ditzatela patriarkatuaren logika eta patriarkatuak gerrarekiko duen maitasuna gure gorputzetatik, arimetatik eta gogamenetik».

Hirugarren ekintza, sendaketaren bidezko erritual sinbolikoa da, beste terapeutika eta narratiba batzuekin. Erritual sinboliko hori, bada, «hitzaren, harien, ehunen, belarren, kantuaren, dantzaren, lohiaren eta sormenaren bidezko topaketa bat da, emakumearen aurkako indarkeria ugariek eragiten dizkiguten amorruari, minari eta beldurrei arao egiteko». Gure subjektibotasunean gune bat aktibatzen dugu guk nahi ditugun aldaketa pertsonal, sozial eta kolektiboak erdiesteko. Sentitu eta geure buruaz hausnartu egiten dugu, *gure biografia, errealitatearen ezagutza kritikoa eta errealitate hori eraldatzeko konpromisoak kontuan hartuz. Sentitze eta hausnartze hori gutunetan, ehunetan, oihalkiz eratutako ohazalen lanketan eta babeserako, salaketarako nahiz gizarte-mobilizaziorako elementu askotan gertatzen da.*

Hori guztia apurka-apurka garatzeko eta geure burua bizitzeko egiten dugu, elkarrekin erlazionatuz, modu horretan erdietsiko baititugu bizitza zaintzeko eskemak eta logikak. Hartara, poztasunaren eta itxaropenaren indarrarekin egingo diegu aurre gure gorputz kolektiboan lekurik izango ez duten heriotzaren, suntsipenaren eta indarkeriaren logikei.

**Biziraun duten emakumeen
kolektiboen lana.
Esperientziak eta eskariak**

BIZITU ELKARTEA - INDARKERIA MATXISTEN AURKAKO EMAKUMEEEN ELKARTEA

Indarkeria matxista ezabatzeko emakume-elkarte bat gara.

Edozein motatako indarkeria matxista identifikatu eta ezabatzeko, bi ildo paralelotan lan egiten dugu. Alde batetik, indarkeria matxistaren biktima eta bizirik atera diren emakumeei babesa eta elkarlana eskaintzen diegu, indibidualki eta sozialki ahalduntzeko prozesuan. Beste alde batetik, eragin politikorako eta salaketarako hainbat jarduera egiten ditugu, emakume horiek edozein indarkeria-egoera gainditzeko lehen urratsa eman aurretik gainditu behar duten zaugarritasun-egoera salatzeaz gain, egoera horretatik irtetea erabakitzen dutenean topatzen duten babesgabetasuna eta baliabiderik eza salatzeke ere.

LAN KOLEKTIBOA: BIZIPENAK, ESPERIENTZIAK ETA ESKARIAK

BIZITU ELKARTEA

Istanbuleko Hitzarmena 2011n sinatu zen, eta 2014an berretsi zen Espainian. Hitzarmenaren 3. artikulua arabera, honela ulertu behar da emakumeen aurkako indarkeria: giza eskubideen urraketa eta emakumeen aurkako bereizkeria-modu bat da; generoan oinarritutako indarkeria-ekintza guztiak joko dira emakumeen aurkako indarkeriatzat, hau da, emakumeentzat kalte edo sufrimendu fisiko, sexual, psikologiko edo ekonomikoak dakartzatenak edo ekar ditzaketenak,; ekintza horiek egiteko mehatxuak, hertsapena edo askatasunaz arbitrarioki gabetzea ere (bizitza publikoan zein pribatuan) terminoaren barnean izango dira.

BIZIPENAK

María Antonia Aretio Romero Gizarte Langintzan diplomaduna eta Soziologian lizentziaduna da, eta Nafarroako Unibertsitate Publikoan (**NUP**) egindako ikerketa batean, datu interesgarri hauek ematen dizkigu:

- Zalantzan jartzen du genero-indarkeriaren aurka borrokatzeko **ohiko ikuspegia**, ikuspegi horrek «**salaketan** baino ez baitu jartzen arreta», eta **taldeko terapia** «tresna eraginkorrenetakoa» dela nabarmentzen du, emakumeei bikote heterosexualetako genero-indarkeria gainditzeko laguntzeko. Hala ere, jardunbide profesionallean oso gutxi erabiltzen dela aipatzen du.
- Halaber, genero-indarkeriatik bizirik irten diren emakumeek sortzen eta kudeatzen dituzten autolaguntza-taldeen eskaria nabarmentzen du. Hala ere, oso talde gutxi daude eta administrazio publikoak ere oso gutxi sustatzen ditu, nahiz eta frogatuta egon oso eraginkorrak direla indarkeriaren trauma gainditzeko laguntzeko.

«Muturreko aldaketak gertatu behar dira emakumeei laguntzen dieten gizarte-, osasun-, lege- eta polizia-politiketan».

Bizirik irten diren emakume askori arreta eman eta entzun ondoren, argi ikusi dugu kasu gehienetan emakumeak oso bakarrik dagoela eta inork ulertzen ez diola sentitzen duela indarkeria-harreman batetik irteteko erabakiak hartzeko prozesuan. Salaketa bat jartzeko presioa handia izaten da, eta batzuetan ez dira balioesten erabaki horren ondorioak; hortaz, kasu batzuetan, emakumeak atzera egin, eta salaketa kentzen du. Batzuetan, gainera, erasotzailearekin batera bizitzen hasten da berriz ere, eta horrek arrisku larria dakarkio emakumeari; emakumeak ez du halako bidesaririk ordaindu behar.

ORAIN da unea genero-indarkeriaren biktima diren emakumeak erabakiak hartzeko gai ez balira bezala eta zer egin nahi duten jakingo ez balute bezala tratatzeari uzteko.

Emakume horiek indarkeria psikologikoa edo fisikoa sufritzen ari direla edo sufritu dutela ulertu behar dugu; batzuetan, gainera, urte askoan zehar. Horrenbestez, izututa daude, autoestimua galdu dute, kontrolaren eta xantaia emozionalaren mende egon dira, eta ez dakite oso ongi nondik hasi infernu horretatik irteteko.

Horregatik, garrantzitsua da, egoera antzeman bezain laster, egoera berdinean egon den emakume batek lagun egitea; izan ere, ezin hobeto ulertuko dio, lasaitasuna emango dio eta bidean zehar gidatuko du emakumeak erreakzionatzeko gaitasun osoa berreskuratzen duen arte. Hau da, biktima sentitzetik bizirik atera den pertsona bat dela sentitzera igaro behar du, bere bizitzaren agintea berriro ere hartzeko.

Prozesu gehienetan, denbora behar izaten da horretarako, baina instituzioen arreta-zerbitzuek ez dute denborarik. Zerbitzuak oso mugatuak dira, eta emakume ugari bidean geratzen dira, psikologoarekin ongi moldatu ez direlako, ofiziozko abokatuaren hitzordura joan ez direlako, edo beste hamaika arrazoi tartean. Baina, ikaragarriena zera da: inork ez du galdetzen zergatik desagertu den emakumea kontsultatik edo zergatik eten duen emakumeak salaketa-prozesua. Oso argi dago zerbaitek ez duela ongi funtzionatzen.

Consuela Barea (2004) psikologoaren azterlan baten arabera, genero-indarkeriaren biktimen % 80k bere buruaz beste egitea pentsatu du bere egoerari amaiera emateko, irteerarik ikusten ez duelako.

Itxialdiko hilabeteetan zehar, denok egon gara arduratuta datu kezkarrien ondorioz, erasotzailearekin batera 24 orduz itxita zeuden hainbeste emakumerengana heldu ezin genuela ikusarazi digute-eta. Agerikoa da salaketen kopuruak behera egin duela, baina ez da hala gertatu erasoen kopuruarekin.

Emakume-sareak sortu behar ditugu, gertukoak eta seguruak; hau da, emakumeek horietara edozein unetan jo dezaketela sentitu behar dute, jakin badakitelako entzun egingo dietela (epaitu gabe), baita laguntza eman ere.

Bizirik irten diren emakumeen ahotsa entzun behar dugu, beste indarkeria mota batzuekin egiten dugun moduan.

ESPERIENTZIAK

(Bizirik atera den emakume baten ekarpena)

Lagun eta emakume askoren kasuan bezala, nire senar ohiak tratu txar psikologikoak eman zizkidan 20 urte baino gehiagoan zehar. Indarkeria matxistaren biktima naiz,

baina gaur egun ahaldunduta eta indartuta nago jada. Bizitu emakume-elkarteko kide naiz ni; guk iraganean bizitakoak gaur egun bizi dituzten emakumeei laguntza ematen diegu beren prozesuan, eta arimak pare-pare jarrita entzuten diegu. Ispilu moduko bat gara haientzat; gugan islatuta ikusten dute beren burua, eta norbaitek ulertzen eta babesten dituela sentitzen dute, konfidentzialtasunezko espazio seguru batean, inork epaitu gabe.

Tratu txarren egoera horretatik irteteko indarra aurkitzen dute gugan; izan ere, horretarako gai izan garela ikustean, beraiek ere egoera hautsi dezaketela ulertzen dute, eta bizi berri bat has dezaketela. Batzuetan, bizitzen jarraitzeko gai nola izan nintzen galdetzen didate, eta zera erantzuten diet: nik ere, hain garrantzitsuak diren profesionalak ez ezik, laguntza eta indarra eman zidaten beste emakume batzuk aurkitu nituela une hartan. Izan ere, inork ez dizu ulertu eta entzungo genero-indarkeriaren tratu txarrak bere gorputzean eta bihotzean jasan dituen emakume batek bezain ongi. Horregatik da hain garrantzitsua emakumeak elkartzea, elkarri babestea eta erakundeak sortzea. Hartara, aliantza sendoak eratuko ditugu, eta katebegiz katebegi kate indartsu bat sortuko dugu, hiltzen gaituen matxismoari batera aurre egiteko. Garrantzitsua da sare feminista hori ehuntzea emakume guztion artean aldaketa sozial hori aldarrikatu eta erdiesteko, aldaketa hori oso beharrezkoa eta funtsezkoa baita garai hauetan.

Bizirik irten diren emakumeen hiru topaketa egin dira dagoeneko Estatuko hainbat lekutan, eta oraindik ere ari gara aldarrikatzen indarkeria matxistaren emakume biktimei eta horien seme-alabei ematen zaien arretaren inguruko alderdi guzti-guztietan hartu behar gaituztela kontuan.

Gure erakundea Indarkeria Matxista pairatu duten Emakume Erresilienteen Estatu Kontseiluko kide da. Kontseilua bizirik irten diren emakumeen hainbat erakundek eratzen dugu, eta horren bidez, sareak ehuntzen ditugu, argi frogatu baitugu «elkarrekin indartsuagoak garela». Eta gure esperientzia eta sufrimenduek baliagarriak izan behar dute beste emakume batzuek ez diezaieten bakarrik aurre egin.

ESKARIAK

Genero-indarkeriatik bizirik irten garen emakumeak garen aldetik, ahotsa eta argia eman nahi diegu gure esperientzia eta bizipenei, ahalik eta emakume gehienengana heltzeko. Modu horretan, bikotekideen tratu txarrak intimitatean jasaten dituzten emakumeek min eta drama gehiagorik jasan ez dezatela nahi dugu eta, batez ere, ez dadila erailketa gehiagorik egon.

Gure esperientzietatik ikasi dugu ez dela erraza egoeratik irteteko bideari ekitea: gizartea, oro har, ez dago prest gu ulertzeko eta, hortaz, une latz horietan behar den bultzada eta laguntza emateko.

Aitortu egiten dugu bidaia zail honetan profesionalek betetzen duten funtzioa (babe-
sa, defentsa, arreta psikologikoa eta emakumeak ahalduntzeko laguntza funtsezkoak
dira prozesuan zehar), eta dagokien lekua ematen diegu. Hala ere, prestakuntza han-
diagoa eskatzen dugu, zeren genero-indarkeriaren biktimek profesional espezializa-
tuen eta batez ere sentsibilizatuen arreta behar dute, instituzio guztietan: estatuko se-
gurtasun-indarretan, epaitegietan, ofiziozko txandetan, etab. Era berean, profesional
horiez gain, bizirik irten diren emakumeen erakundeak behar direla ulertzen dugu;
izan ere, pertsona gisa, bizipen horiek bizi eta gainditu ditugu dagoeneko, eta lagun-
tzarekin egoeratik atera daitekeela erakusten dugu. Hala, laguntza eman diezaiekegu
guk bizitako egoeren antzekoetan dauden emakumeei; horretarako, ezinbestekoa da
gure garrantzia azpimarratzea eta prestakuntza egokia ematea, funtzio hori ahalik eta
eraginkortasun handienaz gara dezagun. Guk ASKO lagundu NAHI DUGU eta lagundu
DEZAKEGU, baina tresna egokiekin.

Instituzioen aldetik babes gehiago eskatzen dugu; jakin badakigu mundu mailako
osasun-krisi sanitario eta ekonomiko baten erdian gaudela, baina horrek ez du esan
nahi atzerapausoak eman ditzakegunik. Oraindik ere asko dugu egiteko, eta arren
eskatzen dugu genero-indarkeriaren arazoa bigarren planoan ez uzteko; izan ere, gi-
zarte gisa, ezin dugu min gehiagorik eta batez ere erailketa gehiagorik onartu. Geure
burua BIZIRIK, ASKE ETA ZORIONTSU nahi dugu.

Bide luzea dugu aurretik; funtsezkoa da hezkuntzaren arloan orain arte egin den lana
berrikustea eta indartzea, bai eskoletan, bai familien barruan. Berdintasunean hez-
teaz gain, beharrezkoa da gazteen artean tratu txarren balizko egoerak antzematea
eta ahalik eta azkarren zuzentzea. Adinekoen zentroetan ere ezagutarazi behar dira
halako arazoak. Emakume batzuek bizi osoan zehar jasan dituzte tratu txarrak hala
izan dela jakin gabe; ez ditzagun ahaztu adineko emakumeak. Baliteke ondorio oso
larriak eragin izana, adin horretan konpondu ezinekoak

Ongietorriak izango dira udaletatik, erakundeetatik, emakumeen etxeetatik edo edo-
zein organismo publiko zein pribatutik bultzatzen diren tailer, hitzaldi eta aurkezpen
guztiak. Gaia zenbat eta gehiago jorratu, ikusarazi eta landu, orduan eta hobeto izan-
go da eta orduan eta hurbilago egongo da genero-indarkeriaren amaiera, hori baita
helburua.

Horrez gain, telebistak gai honetan betetzen duen funtzioa ere nabarmendu nahiko
nuke, baita gaia, iritzi publikoari begira, nola jorratzen duen ere. Aipamen berezia
egiten diot telebista-kate zehatz bati, mesede eskasa egiten ari baitzaio batez ere gaz-
teei zuzentzen zaizkien *reality* eta saioen bidez. Izan ere, saio horiek oso urrun daude
guk bultzatu nahi dugun gizarte berdinzalearen eredutik. JAUNOK, denak ez du balio
ikusleak eta dirua irabazteko. Hezkuntzaz eta jokoan dauden bizitzez ari gara. Pro-
grama hauek ORAINTXE desagertu behar dute. Gure aldetik, telebista-eredu horrekin
amaituko duen edozein kanpaina bultzatzen eta babesten dugu.

Enpresa publikoen nahiz pribatuen ereduari, beharrezkoa da generoaren biktimen eskubideak berrikusi eta indartzea. Halaber, enpresariaren edozein ekintza zigortu behar da lanpostua mantentzearen edo soldata kobratzearen aurkakoa denean eta emakume langilearen suspertze-prozesuari kalte egiten dionean. Babestu egiten dugu laneratzearen aldeko edozein ekintza, eta negoziok edo karrera-planak abiatzeko laguntzak; izan ere, prestakuntza eta lana funtsezkoak dira prozesu honetatik irteteko.

Bestalde, erasoen edo erailketen legeak eta zigorrak ere berrikusi eta gogortu behar dira; AMORRUA eragiten digu pertsona bat erail eta gorpua non dagoen denbora batez edo betirako ez esateak hiltzaileari onurak ekartzen dizkiola jakiteak. Umiliagarria da bai familiarentzat, bai gizarte osoarentzat. Haurrak ere ezin ditugu ahaztu, erasotzaile bat ezin da INOIZ –berriz diot: INOIZ– aita egokia izan. Baieztapen horrek arau izan behar du haurren zaintzak ematean. Mesedez, gogora dezagun zalantzak, estigmak eta fokua ez direla sekula gehiago «biktimetara» bideratu behar, «erasotzaileetara» baizik. Horregatik galdetzen dugu bizkartzaina norik eraman behar duen; gai garrantzitsu horren inguruan hausnartu beharko genuke. Erasotzailea gehiago kontrolatu behar da, emakumearen bizitzan ahalik eta gutxien eragin dezan. Zentzu horretan, legea aldatu beharra dago. Ez da bidezkoa emakumeak bere ohiturak eta bizimodua aldatu beharra, segurtasun-neurriak edo urruntze-aginduak betetzen ez direlako.

Aurkezpena, bada, bi esaldirekin amaitu nahiko nuke:

EZ EZETZ DA!! ELKARREKIN GEHIAGO eta INDARTSUAGOAK GARA.

GOIZARGI EMAKUMEAK ELKARTEA

Goizargi Emakumeak irabazi-asmorik gabeko elkarte da, genero indarkeriaren bik-timen eta bizirik atera diren emakumeena, eta gure enpatia beharretik sortzen dena; entzunak izateko, epaituak izan gabe ulertuak izateko... Horretarako, elkartu egin behar ginen, eta Goizargiren bidez lortu egin genuen.

Indarkeria matxista jasaten duen edo jasan duen edozein emakume hartzeko dugun tresna da, egunsenti berri asko askatasunez bizitzeko itzaropena transmititu ahal izateko.

“BIZITZAK” PARTEKATUKO DITUGUN EMAKUMEAK

GOIZARGI EMAKUMEAK ELKARTEA

Gaurkoan hainbat emakume elkartu gara «bizitzak» partekatzeko: gure bizitzak eta gure kideenak, erakunde batekin lotura izan ala ez.

Egunero-egunero, askotariko emakumeek, indarkeria matxista pairatu eta horretatik bizirik atera diren emakumeek,

memoria sortzen dute, eta memoria horri esker, biziraupen-urteetan zehar sortu den memoria horri esker,

GAUR, ahotsa dugun emakumeek ozen hitz egiteko beharra sentitzen dugu. Aurrera egiteko betebeharrak morala dugu, eta horretarako, beste emakume batzuen memoria dugu sostengu; drama hau gure aurretik bizi izan duten emakumeen memoriak bul-tzatu egiten gaitu aurrera jarraitzeko.

Emakumeek –emakume ezezagunak gehienak– hamarkadak daramatzate «ikusgariak» izateko borrokan, gizarteak barrura begiratu eta lotsa senti dezan, ez duelako hartu erantzunkidetasunik indarkeria jasaten duten emakumeak oraindik ere estigmatizatzen jarraitzen duen arazo honen aurrean. Emakume askok ezin izango dute ikusi beraiek ekin zutenari nola hasi zaion orain entzuten.

Guk memoria hori sortzen jarraitzen dugu, egunez egun, emakume gehiagori ozen hitz egiten laguntzeko; izan ere, aurretik urte askotako borroka dugula iragartzen dugu, eta, pertsona batzuek sorgintzat gaituenez, bada, iragarpen hori egiten dugu.

Indarkeria matxistaren biktimen erakundeetako kide garen emakumeek, kasu askotan, ez dugu oratoriarako trebetasunik edo hiztegia itxurosoa erabiltzeko gaitasunik, instituzioek edo hainbat alorretako profesionalak egiten duten bezala. Batzuek ez dugu ezta «ikasketarik» ere; beste batzuek, ordea, bai. Baina garrantzitsua al da hori gizarteak gure hitzak kontuan har ditzan? Nire uste apalean, pertsona batek bere azalean sufritutako egia kontatzen dituenean, hain da handia transmititzeko gaitasuna, ezen berdin baitu zein den haren «kultur maila», «estatus soziala», «hizkera», «adina», «nazionalitatea», «usaina», «kolorea» edota «ama den ala ez». Entzulearen ariman duen eragina hori baino handiagoa da.

Goizargi Emakumeak elkartearen helburua da indarkeria pairatu duten edo pairatzen ari diren emakumeei laguntza ematea suspertze-bide gogor, mingarri eta astunean zehar. Bide horretan, unean uneko behar bakoitzaren arabera profesional egokiarengana bideratzen ditugu, baina, batez ere, enpatia adierazten diegu, batzuetan hitz askorik gabe, emakume bakoitzak bizi izan duen indarkeria-zikloa epaitu gabe eta baikortasun handienaz. Baldintzarik gabeko babes ematen dugu, eta babes hori

maitasunetik soilik eman daiteke; izan ere, familiarik eta gizartetik isolatuta bizi gara batzuetan, eta, beraz, FAMILIA bihurtzen gara.

Genero-indarkeria sufritzen dugun edo sufritu izan dugun emakumeek, «erruaren», «autoestimua baxuaren», «lotsaren» eta beste estigma askoren aurka borrokatu behar dugu, gizarte patriarkal honetan txiki-txikitatik egon baikara estigma horien eraginpean.

Indarkeria erabat normalizatzen dugunez, erasotzailearen tratu txarrak justifikatu ere egiten ditugu, besteen nahiz gure aurrean. Egoera jasan, eta gizonari zoriontsu izaten lagundu behar diogu; hura, ordea, egunez egun da zoritxarrekoagoa, eta beti dugu guk errua; izan ere, inoiz ezin du eguna lasai igaro, beti sartzen dugu hanka zer-baitetan eta ezinezkoa da horrela gure ondoan zoriontsu bizitzea. Gainera, ni zoriontsu izateko egiten du lan; dena egiten du niregatik. Eskerrak harekin nagoen, zeren, nire soldatarekin eta hain baldarra naizenez, ezingo nuke bakarrik bizi.

Itzal bihurtzen gara, beraiek nahi duten moduan janzten gara, beraiek nahi duten ilea dugu, eta, behar ditugun «gauza» guztiak ordaintzen dizkiguten arren, bizitza zapuzten diegu eta tratu txarrak ematen dizkiegu. Bai! Izan ere, erasotzaileen bertsioak entzunez gero, gizon guztiak jasotzen dituzte tratu txarrak eta guztiak daude babesgabe gizartearen, instituzioen eta legeen aurrean.

Nola borrokatu behar dugu horretatik irteteko?

Lehenik, indarkeria sufritzen dugula ikusi behar dugu. Emakume askok zortea izaten dugu, eta egun batetik bestera jabetzen gara horretaz. Gertaera baten ondorioz izan ohi da: edalontziak gainezka egiten du, eta benda izugarri handi bat erortzen zaigu begietatik. Orduan, gizon horrekin bizitzen zer egiten ari garen galdetzen diogu geure buruari, gizon hori ez baita «maitemindu» gintuen hura.

Egoeratik irteteko beharrezkoa da besteek ematen dizkiguten esku guztiei heltzea: familiak, lagunek, poliziak, gizarte-eragileek, psikologoek, instituzio batzuek... Egoeratik irteteko, terapia asko behar da, baita babes emozional asko ere, ahalduntzeko eta tunelaren amaieran argia ikusteko. Ez badigute esku horietako bat bera ere luzatzen, oso zaila da egoeratik ateratzea.

Nire kasuan, psikologo batengana bidali ninduten udaltzaingotik, eta egin nion lehen galdera hau izan zen: ba al dago terapiarik bera aldatu ahal izateko? Eta zergatik galdetu nuen hori? Zeren banuen itxaropena. Eta are arriskutsuagoa: zeren erantzukizun moralak sentitzen nuen, eta erantzukizun hori da zamarik astunena, gizona aldatzeko eta zoriontsu izateko borrokatu beharra. Zeren bera zoriontsu bada, ni ere hala izango naiz, ezta? Baina horrek ezereztu eta suntsitu egiten gaitu. Ni ez nintzen gai irribarre egiteko; irribarre egiteari utzi nion, abesteari utzi nion; ez nuen gogoratzen zer nuen

gogoko; ez nekien zer arropa gustatzen zitzaidan; ez nekien ilea zer kolorez tindatu. Lausotu egin nintzen; desagertu egin nintzen; eta ezin dugu geure burua egun batetik bestera berreraiki. Pertsona batzuek, kalean nahi instituzioetan, zera esaten digute:

«Amatxo maitea! Gezurra dirudi gaur egun halakoak gertatzea, hainbeste laguntza ematen dizuetela jakinda. Neska, deitu 016 zenbakira!». Hau da, erantzukizuna geurea da; ez da ez erasotzailearena. Geuk atera behar dugu etxetik, zeren ezin dugu etxeko sarraila aldatu, adibidez etxea biona denean. Edo geuk eraman behar dugu bizkartzaina babestuta egoteko; beraz, ogia ahazten bazaigu, ezin dugu etxetik atera bizkartzainari lehenago deitu gabe. Urruntze-agindu bat dagoenean, x metrokoa, mugikorra eraman behar dugu eskuan, erasotzailea une oro agertu baitaiteke eta agindua urratu; horrela, gutxienez argazki bat egin diezaiokegu, patxada osoz dabilela erakusteko. Eta hori bide penala erabili bada, noski!

Tira, eta tratu txarrak fisikoak ez badira, hobe da bide zibiletik joatea, zeren, noski, oso zaila da frogatzea, eta, beraz, ez zara biktima izango ez legearen ez estatistiken aurrean. Besterik gabe, dibortzio txar bat izan dela esango digute.

Duela hilabete batzuk, telefonoz ari nintzen nire hurrekin; aitarekin utzi berri nituen. Orduan, aita hurrei oihuka entzun nuen, nirekin egiten zuen moduan. Jaka bat falta zitzaielako ari zitzaien oihuka, eta nik, izututa, Ertzaintzara deitu nuen liskarra larriagotu zen ikustera joan zitezten. Ertzaintza heldu zenerako, aita lanean zegoen eta haurrak bakarrik zeuden. Ertzainei nik bizitako pare bat gauza esan nitzkien, ahalik eta azkarren joan zitezten; liskarrak nik bizitakoa gogorarazi zidala azaldu nien, eta izutu egin nintzela. Haurrak ez dira hain txikiak, baina oraindik ez dira nerabeak; liskar arrunt bat izan zela esan zuten, eta ongi zeudela. Zer gertatu zen errepikatu zidatenean, ertzainak, oso serio, aitaren inguruan, mesedez, gaizki esaka ez aritzeko esan zidan, eta aitari ere gauza bera egiteko esan behar niola, eta haurrak helduen liskarretatik kanpo mantendu behar nituela. Horren aurrean, ezin izan nuen erantzun, zeren egoera hartatik ihes egin eta lau urtera, dardarka jarraitzen nuen hura oihukatzen entzun ondoren. Beraz, burua makurtu, eta joan egin nintzen. Ertzainek ez zidaten ezer gehiago galdetu.

Ikusi zutenaren arabera epaitu zuten egoera, eta beraiek ez zuten ezer arrarorik ikusi. Normala zen dena.

Gizarteak zenbait indarkeria normaltzen jarraitzen du. Gaur egun, hiltzea ez dago onartuta gizartean; kolpe bat gero eta gutxiago onartzen da, baina tira, nor ez da bere onetik atera noizbait?

Indarkeria isila, indarkeria pasiboa... Zer da hori? Izan ere, etxe guztietan eztabaidatzen da noizbait. Pertsona batzuek sinetsi egiten dizute, eta beste batzuek ez. Gure ustez, justiziak bilakaera sozialaren eskutik egin behar du aurrera; hala ez bada, bi-

dezkoa izateari uzten dio, eta premiazko aldaketak beharko ditu. Historikoki ikusi dugunez, mobilizazio sozialek sustatu dituzte lege gehienek aldaketak.

Instituzioek babesa ematen digute. Zergatik? Modan gaudelako? Ez, ez da modan gaudelako. Aitzitik, genero-indarkeria gizartearen arazo bat delako laguntzen digute. Arazo hori gero eta agerikoagoa da indarkeria matxistaren biktimen eta indarkeria horretatik bizirik irten diren emakumeen memoriari esker, gizartearen olatua mugitzen hastea lortu baitu.

Gizarteak erronka bat du aurretik: dagoeneko onartzen ez den indarkeria fisikoa deuseztatzea eta indarkeria pasiboaren ukapenean eta ikusgarritasunean lan egitea. Izan ere, legeak ez du oraindik azken hori indarkeriatzat jotzen, eta, modu horretan, erasotzaileen esku uzten ditu justiziak herritarrei ematen dizkien tresna guztiak auzia hilabete gehiegi atzeratzeko. Hartara, epaitegiak kolapsatu egiten dira, eta gero eta denbora gehiago behar izaten dute biktimari eragiten dioten gaiei irteera emateko. Adin txikiko pertsonak edota mendekotasuna dutenak baldin badaude, beraiek ere geratzen dira babesgabe, baliabide infinituak erabiltzearen erruz. Modu horretan, biktimak indarkeria mota berri bat jasan behar du.

Horregatik guztiagatik eta beste gai askorengatik, gero eta emakume gehiagok hitz egiten dugu ozen. Ozen hitz egin ezin duten emakumeengatik, etorriko direnengatik eta gurengatik egiten dugu.

Gizarteak errespetu falta gehiagorik ez onartzeko eskatzen dugu, eta lotsa eraso egiten duenak izateko. Gizarte gisa, erantzun bat eman eta erantzunkide garelako ulertu behar dugu; izan ere, edozein emakume egon daiteke egoera horretan egun batetik bestera.

Baliabideak jarri behar dira berdintasunean aurrera egiteko, adin txikikoekin nahiz nagusiekin, eta arlo guztietan:

hezkuntzan, osasungintzan, lanean, arlo judizialean...

Pentsamendu kritikoa sortu behar da hausnarketaren eta enpatia bidez: oso tresna bidezkoa da hori berdintasunean aurrera egiteko. Kontua ez da inor konbentzitzea edo egun batetik bestera feminista bilakatzea; aitzitik, pentsamendu kritiko erreal eta askea zabaltzeko gaitasuna sustatzea da kontua.

GIZARTE GISA, EGOERA ALDATZEA DAGOKIGU, TANTAZ TANTA, KEINUZ KEINU. LAGUNDU IEZAGUZUE, LAGUNDU ELKARRI!

GUERRERAS DEBAGOIENAKO EMAKUME ELKARTEA

Indarkeria matxistatik bizirik atera garen emakumeen elkarte gara, Alto Deba eskualdekoak. Gure elkartearen helburuak honakoak dira:

- Hala nahi duten emakumeei laguntzea eta alboan egotea, askapen- eta ahalduntze-prozesu legal, psikologiko eta emozionalean.
- Indarkeria matxistari buruz ez dakiguna ikusaraztea, eta indarkeria horri aurre egiteko prozesuan esku hartzen duten eragile publiko eta pribatu guztiekin lan egitea.

BATEK HITZ EGITEN DUENEAN, BADI RUDI GURE ISTORIOAZ ARI DELA

GUERRERAS DEBAGOIENAKO EMAKUME ELKARTEA

Eskerrik asko Mugarik Gabe antolakundeari. Poza ematen digu gai garrantzitsu honen inguruan hitz egiteak, eta, era berean, ardua handia da, garrantzi handia baitu emakumeen bizitzan. Gune hauek ezinbestekoak dira emakumeentzat, baina, zoritxarrez, ez dira hain ohikoak. Eskerrik asko erakundeei ahotsa emateagatik.

Eskerrik asko Memoria Eraikiz ekimenarengatik; izan ere, askotan, entzuten dugun kontakizunak ez du gure ahotsa islatzen; beraz, oso garrantzitsua da kontakizun hau sortzea.

«Guerreras» da gure izena; indarrez eta gogoz beterik gatoz. Datorren hilabetean (*2020ko azaroan*) urte bat beteko dugu. Gogo handia dugu lanean jarraitzeko eta urteak betetzen jarraitzeko.

Gure bizitzako suspertze-prozesu pertsonal eta luzeetatik dator hori. Prozesu horietan, terapia-talde batera bideratzen gaituzte, gure bizipenak partekatzeko. Emakume bakoitzak bere bizitza duen arren, antzeko gauzak bizi, antzeko gauzak pentsatu eta berdin erantzun dugula ohartzen gara. Batera ematen ditugun ordu horietan, harrigarria da beste emakume baten hitzetan zure bizipenak entzutea. Guri gertatutako bizipenak, gure hitzak eta gure sentimenduak oso antzekoak dira. Harrigarria da: emakume desberdinak gara, baina antzeko gauzak bizi izan ditugu. Horrek ezin du kasualitatea izan.

Gure kideen kontakizun bakoitza gure ispilu bilakatzen da. Hasiara batean, harrigarria izaten da; «ados, ez nago erotuta», pentsatzen dugu. Geure burua islatuta ikusten dugu alderdi horretan, baita egoeratik irteteko prozesuan, epaitegian eta polizia-etxean ere. Nola liteke hain emakume desberdinak egoera berdinean egotea?

Guztiok bizi izan dugun bereizkeria bikoitza edo hirukoitza gure errealitatean. Guztiok sufritu dugu instituzioetako babesik eza. Instituzioek hamaika gabezia dituzte; sistemak ez gaitu nahikoa babesten, ez gu, ez gure seme-alabak. Azken horiek, gainera, ez dituzte biktimatzat jo orain dela gutxi arte. Guztiok sentitu dugu onespelik eza eta ezintasuna oraindik ere tratu txarren inguruko ezjakintasun handia dagoela jakin dugunean. Ezjakintasun hori ez da gizartearena soilik; izan ere, prozesu hauetan lan egiten duten eragile gehiegiren artean ere zabaltzen da ezjakintasun hori, prestakuntza espezifikorik gabeko profesionalen artean, eta horrek «infernu gehigarriak» dakartza. Orain, tratu txarrak ez datoz zure erasotzailetik; horiek sistematik datoz, egoeratik irteteko prozesuaren barruan. «Guerreras» esperientzia horietatik jaio da. Zerbait egiteko beharretik jaio ginen. Elkarre moduan jaio ginen, lan asko egin ondoren.

Bi helbururekin:

1. Emakumeei laguntza eta akonpainamendua ematea, hasiera-hasieratik. Zer desberdina izango zen nire istorioa norbaitek hasiera-hasieratik jakin izan balu zer ari zitzaidan gertatzen. Zer bide egin behar den jakiteaz gain, beharrezkoa da bizi berberak bizi izan dituzten emakumeen laguntza izatea, barrutik zer gertatzen ari zaidan dakiten emakumeen laguntza. Akonpainamendua ematen dizun, zure denborak eta erabakiak errespetatzen dituen eta instituzioekin bitartekaritza egiten duen norbait eduki behar da alboan; izan ere, harrigarria da zer hoztasunean egingo duzun topo eta prestakuntza espezifikoaren falta zenbaterainokoa den.
2. Lehen urratsa ikusgarritasuna ematea da. Hori egin ondoren, gainerako kontuetan eragin ahal izango dugu. Zorionez, gero eta gehiago entzuten da, baina oraindik ere ezjakintasun handia dago. Adibidez, legeak emakumeok babesten gaituela pentsatzen da, baina hori ez da egia: bakarrik gaude.

Egoeratik atera nahi duzunean, hiru epaiketari egin beharko diezu aurre:

Lehenbizi, zuk zeure buruari egiten diozun epaiketari. Hasieran, inork ez du bere burua biktimatzat jotzen. Prozesu horren lanketa oso konplexua da. Gure kasuan, hau izan da prozesua: zer gertatzen zaigun ulertzea, onartzea, sendatzea, lantzea, partekatzea eta, azkenik, eraldatzea, gure kasuan elkarte baten bidez. Ezinbestekoa da bide hori egitea; lehenbizi terapia bidez, baita taldean lan eginda ere.

Bigarrenik, legearen epaiketa dago, baina ez beti. Sistemaren iruzur guztiekin, batzuetan erasotzaileak berak salatzen du emakumea. Bestetan, salaketa jartzeko presionatu egiten gaituzte, eta guztia bertatik igarotzen da.

Azkenik, gizartearen epaiketa dator. Epaiketa gogorra izaten da, eta, gizartea aldatzen ari den arren, urratsak motelak dira. Ez dira albiste osoak ematen, kanpaina desegokiak egiten dira, etab. Horixe jasotzen du gizarteak; fokua erasotzailean jarri beharrean, biktimari zuzentzen zaio.

Gure ezagutza guztiak zabaltzeko ari gara lanean.

Erakundeekin, Emakunderekin eta udalekin ari gara lanean. Bizirik irten diren emakumeen beste erakunde batzuekin ari gara elkarlanean.

Kontzientziazio-lana egiten ari gara gure egunerokoan eta ingurunean.

Bizituren eskari guztiekin egiten dugu bat. Batez ere, eta laburbilduz, hiru hauekin:

- Profesionalentzako prestakuntza espezifikoa ematea.
- Emakumeei ahotsa ematea.
- Fokua erasotzailean jartzea.

**MILA ESKER ONGI SENTIARAZTEN GAITUZTEN GUNE GOXO HAUEI.
BIDEA BETI IZANGO DA ERRAZAGOA ELKARREKIN EGITEN BADUGU.**

Memoria Eraikiz indarkeria matxisten aurkako estrategia gisa, biktima eta biziraun duten emakumeen ahotsa eta testigantzak jasoko dituen memoria kolektiboa eraikitzearen aldeko apustua da. Ekimena, emakume horiei sinesgarritasuna emateko, euren erresistentzia estrategiak ikusarazteko, kontakizunak nabarmentzeko eta emakume hauek beren bizitzaren protagonista diren diskurtsoetara igarotzeko eta gizarte-eraldaketaren beharretik sortzen da.

